

Слово ПРОСВІТИ

ГАЗЕТА ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЛИСТОПАД 1995 РОКУ

4

АНДРІЙ БУРЯЧОК:
МОВНА СИТУАЦІЯ В
КИЇВСЬКІЙ РУСІ

«Я ЖИВУ В УКРАЇНІ І ХОЧУ НАВЧАТИСЬ РІДНОЮ МОВОЮ БІЛЯ СВОГО ДОМУ»

Роздум учениці 6-а класу Донецької
середньої спеціальної школи з

Українською мовою навчання № 65
Катерини Збіцької

Проминуло літо, і ось Перше вересня, знову
починається учбовий рік. І знову поспішаю у школу, не
тільки щоб поспілкуватися з товаришами, але й набра-
тися мудрості і знань.

Кожного ранку я через усе місто їду трамваем з
Ворошилівського у Київський район Донецька у мою
Рідну Українську Школу. Цей шлях забирає у мене
багато сил, бо хіба можна назвати радісною поїздку у
переповненому трамваї? Я приїжджаю до школи дуже
змороною, а взимку дуже змерзлою.

Я втрачаю почуття гідності, коли бачу і знаю, що
поряд з моїм будинком у центрі м. Донецька знаходяться
п'ять російськомовних шкіл: (СШ №3, СШ №18, СШ
№9, СШ №1, СШ №2) і жодної української. А я живу в
Україні і хочу, як і багато моїх ровесників із нашого
району навчатись рідною українською мовою біля свого
дому, а не їхати у переповненому трамваї шостий рік
через весь Донецьк.

Мої батьки звертались до pana Міхненка із запитом
про відкриття української школи у Ворошилівському
районі, але він відповів, що української школи не буде.

Є в нашому районі ще Український гуманітарний
коледж, я б бажала навчатись там, але там є тільки
літкові класи і висока плата.

Ці роздуми існували у мене давно і ось я все
розповіла, і не знаю тільки, хто на це може відповісти?
І коли все-таки у моєму районі буде замість 5 російських
шкіл одна українська школа?!

**Прокоментувати текст-роздум
учениці К. Збіцької ми попросили
заступника голови Донецької об-
ласної організації ВУТ «Просвіта»
ім. Тараса Шевченка Марію
Олійник:**

— Катруся ще не знає, що у Вороши-
лівському районі м. Донецька не 5, а 11
російських шкіл, а тов. Анатолій Міхненко не обіймає
посаду завірайвно, хоча державні чиновники, — всупереч
законодавству України, — вважають цього заступника
голови Ворошилівського виконкому таким, що має
право підписувати банківські та інші офіційні докумен-
ти.

Як і правосильним заявляти, що — ні оптом, ні в
роздріб — у Ворошилівському районі м. Донецька він не
відкриватиме українських шкіл. Не зважаючи, що тут
проживає 42 тисячі українців. Українських дитсадків тут
поки-що теж немає. Правда, для 6 тисяч євреїв цього
району уже відкрито 1 єврейський дитячий садочок.

Закінчення на стор.2

6-9

ПАВЛО
ЗАГРЕБЕЛЬНИЙ:
РЯТУЙТЕ ДУШУ

*ВСІ УКРАЇНЦІ -
ДОРΟΣЛІ І ДІТИ!
ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
«СЛОВО ПРОСВІТИ»
НАШ ІНДЕКС*

30617

МАНІФЕСТ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

На п'ятому році незалежності, в час прийняття України
до Ради Європи відбуваються події, що загрожують як
матеріальним основам існування української держави, нації,
так і її мові, культурі, духовності.

Зовнішні та внутрішні антиукраїнські сили, що впродовж
кількох останніх років усіляко блокували й саботували процеси
перетворення України в сильну, багату, соціально
справедливу й авторитетну державу, нині перейшли до
вирішального штурму з метою нашої «білорусизації». Нас
хочуть знову позбавити найголовнішого — власної
Батьківщини, обернути на безрідних люмпенів, яким байдуже,
хто їх нагодує, розпоряджаючись їхнім же національним
багатством.

Усе робиться послідовно, сплановано і таємно від
суспільства, щоб не дати українському народові стати
господарем на землі своїх предків. Штучно, навмисне
створюються «борги» України сусідам на мільярди доларів;
на невідгдних умовах експортується за кордон найцінніша
продукція, за безцінь розпродаються російському капіталові,
іншим чужинцям прибуткові, потужні підприємства і галузі,
які є основою нашої економіки (літакобудування, торговельний

флот, хімічна промисловість, металургія, машинобудування,
військово-промисловий комплекс, нафто- і газопроводи,
нафтопереробні заводи і газосховища); укладаються
нерівноправні угоди з Росією в економічній і військовій
сферах; не виводяться іноземні війська з України, занепадають
наукові центри, паралізується фінансово-кредитна система,
руйнується виокотехнологічний індустріальний і науковий
потенціал, зростає безробіття, постійно підвищуються ціни,
хронічно затримуються зарплата, пенсії, стипендії.

Це — не стихійне лихо, не безконтрольні процеси, не
брак компетентних управлінців. Україну розвалюють уміло,
професійно ті, хто нею сьогодні керує, і хто спрямовує їх з
іншої держави. Робиться все, аби підірвати здатність
українських Збройних Сил захищати державу і народ.
Робиться все, аби нацьковувати проти народу кримінальні
клани й державні силові структури.

Кому це вигідно, кому потрібно? Вищі урядовці замовчують
недружню, а останнім часом відверто ворожу, агресивну
щодо України політику офіційної Росії.

Закінчення на стор.2

**ПРИЄДНУЮ СВІЙ ГОЛОС ДО МАНІФЕСТУ
УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ**

(прізвище, ініціали, рід занятя, місто чи село)

Прохання підписи надсилати на адресу:
252001, Київ-1, завулок Музейний, 8, Всеукраїнське
Товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка.

«Я ЖИВУ В УКРАЇНІ І ХОЧУ НАВЧАТИСЬ РІДНОЮ МОВОЮ БІЛЯ СВОГО ДОМУ»

Початок на стор. 1

Тов. Міхненко милостиво дозволив відкрити «Український гуманітарний колегіум», де навчаються діти з 4-річного віку до 5 класу, але за навчання у цьому закладі треба платити — лише за вересень 1995 року кожній родині слід внести 4 млн. 400 тис. крб. При цьому ніяк не можуть батьки добитись відповіді — чому у російських школах Ворошиловського району навчання безкоштовне, а тут вимагають такі гроші?

Мовчать держчиновники, яким байдуже запити батьків, а десятки родин своїх дітей з цього гуманітарного закладу просто забрали. Перевели — хто в російську школу, хто в українську в інші райони. Ізлитимуть ці діточки, як Катрусю, втрачаючи гідність з дитинства і бачучи, як топчуться по їх чистих українських душах владні — енки та інші українофоби.

Ось і в Петрівському районі в школі № 107 директор Таншора разом з заварявно Варваровською вирішили принизити 20 дітей українського другого класу. Ділячи-просто: 31 серпня попередили батьків, що другий український клас закривається. Коли на захист цих дітей стала місцева «Просвіта», український клас повернули. Дітей там навчається 24, ще і в першій українській клас набрали 20 осіб. І це тоді, коли всі ці так звані освітянські кадри нам заявляють, що «батьки не бажать». Бажать, але не в змозі побороти саме тих державних чиниш, які би мали цими питаннями займатись. Тому і здили 10 дітей з Петрівського району у Київський р-н в українську школу № 65, долаючи щоденно відстань у 40 кілометрів. Та ще з пересадкою. А вартість проїзду в автобусі в Донецьку сьогодні 30 тис. крб. Тобто, за 1 день за 1 дитину українській родині треба тільки на дорогу витратити 120 тисяч карбованців. А хто порахує почуття втраченої гідності? Скільки це коштує? Як сподіватись виховати повноцінну національну інтелігенцію, коли ми не маємо українських садочків, шкіл, технікумів, училищ, вузів? Коли ми з дитячого садочка виховуємо почуття меншовартості української дитини?

Наприклад, у м. Донецьку українських дитсадків — жодного. З 163 шкіл в Донецьку тільки 3 — українських. Це школа № 65 в Київському районі, (учнів — 400 чол.); це школа № 12 в Калінінському районі, (учнів, що навчаються українською мовою 570); це, відкрита в цьому році в Петровському районі СШ № 111 (тут набрано тільки 34 учнів у 2 перших класи)...

Усіх дітей, що навчаються в 163-х школах Донецька — 121000, а в українських школах їх тільки 1004. Це менше 1%. То чи матимуть почуття учнівської комфортності діти 40% українських родин в Донецьку? І чи довго наші діти будуть втрачати почуття гідності, бачучи це все і розуміючи? А наші рідні манкурти та інші зайді будуть, як в добрі старі валуївські часи заявляти: «українські школи ні оптом, ні в розпиту в Ворошилавському районі аткриваша не буде».

Від редакції. Катрусю Збішка з родини, у якій ще двоє дітей. Старший син — студент 3-го курсу Харківського вищого училища Національної гвардії, випускник цієї школи № 65. Молодший, Микола, учень 5-го класу Українського гуманітарного колегіуму. Батько, шахтар Микола Збішкин, інвалід II групи. Мати — художник фабрики іграшок, 2 роки в неоплачуваній відпустці. То ж чи легко бути українцями в Донецьку, чи можливо навчити їх рідному слову і звичаю, чи, врешті-решт, користуються українські діти Донбасу тими правами, які їм гарантують Закони України? Сподіваємся почути відповідь на ці питання від керівництва, яке ці Закони має сповідувати, як Закон Божий і Закон людський.

МАНІФЕСТ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

Початок на стор. 1

У той час, коли в Росії всі без винятку політичні сили переходять на імперські позиції, коли й офіційна влада робить ставку на ідеологію запеклого шовінізму, російської винятковості, месіанізму, вищості над іншими народами, сучасні державні діячі ігнорують таке загально-визнане поняття як національна гідність власного народу, дозволяють собі відверто зневажати й принижувати її перед усім світом. Сьогодні вже не тільки за межами України, а й у самій Україні поновився кількості стратегічний курс «Україна без українців», курс на знищення української нації під прикриттям «загальнодемократичної», «загальнослов'янської», «загально-православної» демагогії, що завжди слугувала нашим гнобителям.

Складовою цього курсу є посилене плюндрування української культури. Ми, представники української інтелігенції, засвідчуємо: за винятком 30-х років, коли більшовики вигубили практично всіх діячів нашої культури, науки й техніки, знищили третину української нації, подібної деукраїзації України не було.

На н'ятому році незалежності гине українське книговидання — виходить лише 3% українських книжок. Водночас без будь-яких обмежень, без сплати мита ввозиться з-за кордону низькопробна література російською мовою, скорочується кількість українських газет і журналів, знову закриваються українські дитячі садки, школи, документація в багатьох галузях, навіть у найвищих органах влади, ведеться не державною мовою. У багатьох областях блокується відкриття нових українських закладів культури, закриваються українські газети й журнали або примусово припиняється їх розповсюдження, витісняється українська культура з радіо і телебачення.

Руїнації зазнає фундаментальна наука. Фактично знищується Національна Академія наук, що дала світові таких видатних учених як Вернадський, Грушевський, Палладин, Патон, Глушков та інші. На межі фізичного виживання перебувають науковці, вчителі, лікарі, культосвітні працівники. Все це дає підстави зробити висновок: національна культура й державна мова дратують органи управління як у столиці, так і в областях, їм чиниться активний опір, вони переслідуються. Утворюється абсурдна ситуація. Наш народ впродовж століть, всупереч заборонам і цькуванням, обіграв і викував рідну мову, і зараз, у самостійній державі йому доводиться боротися за її порятунок. Безпрецедентно: народ має свою мову, а більшість урядовців розмовляє мовою чужої країни, з викликом демонструючи «незалежність» від власного народу.

Шалений тиск антиукраїнських сил зростає на всіх поверхах державної влади, особливо в південно-східних та окремих центральних областях України, вони роблять нас «ункальною» країною в світі. Вищі урядовці заохочують і пропагують антиукраїнський «репінський підхід» у сфері культури, щоб розколоту, розбратати наш народ. Прийнятий ще в імперські часи «Закон про мови» не тільки не виконується, а й постійно перебуває під загрозною переглядом, нав'язуваного російськими націоналістами в Україні.

Спілка письменників України, творчі й громадські організації, партії і конфесії неодноразово зверталися до Президента, Верховної Ради, Кабінету міністрів з пропозицією вжити хоч якихось заходів, аби підтримати державну мову, українське книговидання, освіту, науку, літературу, театр, кіно. У відповідь — глухе зневажливе мовчання. Воно прикриває справжній психологічний антиукраїнський терор, початок в окремих регіонах політичних репресій на національному ґрунті. Українських патріотів витісняють з армії, звільняють з роботи. У кадровій політиці робиться все, аби досягти «критичної маси» україноненавистників у державному апараті, як і радять стратегії російського націоналізму. Українських патріотів не допускають до сфери управління в усіх галузях суспільного життя. Войовничий російський націоналізм опановує всі рівні державно-адміністративного управління, особливо у південно-східних областях України. По суті, проти українців в Україні вже проводяться етнічні чистки. Ми шануємо російську мову й культуру, але нам прикро, коли з неї роблять штандарт агресії, коли за нею сунуть танки і авіація, розтоптують інші культури, в її ім'я по-варварському грабують багатства інших народів.

Минув час, коли антиукраїнську позицію вищих урядовців можна було вважати невідомою, безкультурною, помилкою. Ще свідомі в пам'яті народу розправа над учасниками похорону Патріарха Володимира, коли озброєні до зубів молодчики били старих, дітей, жінок, священників, люто кричали «бей хохлов!» і топтали

скроплений кров'ю безневинних жертв державний прапор. Це ж у яких волеях, на яких духовних харчах треба було дресировати таких осатанілих штурмовиків, карателів власного народу? Це ж які спотворені душі треба мати, щоб потурати відверто антидержавним партіям та угрупованням, збройним підпільним формуванням русофашистів у нашій державі й водночас без суду і слідства забороняти та репресувати законні українські громадські організації?

Українські інтернаціонал-кар'єристи сподіваються знову обернути свою рідну землю на колонію Росії, адже без України Росії не до снаги знову диктувати свою волю світові. Разом з офіційним Кремлем вони розв'язали справжню, запеклу пошлість «холодну» війну проти України.

Українська інтелігенція рішуче засуджує провокаційну й згубну політику антиукраїнських сил на нашій споконвічній землі. Ми категорично не погоджуємося з думкою, що українська ідея в Україні не спрацювала. Це фальшивка тих, для кого проголошення суверенітету нашої держави — «тимчасове явище». Благородна за своєю суттю національна ідея неодмінно спрацює, як і в кожній цивілізованій країні, об'єднає всіх громадян України у всенародному русі за те, щоб узяти власну долю у власні руки, відродити економічну міць, рідну культуру, досягнути процвітання нашого працьовитого, талановитого народу.

Ми розуміємо захист своєї культури, науки, духовності як захист прав кожного громадянина України на володіння часткою національного багатства, права на повноцінне трудове життя й гідний добробут, який йому здатна забезпечити наша високорозвинена, багата на природні ресурси Батьківщина.

Ми розуміємо захист культури й науки як відстоювання рівноправних, взаємовигідних, а не хижачьких й експлуаторських щодо нас стосунків з усіма країнами й народами.

Ми розуміємо захист культури й науки як гарантування прав людини, особи. Ми розглядаємо культуру як глибоку повагу влади до свого народу, такої влади, яка не посміла б ганьбити Українську державу, принижувати її народ.

Українська інтелігенція з розумінням ставиться до неминумих об'єктивних труднощів перших років нашої незалежності. Але ми ніяк не можемо примиритися з тим, що нас заганають у глухий кут національного небуття. У нас вистачить стійкості й самопожертви як і в попередніх поколіннях, аби не дозволити змести з лиця землі велику українську націю, що за кількістю посідає п'ятнадцять місце середотень нації світу. Це відчувають українофобські урядовці, та змінюють лише антинаціональну риторику, не змінюючи свого антинародного курсу. Ми занадто довго відступали, ми здали вже багато позицій, нас змусили роззброїтися, нашу економіку ставлять на коліна, але далі відступати нікуди. За нами найсвятіше й найдорожче — Україна та її народ.

З почуттям великої історичної відповідальності ми, представники української інтелігенції, закликаємо об'єднатися для порятунку України та її народу політичні сили, громадські організації, робітники і селяни, працівники культури, науки, освіти, підприємці й фермери, релігійні конфесії, ветеранські рухи, організації, молодіжні й студентські рухи, громадян різних національностей, свідомих патріотів, усіх, кому є рідною і близькою наша тисячолітня і сьогоднішня Україна, хто хоче бачити її вільною і багатою.

Ми оголошуємо про утворення Комітету національного самозахисту.

Закликаємо українських інтелігентів, усіх патріотів нашої землі розгорнути роботу за створення таких комітетів в областях, районах, у містах і селах. Національно-демократичні, патріотичні сили мають досвід того, як змусити владу рахуватися з волею народу, який першого грудня 1991 року проголосував за суверенну незалежну Українську державу.

Тож виявимо знову таку волю!

ОРГКОМПЕТ: Іван Драч (голова),
Вячеслав Брюховецький, Анатолій
Гришук, Віктор Єсіков, Лариса
Кадилова, Віталій Карпенко,
Володимир Ковтун, Степан Колесник,
Платон Костюк, Олександр Лупий, Павло
Мовчан, Костянтин Морозов,
Володимир Мулява, Юрій Мушкетик,
Петро Перебийніс, Анатолій
Погрібний, Юрій Покальчук, Євген
Сверстюк, Володимир Черпак,
Вячеслав Чорновіл, Віктор Цимбалюк,
Галина Яблонська, Ярослав Яцків

ПРОСВІТЯНСЬКІ НОВИНИ

ВІД РОДУ ДО РОДУ — І РІДНЯ ВЕЛИКА

Вже цілий рік — з вересня 1994 Український державний центр культурних ініціатив (новостворена організація при Міністерстві культури України) та Всеукраїнське товариство «Просвіта» ім. Т. Шевченка проводять у Києві фольклорно-етнографічні вечори. Вони є частиною мистецького проекту, що здійснюється у співдружності з багатьма зацікавленими організаціями і має назву «Відроджені свята, обряди і регіональні фольклорні традиції українського народу». Ідея втілення проекту пов'язана з тим, що останнім часом стали широко побутувати думки, ніби фольклор — це «малоросійщина» або «шароварщина», тому його не слід показувати на сцені, інші вважають, що взагалі не варто нічого відроджувати, а краще лише зберігати, поділі від людей.

Спростувати таке зневажливе ставлення до спадщини наших предків, що викликає не лише подив, а й занепокоєння, взялися організатори просвітнянських заходів, які можна назвати альтернативними до всіляких фольк-шоу, фестивалів, де плутається праведне з грішним — аутентичний фольклор демонструється поряд з художньою самодіяльністю, професійним мистецтвом, естрадними колективами, підтримана на державному рівні хвиля

серйозного зацікавлення і вивчення правдивої історії давньої культури нашого народу починає спадати, йде підміна понять істинного штучним, спостерігається поверхове тлумачення справжніх духовних цінностей.

Майже щомісяця перед в'язною народознавчою аудиторією розгортає дивовижні і напоручуд мудрі дійства, якіми наші далекі пращури вшановували Сонце, Воду, Вогонь, Землю. У затишному приміщенні Київського міського Будинку вчителів оживали колись улюблені народами, але тепер забуті свята: Весілля Свчки, Колодія, Дівочі Долі, Вулиці.

А в ошатному, прибраному духмяною зеленню концертному залі «Золоті ворота» відбувся, викликавши захоплення польський обряд Водіння Куста з усім багатством звичаїв, пісень, танців, мелодій. Виробилася система у проведенні цих заходів, вималювався свій стиль із змістовним коментарем, залученням глядача, своєрідною дискусією і обов'язковим вшануванням учасників вечорів. Допомагали пропагувати вечори інформаційні споспосори — газети «Вечірній Київ», «Освіта», «Говорить і показує Україна», «Вісті з України», а також акціонерне товариство «Обереги». Намагаючись дати відповідь на запитання: — Хто ми? Якого роду? Чиїх батьків діти? і розуміючи, що творцем і охоронцем української національної культури є село, що саме там найкраще збереглася наша генетична пам'ять, організатори цих неординарних заходів (які, до речі, послуговуються мінімальними коштами) надавали перевагу сільським фольклорним гуртам — яскравим носіям місцевої традиції з Черкащини, Чернігівщини, Львівщини. Залучалися також талановиті виконавці з Києва — ті, що працюють на стенографічному матеріалі: ансамблі «Берегиня», «Кралівці», «Любисток», наймолодші учасники вечорів дітки з ансамблю «Дай, Боже» і «Медуниці».

ПРОСВІТЯНСЬКІ
НОВИНИ

А яке свято без представників народної матеріальної культури? То ж не обминули своєю увагою ці акції народні майстри із Всеукраїнської спілки, приїжджаючи з різних областей України, і кияни, які демонструють своє мистецтво на Андріївському узвозі, в Музеї народної архітектури і побуту. Обрядові вечори на пошану Свят Сонячного Кола пройшли з великим успіхом, мали гарні відгуки, транслювалися по радіо і телебаченню. Ті, хто їх бачив або чув відкрили для себе чимало нового, досі невідомого, прилучилися душею до незвіданих скарбів, виплеканих нашими пращурами протягом тисячоліть.

По за календарним циклом свят в житті людини є події, не пов'язані з окремою порою року, проте також мають велике значення. Це родинні звичаї і обряди. Продовжуючи подальшу розробку свого мистецького проекту, Український державний центр культурних ініціатив спільно з Всеукраїнським товариством «Просвіта» ім. Т. Шевченка і Вінницьким обласним управлінням культури представляє нову програму, в якій відтворені родинні, христинні, похрестинні, потретинні. Справжня баба-бранка (повитуха) Ганна Філімонівна Коваль разом із своїми односельцями, об'єднаними у фольклорний гурт «Брикса» розказала і показала обрядові дії, замовляння, застереження щодо породіллі і немовляти, а також як обирати кумів, хрестити дитину, що при цьому говорити і дарувати. Всі ці звичаї побутують на Поділлі, у селі Брехоники Вінницького району, звідки приїжджали учасники вечора, та в сусідніх селах області.

Про дохристиянські витоки родинних звичаїв, які проводилися на пошану богів наших предків — Роду і Рожаниць, розповідав відомий етнолог з Черкащини, директор Тальнівського музею історії хліборобства Вадим Мищик.

За народними віруваннями покровителем народження на Землі був всемогутній бог Род, який опікувався і родиною, і родом, і народом, і природою. А ще у Рода були дві помічниці — Рожаниці, мати і дочка. Коли народжувалася дитина, вони стояли при матері допомагали в родах. В давньому розумінні нашого народу людина є небесного, божественного походження. Її народження є священним дійством, подарунком неба. Недарма кажуть, що коли народжується дитина, на небі з'являється нова зірка, а коли людина помирає — згасає її зоря.

І сьогодні родильні звичаї, що об'єдналися у священний обряд, в своїй основі зберігають дух старовину і так само, як і в усі часи, виходять дитину в життя і в родину, прилучають до свого роду. Недарма і в пісні співається: «Да нема древа ряснішого над калину, да нема роду ріднішого над дитину».

Фольклорно-етнографічний вечір «Щоб було дитя щасливе, щоб було дитя вродливе» відбувся у конференц-залі Київського міського будинку вчителя. Це вже шостий вечір і на ньому було багато гостей: фольклорних колективів-учасників попередніх заходів, що проводилися протягом року, етнографів, митців, журналістів і письменників, чимало і подолян, які нині проживають у Києві, вони вшанували своїх земляків. У фоєе демонструвалися виставки методичної літератури «Мати і дитина», матеріалів з вечорів, проведених Центром культурних ініціатив і Товариством «Просвіта» ім. Т. Шевченка, творів народних майстрів.

Хотілося б, щоб наступний концертний сезон 1995-1996 років подарував шанувальникам фольклорної традиції нові відкриття, розширивши палітру народознавчих вечорів углиб їх жанрової і регіональної орієнтації із залученням самобутніх колективів і фахівців з областей, які самовіддано працюють в царині відродження національної культури. То ж відроджуймо разом.

Український державний центр
культурних ініціатив
Всеукраїнське товариство «Просвіта»
ім. Т. Шевченка

На знімку: Епізод вечора «Щоб було
дитя щасливе...»

ЧИМ ЖИЛИ, ЧИМ ЖИТЬ БУДЕМО?

Вікопомною датою в історії українського народу став день 8 грудня 1868 р. коли у Львові на першому установчому з'їзді народилося Товариство «Просвіта», яке стало вогнищем нашого національного життя, духовного відродження українського суспільства. Воно створилося в дуже важкі часи на протидію антиукраїнським течіям в культурному житті, колонізаторській політиці Австро-Угорщини, полонізації українського населення в Галичині та посиленню русифікації на Україні в умовах царизму.

Складний шлях пройшло Товариство «Просвіта» через різні перешкоди, погрози, катування своїх вірних членів, але з визначеною метою не зійшло. З маленького Товариства переросло у велику просвітницьку всеукраїнську громадську організацію. «Просвіта» стала вогнищем української культури, школою високопідготовлених майбутніх борців за Незалежну Україну, починаючи від національно-радикального руху до Українських Січових Стрільців аж до воїнів Української Повстанської Армії. «Просвіта» обійняла всі терени, на яких жили українці. Вороги українського народу під різноманітними прапорами — австрійськими, царськими, біло-червоними чи червоними памагалими випалити просвітницький рух, знищити членів Товариства. Страшного удару зазнало Товариство в 1939 році, коли радянські війська окупували Західну Україну. Майже «Просвіти» було розгромлено, а тисячі просвітян зазнали свою смерть в концтаборах Сибіру, у в'язницях. Здавалось, все пропало. Та ні. Просвітницький рух не зник. Він знову загорівся яскравим полум'ям. У 1989 р. у Львові заснувалося Товариство Української мови ім. Т. Шевченка, яке стало однією з найбільших громадських організацій України. З Товариства української мови ім. Т. Шевченка виійшли «РУХ», політична партія — та інші організації. А Товариство української мови перейняло назву Всеукраїнське Товариство «Просвіта» ім. Т. Шевченка.

У перші роки Незалежної України «Просвіта» стала основним центром

національного відродження України не тільки в Галичині чи на Волині, а на всій території нашої молоді держави. У Західних областях України масово почали відроджуватися читальні Товариства, наші звичай, традиції, відкривалися храми Божі, як і греко-католицькі, так і Українські Автокефальні церкви. Йшла боротьба за статус державності української мови, влаштувалися академії, сходили, урочили, присвячені історичним датам чи визначним постатям нашого народу. Просвітня розповсюджували національну літературу, читали лекції з історії України, в деяких областях «Просвіти» взяли на себе всю роботу культурно-освітніх організацій. Просвітня співпрацювали з органами культури, освіти, молоді. У майже всіх школах утворилися організації молоді «Просвіти». Цілі села просили поновити їх членство в «Просвіті». Але й понови деякі культурні працівники вважали, просвітяни своїми суперниками, ставили перешкоди в діяльності хат-читалень, хоч народ підтримує просвітян. Отже, чи є майбутнє у Товариства «Просвіта»? І взагалі, чим жити будемо, просвітнями?

Але в діяльності культурно-освітніх закладів, як і в роботі «Просвіти» потрібні реформи. Відомо, що культурно-освітні організації зазнають все більшого і більшого зливання з культурою не працюють.

Культурно-освітні заклади — державні організації, працівники їх повинні одержувати зарплату, а просвітня діють з власного ентузіазму.

Слід було б об'єднати всю просвітницьку роботу в селі під єдиним дахом «Просвіти». Створити координаційні ради в кожному селі, куди повинні увійти представники духовенства, культурно-освітніх організацій — керівники сільських будинків культури, бібліотек, молодіжних організацій, освітніх шкіл та дошкільних закладів. Вони планують і виконують накреслені заходи на тиждень, виходячи з сьогоднішніх умов (влаштування вечорів, сходів, урочинь, свят, проведення читачьких конференцій, диспутів, занять спортом, читання лекцій). Якщо ці заходи робити спільними силами культури, освіти, церкви, «Просвіти», молоді тощо, то можна зрушити оце байдужість, яка так загнідилася

в серцях народу.

Слід перелічити кадри. В умовах економічної кризи вони небагаточисельні. Гляньте: відділ культури — 5-6 чоловік. Районний Будинок культури — 8-10 чол. районна бібліотека — 10 чол. інспекція — 5-6 чол. А якщо об'єднати всіх цих людей? Як була б сила і не дублювалися би заходи? Чи не час Товариство «Просвіта» з величезними обласними штабами — ліквідувати, а при «Просвіті» створити лекторську групу з одним платним координатором? Це ж саме слід було зробити в районах — хай існує координаційна Рада при районному об'єднанні Товариства «Просвіта». Секретар чи Голова «Просвіти» повинні стати членом райвиконкому, користуватися транспортом, впливати на громадське життя району.

Згадаймо історичні традиції, коли при «Просвіті» працювали гурти, хор та інші громадські організації, — чи не час «Просвіті» доручити спрямувати роботу інших добровільних Товариств, включивши як її складову Товариство охорони пам'яток, книголюбів, Товариство тверезості тощо. Товариство «Просвіта» тісно співпрацює з відділом освіти. Тут же робота Будинку школяра, молодіжної організації «Молода Просвіта», «Пласт» та інші.

Меті здається, що таке об'єднання «Просвіти» з органами освіти, культури, молодіжними організаціями і духовенством допоможе справі. «Просвіта» є загально-громадською організацією. Членами Товариства є працівники бібліотеки, кіноматері, освіти, будинків культури тощо. Колишні Товариство «Просвіта» мало свої крамничі, книгарні, друкарні, опадки і весь дохід від них йшов на виховну і громадську роботу серед населення, на видавничу діяльність, стипендії бідним учням, матеріальну допомогу, організацію заходів для влаштування свят, урочинь, поповнення бібліотек, все це може бути і сьогодні, але треба, щоб держава звільнила ці організації від податків.

Є бажання обміняти діяльність Товариства «Просвіти» тільки деякими ділянками роботи, але це — всупереч історичному напуттю. Нам слід було б повернути й давні права, й обов'язки. «Просвіта» стане вогнищем культури і школою дійсного гарту нашого народу.

А. МАЛЕВИЧ,
голова Зборазького об'єднання
Товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка

9 Листопада 1995 р. у Хмельницькому відбудеться всеукраїнська науково-практична конференція «ПРОБЛЕМИ ДУХОВНОГО І НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ, ПРИСВЯЧЕНА 90-РІЧЧЮ УТВОРЕННЯ «ПРОСВІТИ» НА ПОДІЛЛІ

ВІДРОДЖЕНИЙ ЮВІЛЕЙ

У подільській «Просвіті» своя історія. Передумовами до виникнення цієї громадської організації були історичні аспекти політичного, соціального й національного спрямування. Згадаймо хоча б Валувський указ; важку працю на панщині, боротьбу за землю і волю; утиски російської церкви — тодішньої головної ідеологічної установи царського режиму — стосовно української мови.

Незважаючи на утиски і заборони, процес українізації церкви на Поділлі ширився. Помітне місце посідає переклад Святого Письма українською мовою Липи Морачевського (1863). Пожвавлення відчувається в Подільській духовній семінарії в середині 80-х років XIX ст. Свободолюбиві течії захопили викладача Митрофана Симашкевича. Він часто подорожує, збирає фольклор. Зібрані етнографічні записи публікує в газеті «Подольские епархиальные ведомости». Довкола яскравої постаті М. Симашкевича гуртується ентузіастично-дослідницький колектив: Микола Яворовський, Степан Дложевський, Віктор Якубовський, Кирило Стиранкевич, Юхим Сіцинський, Михайло Бачинський. Українські звичаї панували в священницьких родинх Олександра Лотоцького, Прохора Вороніна, Володимира Свідницького, Павла Вікула, Миколи Борейського, Василя Біднова, Йосипа Оксюка, Івана Теодоровича, Миколи Карабіневича, Костянтина Кротевича... Справжнім просвітником став єпископ Парфеній (Левицький), який домігся дозволу Священного Синоду на переклад Святого Письма українською мовою. Після Липи Морачевського він першим узявся за українізацію церковного життя. Не випадково 1907 року владика Парфеній удостоївся Почесного члена подільської «Просвіти». Пожвавленню просвітницької праці, звичайно, посприяв Маніфест від 17 жовтня 1905 року, яким було проголошено громадянські свободи. Силами передової інтелігенції Кам'янець-Подільського, як адміністративного центру губернії, в листопаді 1905 року розпочинається рух за створення осередків «Просвіти». До міста почали надходити газети з українською орієнтацією. Так, «Київские отклики» редагував кам'янецьчанин Олександр Саліковський, який видрукував українською мовою статтю Сергія Єфремова. Цю газету доставляли на Поділля. З 1906 року почали виходити інші українські газети і журнали.

У Кам'янці зорганізувалися свідомі українці, передовсім, Олімпіада Пазенко, Юхим Сіцинський, Кирило Стиранкевич, Володимир Чехівський, Кость Солуха, Віктор Приходько, Микола Яворовський, Сергій Іваніцький, Віталій Стиранкевич, — ось той кістяк, навколо якого

гуртувалися подільські просвітяни. 21 квітня 1906 року офіційно був затверджений статут «Просвіти». Обрано керівний склад. Незмінним головою аж до смерті був лікар, випусник Київського університету, Кость Григорович Солуха (1861-1922); заступником голови був Сергій Митрофанович Іваніцький — викладач духовної семінарії; секретарем — Віталій Карпович Стиранкевич — викладач Кам'янецької жіночої епархіальної школи. Евтим (Юхим) Сіцинський, як член управи «Просвіти», став активним дорадником з культурно-освітніх питань.

Якщо повсюди в період світової війни осередки «Просвіти» припинили своє існування, то на Поділлі продовжував функціонувати завдяки лікарів Солухі. В роки національно-визвольних змагань подільська «Просвіта» набирає нового змісту, а особливо, коли Кам'янець-Подільський стає столицею УНР. Тепер секретарські обов'язки покладені на майбутнього мистецтвознавця Володимира Січинського. Він же й редагує просвітняську газету «Життя Поділля». Виступили активними просвітниками вчені К. Широцький, І. Кривецький, А. Гриневич у Державній Думі представляв українську фракцію, боровся за повнокровне життя української мови, Володимир Герасименко, В. Біднов, а також Федір Садківський, Олена Перцель, Микола Чирський та інші. Значну допомогу просвітянам надавали викладачі університету на чолі з І. Огієнком. Просвітяни організували роботу щодо українізації шкіл, церкви, проведенні шевченківських свят. Із приходом більшовицької влади діяльність «Просвіти» згортається, а згодом і зовсім припиняється, майже всі члени арештовані як націоналісти й понижено в таборах.

Наприкінці 1941 року нова спроба відродження. Осередки з'являються в Проскурові, Кам'янці-Подільському, Старокостянтиніві, Летичеві, Шепетівці, Меджибожі, Жмеринці, Вінниці... Вряди-годи в місцевих газетах під дулом автоматів друкуються скупі інформації життя просвітян, спогади про голод 1933-го, репресії тощо.

Час непевний для розвою «Просвіти». Український націоналізм переслідується фашистами. Майже всі просвітяни потрапляють в концентраційні табори, приречені на смерть, бо, окупувавши Поділля, гітлерівці з притаманною їм жорстокістю вирішили поновити і винищити місцеве населення. На сьогоднішній день ми не знаємо, хто саме в роки війни очолював осередки «Просвіти» на землі подільській, позаяк жодних документів не збереглося. Із розповідей старожилів відомо, що з середини 1943 року діяльність просвітян згасла. Гітлерівці нищили

сотні людей у містах і селах, насамперед, інтелігенцію, а отже й членів «Просвіти».

І ось минуло сорок п'ять років. Почали тріщати мури монолітної імперії — СРСР. Хвиля національного відродження докотилася на Поділля. Наприкінці 1988 року шириться рух за створення Товариства української мови імені Т. Г. Шевченка. А вже станом на 1 вересня 1989 року тільки в м. Хмельницькому в 28 школах і класах опановували російську мову 26960 школярів, тоді як в українських — навчалось 10926 дітей, або 28,8%. Саме супроти тотальної русифікації українського населення повстало Товариство української мови на чолі з письменником М. Н. Магєрою (офіційно став головою 4 квітня 1989 року). В березні 1990 року Микола Никанорович надсилав лист до Міністерства освіти України, в якому вимагає негайно покласти край русифікації. Оббиває пороги обкомів, міських комітетів партії, обласного і міського відділів освіти. І, як результат, уже 1990 року з'явилися окремі україномовні класи у школах №5, 10, 15, 22, 26, 27 м. Хмельницького. Подібні дії товариства й у Кам'янці-Подільському, Ізяславі, Шепетівці, Волочиську, Славути та ін. містах.

17 березня 1990 року відбулась конференція Хмельницького обласного об'єднання ТУМ «Родовід». Через певні обставини, за власним бажанням М. Н. Магєра склав повноваження голови. Тоді ж ТУМ «Родовід» очолив письменник Василь Горбатюк. На його долю випала реорганізація ТУМ «Родовід» в Хмельницьке обласне об'єднання товариства «Просвіта» імені Т. Г. Шевченка.

Як ж структура тепер Хмельницької обласної «Просвіти»? Згідно Закону України «Про об'єднання громадян» першою в області отримала свідоцтво про реєстрацію голова Кам'янець-Подільського міського об'єднання товариства «Просвіта» Е. І. Сохачька. У 1995 році легалізувалися просвітяни Ізяславського, Дунаєвського, Чемеровецького, Старокостянтинівського, Летичівського районів. Подали заяву на легалізацію в Славути, Полонному, Шепетівці. Самоліквідувалися просвітяни Волочиська, Держні.

Серед активістів нині є голови районних товариств Марія Кундис (Чемерівці), Володимир Мельничук (Старокостянтинів), Василь Кравчук (Ізяслав), Євгенія Сохачька (Кам'янець-Подільський), Лідія Піголь (Славути), Емілія Кондратишина (Летичів), просвітяни Анатолій Сваричевський, Галина Медведчук, Надія Пакулько, Тамара Сис, Віталій Лозовий, Світлана Бугаєнко, Микола Магєра та багато інших.

Віталій МАЦЬКО,
голова Хмельницького обласного
об'єднання товариства «Просвіта»

Вітаємо БУРЯЧКА АНДРІЯ АНДРІЙОВИЧА з 70-річним ювілеєм і бажаємо йому здоров'я та золотого ужину на ниві рідного слова!

Газета «Слово Просвіти» сьогодні оприлюднює нову статтю вченого і бажає йому довгих років творчого, натхненного життя. З роси і води!

МОВНА СИТУАЦІЯ В КИЇВСЬКІЙ РУСІ

Донедавна в суспільних науках, зокрема в мовознавстві та історії, панувала «теорія», що в Київській Русі була єдина давньоруська народність і єдина давньоруська мова. Давньоруська народність у XIII-XIV ст. внаслідок феодальної роздробленості, монголо-татарської навали та польсько-литовської експансії розпадається на три народності, а давньоруська мова в XIV-XV ст. — на російську, українську та білоруську. Першу, тобто російську мову, вважали єдиною прямою спадкоємницею мови Київської Русі, а українську та білоруську мови як такі, що відколюлися від давньоруської. Причому давньоруську мову російські вчені називали «древнерусским языком», а російську мову — русским языком. Звідси випливав їх висновок: «те, що відколюлося, повинно назад повернутися до свого кореня, влитися в «русьское море», тобто має відбутися «злиття мов» у єдину, а саме в російську. Але ж історикам усього світу, в тому числі й російським, відомо, що до часів царювання Петра I Росія називалась Московією. Відомий український поет XVI ст. Себастьян Кленович у поемі «Роксоланя» (1584 р.) писав, що «славна Русь (тобто Україна) простягається... до темних московських лісів».

Із розпадом тоталітарної системи та утворенням Української держави українські мовознавці вирішили по-науковому підійти до вивчення давньоруського періоду в історії східних слов'ян і їх мов. У зв'язку з цим Інститут української мови, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні та Інститут археології НАН України разом із Ніжинським педінститутом ім. Гоголя провели в квітні 1992 р. симпозіум із цієї проблеми. Запрошені вчені Москви, Санкт-Петербурга та Білорусії не прибули на цю конференцію. Минулого року в грудні вдруге зібралися вчені академічних інститутів, так і науковці з різних міст України, Білорусії та Росії. Як у Ніжині, так і в Києві на конференції більшість науковців обґрунтовували положення про те, що давньоруської народності як певної етносоціальної одиниці насправді не було, а існували східнослов'янські племена зі своїми близькими за структурою, але не тотожними мовами. «Чи можна серед них виділити саме ті племена, в яких виявляються проукраїнські етнічні риси?» — поставив питання акад. В. М. Русанівський. І відповів: «Звичайно можна. Інша річ початок їхнього існування. Одні дослідники відносять його вже до V ст. н.е. (час розкладу східнослов'янської єдності, інші — до X-XII ст., ще інші, зокрема російські, — навіть до ще пізніших часів». Це ті, про які я говорив на початку, що мріяли та мріють про злиття східнослов'янських мов в одну — російську.

Якщо йдеться про мовну ситуацію в Київській Русі, то вона мала, на думку більшості дослідників, такий вигляд. Була церковнослов'янська, або староболгарська мова, якою Кирило й Мефодій перекладали богослужбові книги і якою вели богослужіння після прийняття християнства в Київській Русі. Але основною розмовною мовою народу, який заселяв простори від Закарпаття до Дону й від Прип'яті до Причорномор'я була українська мова. Звичайно, вона не була такою, як сучасна, чимало в ній було таких лексичних і граматичних елементів, які з її розвитком не збереглися. Проте її основа через століття переходила від покоління до покоління, збагачуючись новими лексичними елементами та вдосконалюючись у граматичному й стилістичному вираженні аж до наших днів.

Коли ж виникла українська мова?

Існує чимало різних теорій її виникнення. Але ж зупинимось на тій, яка, на нашу думку,

найбільш імовірна. Усі сучасні слов'янські мови поділяються на три групи: східну, західну й південну. У них є багато спільного як у граматичному, так і в лексичному складі. Це пояснюється походженням їх з одного спільного джерела. Після розпаду слов'янського племені на три групи: східну, західну й південну на початку нашої ери, утворюються в їх складі дрібніші племена, які згодом розростаються й утворюють союзи: українсько-болгарські племена, між якими в мовному відношенні не було істотної різниці, а на півночі — племена, що дали початок російському народові.

Про союз українських племен і їх мову, які згодом утворили український народ, можна говорити починаючи з VI ст. Те саме можна говорити й про союзи племен, які дали початок формуванню білоруського й російського народів і їх мов, хоч між українськими та білоруськими племенами того періоду було більше спільного, ніж відмінного, тимчасом як між українськими та російськими племенами вже тоді могла бути значно більша різниця.

У VI-VII ст. у східних слов'ян виникають державні об'єднання — племенні князівства, а також територіальні князівства, до яких належали різні племена або їх частини. Центрами таких князівств були міста: у полян — Київ, в ільменських слов'ян — Новгород, у кривичів — Смоленськ і Полоцьк, у сіверян — Чернігів та ін. Про одне з державних об'єднань давнішого (до Київського) періоду арабський літописець Х ст. Аль Масуді писав так: «З-поміж цих народів один за давніх часів мав владу, князь його звався Маджак, а сам народ валинана (очевидно, волиняни?). Цьому народові за давніх часів корилися всі інші слов'янські народи, бо влада була його, а інші князі його слухалися».

У зв'язку з далішим розвитком суспільства й потребами оборони та боротьби проти нападів ворогів із Київського та Новгородського князівства IX ст. виникло велике князівство з центром у Києві — Київська Русь, яке за князя Володимира (978-1015) досягло найбільшого політичного розквіту, об'єднавши всі східнослов'янські племена. Але чи можна говорити, що після цього об'єднання племен виник монолітний народ? Звичайно, ні. Різниця й далі продовжувала існувати, тому говорити про якусь давньоруську народність є безпідставним, науково необґрунтованим. Інша справа, коли йдеться про давньоруську мову. Під цим терміном більшість сучасних дослідників розуміє літературно-писемну мову східних слов'ян, в основі якої лежала староболгарська, тобто церковнослов'янська мова, що мала південно-східнослов'янську фонетику, активно вбирала в себе лексичні й морфологічні особливості тих східнослов'янських діалектів, які мали центри розвитку писемності. Разом із тим є чимало мовознавців, особливо російських, які перебільшують вплив тогочасних розмовних елементів у світських творах (як «Руська правда», літопис — «Повість врем'яних літ», давньоруські грамоти, «Слово о полку Ігоревім» і т. ін.) і твердять, що був давньоруський народ і була давньоруська мова, розуміючи під цим терміном розмовну мову цього народу. Це було вигідно для росіян, які пізніше перейняли назву Русь, переробивши її в Росію, і таким чином висунули претензії на українську територію як прабатьківщину Росії, а українців зробили малоросами.

Однотипність літературної мови Київської Русі О. О. Шахматов, І. В. Ягич, В. М. Істрін та ін. пояснювали тим, що в основі її — розмовна мова Києва, койне, точніше — його

соціальних верхів (княжого двору, дружинників, писарів і т. ін.), поєднана з книжною староболгарською (церковнослов'янською) мовою, перенесеною в Русь у зв'язку з прийняттям християнства. Вироблена тут літературна мова (по суті, це був свого роду суржик!) із Києва (центру К. Русі) поширювалась по всій території держави — на північ, на схід, на захід — носіями державної та духовної влади, яких призначали на різні пости в усі кінці Київської Русі (разом із писарями). В. М. Істрін уважав, що літературна мова Київської Русі з походження болгарська, на яку згодом нашарувалися риси певних східнослов'янських мов, проти чого пізніше виступали російські імперські ідеологи П. Лавровський, П. Я. Черних, Р. І. Аванесов, В. В. Виноградов та ін., намагаючись довести, що вона виникла самобутнім шляхом, оскільки в розмовній мові східних слов'ян різних областей Київської Русі, на їх думку, не було помітних відмінностей аж до XIV ст.

Коли 988 р. князь Володимир охрестив Русь, він, як записано в літописі, «нача поимати у нарочитої чадї дѣти и даяти на учение книжное». Як правильно зауважив проф. І. П. Юшук із цього приводу, «дѣтей князів, бояр, воїнів, купецтва, священників учили в цих школах не мови смердів, а церковнослов'янської (староболгарської) мови, якою були написані божественні книги. Одні опановували її краще, інші — гірше, але вже між собою, щоб відрізнитися від простолюда, спілкувалися якщо не чистою церковнослов'янською, то церковнослов'янсько-українським суржи́ком... І саме цей суржик воїни, тивуні й посадники несли в завойовані землі, що були заселені угро-фінськими племенами: Суздаль (1024 р.), Ярославль (1071 р.), Рязань (1095 р.), Владимир (1108 р.), Москву (1156 р.) тощо». Це й мав на увазі російський мовознавець акад. О. Шахматов, коли писав: «Родина нашего великорусского языка — Болгария. Но образовался он в Киеве, где испытывал впервые благотворное влияние народной среды, окончательно в Москве». Звідси в російській мові така велика кількість староболгаризмів — фонетичних, морфологічних і лексичних. Дехто з мовознавців пояснює це тим, що нібито вони були привнесені з книг як богослужбових, так і світських. А чому ж тоді в українській мові їх так мало? Справа в тому, що в російській мові вони органічні, становлять її первісну основу.

Отже, церковнослов'янська мова, ставши літературною в Київській Русі, поступово видозмінюється, вбираючи дедалі більше місцевих, тобто українських рис. Це пояснюється тим, що писарі, які писали чи переписували книги, мимоволі під впливом народнорозмовної стихії робили описки, помилки. Щоб переконалися в цьому, досить узяти одну з найдавніших писемних пам'яток — Ізборник Святослава 1073 р., який є копією болгарського оригіналу. Ось низка помилок, яких допустився його український переписувач: у низці слів замість церковнослов'янського б (ять) він уживає и (укр. і): ниман, видома, исцили, сима, вь вьри, сплутує и з ы: выны (замість вины), чоловіка (замість чоловіка), жития (замість життя), е давь, уставивь (замість дель, уставив), пьемо (замість писем), помагає (замість помогаєть) і т. ін. Таких прикладів можна наводити багато з будь-якої світської писемної пам'ятки. Є чимало слів із повноголоссям -оро-, -оло- (напр.: Новгород, Володимир), чоловічі імена в давальному відмінку мають закінчення -ові, еві, наприклад, у написах на стінах Київської Софії (XII ст.): Дмитрови, Василеви, Павлове, Петрови, попови Івану та ін. У звертаннях часто використовується кличний відмінок: свята Софіє и святый Онуфриє, святый Фоко, небоже та ін. Є

чимало інших українізмів, зокрема в новгородських берестяних грамотах, у Новгородському літописі, у Новгородській кормчій, як, наприклад, І. П. Юшук, є «проявами тієї самої простонародної мови, якою розмовляли не тільки в Києві та навколо нього, а й у Новгороді». Але чи всі вкраплення з розмовної мови дають підставу, щоб твердити про те, що вони написані давньоруською літературно-писемною мовою на народнорозмовній основі? Вважаю, що ні. Більших чи менших впливів зазнали й такі світські писемні твори Київської Русі, як «Повість врем'яних літ», «Руська правда», «Слово о законі і благодаті» Іларіона, «Повчання» Володимира Мономаха, «Слово о полку Ігоревім» тощо, які дійшли до нас не в оригіналі, а в пізніших копіях. Із цих творів найбільше народна мова стихійно відбилась на «Слові о полку Ігоревім» (1185-1187). Автор цього твору — людина, що стояла ближче до простолюда, ніж бояри або ченці. Тому й мова його твору рясно пересипана українізмами. Проте основа її, особливо в ділянці фонетики та граматики, в цілому церковнослов'янська. Нарешті, коли йдеться про проблему виникнення української мови, то я не можу не згадати тут і міркувань із цього приводу мовознавця проф. І. П. Юшук, який останнім часом став приділяти цій проблемі значну увагу. На його думку, «українська мова виникла тисячоліттями. Її основні елементи були започатковані ще в часи, співвідносні з виникненням латинської мови, тобто 3 тисячі років тому. Ще до створення Київської держави вона опанувала великі простори центрально-східної Європи. Разом із тим українська мова зазнала різних впливів, зокрема мови готів, які вторглися в III-IV ст. н.е., мови гунів (IV-V ст.), тюркомовних аварів (VI-VIII ст.) та ін. У VI-VII ст. вона вже мала окреслено сучасні обриси, про що засвідчує сербсько-хорватська мова. Як відомо, предки сучасних сербів і хорватів VI-VII ст. переселилися з України на Балкани, зберігаючи багато елементів, властивих українській мові. Незважаючи на вплив мови аборигенів — іллірійців, яких підкорили серби, і тепер дуже відчутна близькість сербохорватської мови до української, що відзначають усі мовознавці. На думку проф. І. П. Юшук, «з усіх слов'янських мов саме українська розвивається безперервно від часу її виділення з якогось прадавнього індоєвропейського масиву й до нашого часу», «доказом цього є місце проживання її носіїв» (с. 133). Відомий російський учений В. Кипарський у «Сборнике ответов на вопросы по языкознанию (к IV Международному съезду славистов)» писав: «те, що слов'янська прабатьківщина була між Карпатами, Придніпров'ям (заходять далеко на лівий берег Дніпра) і Пінськими болотами, на території, де з найдавніших часів панує чисто слов'янська топоніміка, є в наш час загальноновизнаним». «Саме звідси, — зауважує І. П. Юшук, — з території України, йшла слов'янська експансія, а отже, й поширювалась слов'янська мова, яка, стикаючись з іншими мовами інших племен, набула відмінних рис і започатковувала нові мови (там же) (пор. рух предків сучасних сербів і хорватів у VI-VII ст., які започаткували сербохорватську мову, що є найближчою до української). Але найбільшого поширення та утвердження українська мова, я сказав би «першооснова всіх слов'янських мов», набула на українських землях за часів Київської Русі, цілісності якої не могли зруйнувати ніякі пізніші лихоліття, що не раз впадали на долю її носіїв».

У період Київської Русі вона вибрала чимало церковнослов'янських елементів, проте, згодом поступово зменшувалась, щось привнесли в неї польська та російська мови, але це не руйнувало її, а тільки збагачувало. Тому вона зараз одна з найбагатших і найбільш розвинених мов світу. У 1834 р. російський мовознавець І. І. Срезневський у ст. «Взгляд на памятники украинской народной словесности» писав, що українська мова «є однією з найбагатших слов'янських мов, що вона навряд чи поступиться, наприклад, перед богемською щодо багатства слів і виразів, перед польською щодо мальовничості, перед сербською щодо приємності, що це мова, яка, будучи ще необробленою, може вже порівнятися з мовами культурними; щодо гнучності і багатства синтаксичного — це мова поетична, музичальна, мальовнича».

Нарешті, не можна тут не згадати слів видатного російського історика XIX ст. В. Ключевського: «Уявіть собі, що Київ не був би взятий і зруйнований татарами... Київ залишився б столицею першої великої руської держави... Офіційною мовою стала б не суміш старослов'янської та фінської мов, а слов'яно-українська. Український письменник Гоголь не мусив би писати російською мовою, а Пушкін писав би українською».

ЧИТАЧ - ГАЗЕТА

КУДИ НАС ВЕДУТЬ?

Сумно дивитись сьогодні на наші лани, на землю-годувальницю. Сумно-журно і боляче. Цього літа майже чотири місяці не випало і крапельки дощу. Благополучні осені в цю пору радували хлібороба неозорими килимами озимих, що рунилися-ярилися до самого обрію. Сухі роки бували не раз вже. Це і 1946-1947 і 1953 на 1954, і 1967 на 1968, і так майже кожне десятиліття сонячної активності, а це 10-12 і більше чи менше років. Але ж цей неврожай такий недоречний, наче з неба кругова порука... І хоч люди наші вже звикли до всього, але прийдешня зима для багатьох буде вельми тяжкою.

Отже для багатьох оріхів'ян підійшла впритул голодна і холодна зима, і це не тільки у тваринництві: згадаймо пенсіонерів, недужих, обдурених ветеранів — будівників «світлого майбутнього», які лишилися без палива, доношують старі гумові чоботи, пенсії вистачає на хліб, живуть тим, що зібрали зі своїх городів, — колгосп, доведений до повного краху і праху, їм не помічник. Обставини складаються так, що в умовах становлення Держави, фундатори цього «світлого майбутнього», займаючи керівні пости, зловтішаються нашими негараздами, залевняючи обивателя, що у всьому винна «ота ваша самостійність». І це повсюдно. Інакше це як злочинцем не назвеш, а злочини ці вельми завуальовані і підступні. Люди мовчать, бо неприємностей не оберешся, як щось не так скажеш, сподіваючись, що «Якось воно буде, бо не може бути, щоб нічого не могло бути» — бо ще й підкидається тими ж «фундаторами» думка: ви собі накрадете, для вас вистачить...

Погодні умови боляче вдарили і по іншій жалюгідній жменці хліборобів-фермерів, що й так без державної підтримки не можуть зіп'ястись на ноги. І хоч сьогодні вони обліті брудом, розсіяні, але ж мають багато з них більш переваги господарювання на землі, не тільки психологічно, а й матеріально. На сьогодні це фермерське господарство, що

в с. Омельнику. За ці декілька років свого становлення, вони отримують врожай принаймні в 3-4 рази більш, ніж їхній сусід колгосп ім. Куйбишева. Але ж таких відчайдушних сьогодні одиниці, бо вже і їм намагаються «фундатори» відбити охоту до праці на землі. «Вот колхозі ещю себя покажут», а вони, ці «колхозі» вже штучні й некеровані в більшості своїй.

Ось мій «рідний» колгосп ім. колонізатора Куйбишева, куди свого часу, під дулом револьвера, мій дід одвів коней, волів і здав усе начиння господарське. Іду в бригаду №1, де керує пан Іван Іллч Попенів, прошу цього пана-«фундатора» посясти мені на присадибні ділянки ярину, і прошу його посясти вчасно і якісно. В касу колгоспу все сплачено. А від нього, на жаль, чую таке: «Я тебе зделаю, что ноги твоя здесь не будет!» Отже маємо, що маємо... Іншим цей же «фундатор» таке втирає: «За каво галасовали, тот пусть вам і пашет, і ссєт, і убрєст...» І пристосовуються люди — за кого скажуть їм, за того і голосують, бо жити якось треба... навіть і на тих двох центнерах ячменю, а це з семи га орної землі, що припадає на кожного члена колгоспу. Сумно дивитись на бур'яни, на поля необроблені і не засіяні. І зневіра давить серце: та чи буде ж така виконана та програма Президента України, де прямо говориться, що досить експериментувати, а треба віддати землю селянам навично у приватну власність і щоб це стало реальністю, і щоб всі форми господарювання на землі приносили користь, а не розор і ганьбу? Що ж, поживемо — побачимо! Може і тієї злиденної подачки у формі двох центнерів ячменю не буде...

Іван СУХАР,
Запорізька область.

Передвиборна програма

ЧИТАЧІ ПІДТРИМУЮТЬ

Газетами «Українське слово» («УС» 10.08.95) та «Слово Просвіти» (число 5) оприлюднено заяву Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка стосовно зміни топоніміки Києва із закликом звільнитись од імперського минулого.

Подальше збереження у топоніміці Києва персоналії і подій більшовицької доби, а також присвячених їм обелісків є і безглузним, і принизливим для України, як суверенної держави. Повністю підтримуємо протест «Просвіти» проти намагань зберегти у Києві ознаки більшовицької доби. Водночас пропонуємо розглянути такі конкретні пропозиції щодо перейменувань вулиць:

1. Вул. Урицького перейменувати на вул. Василя Липківського, митрополита-мученика, борця за незалежну українську православну церкву, за яку він віддав своє життя.

На користь такого перейменування промовляє той факт, що він мешкав неподалік, а також на Солом'янці була церква, в якій він служив.

2. Вшанувати пам'ять Патріарха УАПЦ Мстислава, надавши одній з вулиць на Печерську назву Мстиславська.

3. Київ — столиця соборної України, тому цілком логічним і доцільним було щоб у назвах київських вулиць були вшановані імена Євгена Петрушевича — Президента ЗУНР, а також Августина Волошина — Президента Карпатської України — адже всі ці землі тепер об'єднані в одній незалежній Україні.

В. КОДИНЕЦЬ

Заст. голови осередку «Просвіти» ЦКБ «Шхула»

Є ТАКА ДУМКА

ХТО ДИКТУЄ ЗМІСТ ДЕРЖАВНИХ СТАНДАРТІВ?

У МИКОЛАЄВІ ВІДБУВСЯ СЕМІНАР «ЗМІСТ І СТРУКТУРА ДЕРЖАВНИХ СТАНДАРТІВ МОВНОЇ ТА ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ» В НЬОМУ ВЗЯЛА УЧАСТЬ РЕФЕРЕНТ ВУТ «ПРОСВІТА» ВАЛЕНТИНА ПАВИЦЬКА. СЬОГОДНІ ВОНА ДІЛИТЬСЯ МІРКУВАННЯМИ З ЧИТАЧАМИ НАШОЇ ГАЗЕТИ

Тема, яку розглядав семінар, надзвичайно актуальна. Стандартизація — необхідний крок у вдосконаленні системи освіти, необхідна умова подальшого її розвитку.

Дуже добре було б, якби в основі стандарту з української мови, української літератури, українознавства, історії України, усіх навчальних предметів була покладена українська національна ідея.

Але оскільки в запропонованих проектах державних стандартів цього не прозвучало, я хочу зупинитись на тих нагальних проблемах, які стали причиною гальмування національної освіти, національного виховання.

Найперше: відсутність концепції національного виховання. Шоправда, Національна Академія Наук розглянула на Президії концепцію навчання національних меншин в Україні. Її автор Н. В. Бондаренко стверджує, що всі мови, окрім мови державної, є мовами національних меншин. Напевне, саме ця думка гальмує широкий розголос доробку молодого науковця. Бо багато хто ніяк не може позбутись відчуття, що російська мова — друга державна мова в Україні.

У сучасних розвинених країнах на вивчення рідної та іноземних мов у середній школі відводиться більше половини навчального часу. П. Ланжевен, лауреат Нобелівської премії в галузі фізики, запропонував у Франції відвести на мовне навчання 55% навчальних годин. Дуже добре було б, якби це мало на увазі і Міністерство освіти при упорядкуванні навчальних годин. Вчителі повинні мати це на увазі і при розподілі годин, і при спілкуванні з батьками, особливо тими, які мовби пишуть заяви про зарахування їхньої дитини до «російського класу». Я глибоко переконана, що первинні осередки «Просвіти» — та мобільна сила, яка спроможна взяти на себе цю роль. Дозволю собі окреслити першочергові завдання таких утворень.

1. Єдиний мовний режим — обов'язковий для всіх учителів та учнів.

2. Кожен учитель має зразково володіти українською літературною мовою.

А для того, щоб це стало реальністю, потрібно цей пункт ввести під час атестації вчителів. Жажливо, що звання «Вчитель-методист», «Старший вчитель», присвоєння вищої категорії, що дає право на збільшення заробітної плати вдвічі, дається тим учителям, які нехтують державною мовою. Більше того, при проведенні ліцензування, враховувати мову навчального закладу. І, звичайно ж, при виробленні державних стандартів.

3. Боротьба за культуру мовлення — обов'язок кожного педагога, а не тільки вчителя-словесника. Учителю особисто не може вплинути на свого колегу, первинний осередок «Просвіти» — може. Крім того, 50% зібраних членських внесків дасть змогу організувати для колег та бажаючих курси вивчення української мови. Програма курсів вироблена в Центральному

правлінні, ми її люб'язно надішлемо всім на запит.

4. Боротьба за культуру мовлення учнів має стати одним із головних напрямків діяльності школи. Це повинно бути основою угоди між первинним осередком «Просвіти» і керівництвом школи, шкільною радою, особливо в умовах контрактної системи. Значна, що осередок — це юридична особа, яка має право розгорнути громадсько-політичну, культурологічну і комерційну діяльність. Учителі споконвіку за копійки, а то й за «спасибі» ведуть гурткову роботу. Тепер же, під крилом «Просвіти», можуть організувати роботу будь-якого гуртка, мають право апелювати до районної профспілки і вимагати від неї фінансової підтримки на користь гуртка. Дуже добре, що це передбачено державним законодавством, але зле, що профспілки надають фінансову допомогу не гурткам народознавства, гончарної справи чи вишивки, а ушу чи самбо. «Просвіта» має право виступати проти такої практики і повинна це робити. В майбутньому такі гуртки можуть перейти на самофінансування і прибутки від виробництва становитимуть власність первинного осередку.

5. «Просвіта» контролює комплектування шкільних бібліотек. Це не дозволить в майбутньому укомплектовувати шкільні бібліотеки російськомовними підручниками з історії, як це трапляється сьогодні.

6. Осередок «Просвіти» школи налагоджує та підтримує зв'язки зі школами, класами, поодинокими особами української діаспори. Центральне правління, по можливості, надасть допомогу в цьому питанні.

7. Осередок повинен використовувати всі форми зв'язків школи з батьками. Ми зобов'язані розширити тематику університетів педагогічних знань для батьків тим питанням, які працюють на утвердження державності, розвитку духовності молодих українців.

8. Пропагує серед учнів та їхніх батьків створення сімейних бібліотек, передплату української періодики. На перший погляд це не так уже й важливо. Важливо, особливо для сімей, діти яких навчаються не в державних школах, а приватних чи напівприватних і ліцензування яких не передбачило пункту «мова навчального закладу». Особливо сьогодні, коли ще не затверджені державні стандарти, що дозволяє тримати рідну мову, історію, культуру в ролі пасербиці при ліхій мачусі. Не секрет, що саме нетрадиційні навчальні заклади мають на меті виховати майбутню національну еліту. Але чи буде вона проповідником нації? Наше завдання — національну ідею впроваджувати в усій системі освіти.

9. Шкільний осередок надає допомогу у мовному вихованні дітей у дошкільних закладах. Обов'язково, щоб не порушити послідовність і безперервність національного виховання. Власне, свій вплив на освітній процес варто починати із дошкільного закладу.

Я сподіваюся, що зуміла переконати учителів у необхідності таких осередків. Вони потрібні, просто необхідні в умовах так званої двомовності. Хоча чи ж

двомовності?

Двомовність в Україні виразно характеризується упослідженням становищем української мови. Для прикладу: «науковою мовою абсолютної більшості галузей АН УРСР є російська, а не українська» (ж. «Україна», 1990, № 45) Нашим обов'язком на сьогоднішній день (просвітан, педагогів, просто громадян) є боротьба за усунення передумов вимушеної двомовності. Нам слід чітко розрізняти двомовність корінного і некорінного населення, двомовність панівних і непанівних націй, двомовність як політику держави і як природне явище у співжитті різних етнічних спільнот.

Боротьба на цьому полі за утвердження державної української мови — це боротьба за те, щоб українська мова для українців в Україні стала самодостатньою, а двомовність — засобом спілкування з представниками інших країн, виявом мовного етикету, а не засобом брутальної денационалізації та русифікації.

Державна двомовність, яку хотіли б запровадити захисники «рускоязичного населення» в Україні суперечить принципам національної єдності українського народу, протидіє розвитку національної державності, культури, науки.

Вимагати обов'язкової двомовності від українців, які живуть вдома, в Україні — це зневага їхньої національної гідності і порушення елементарних прав людини. Тому закладаються сумніви щодо змісту державних стандартів. Хочу запитати представників міністерства освіти: на основі вироблених стандартів буде видана програма української мови як мови державної, а програма з російської мови як мови іноземної, однієї з слов'янських мов чи як другої мови народу України? Повірте мені, у деяких школах м. Києва сьогодні в розкладах значиться вона як російська мова (не іноземна), і кількість годин на 1-2 числа більше ніж на вивчення української мови. Література — не світова, не зарубіжна, а російська. Отже, читається російською мовою. А міністерство освіти до цього часу в навчальному плані пише: «навчальний план для шкіл з українською мовою навчання», «... з російською мовою навчання», «... для шкіл з мовою навчання національних меншин». Це тому, що у нас є школи з російською мовою навчання? А може навпаки: школи існують згідно міністерських планів?..

Розподіл денних загальноосвітніх навчально-виховних закладів та учнів в них за мовами навчання (на початок навчального року, у % до загальної кількості)				
	Кількість шкіл, які ведуть заняття українською або російською мовами		Кількість учнів, які навчаються українською або російською мовами	
	українською	російською	українською	російською
1990/91	74.5	20.7	47.9	51.4
1991/92	74.3	19	49.3	50
1992/93	73.9	19	51.4	47.8
1993/94	73.8	13.8	54.3	44.9
1994/95	74	13.9	56.5	42.7

Василь Биков і Павло Загребельний

ПАВЛО ЗАГРЕБЕЛЬНИЙ: «Я ВИБИРАВ ВЕЛИКІ ДУШІ, ЯКІ СЯЮТЬ НАМ ТИСЯЧОЛІТТЯ» —

розмову з видатним українським письменником, автором багатьох історичних романів про його героїв, його погляди на українську історію і сучасність веде Любов ГОЛОТА

З читачами

Л. Голота — Павле Архиповичу, нині коли Україна широко відзначає славетний ювілей славетного гетьмана, коли так багато пишуть про Богдана Хмельницького, загоголюється звернутися до Вас, — мало хто з багаточисельних дослідників і журналістів висловив думку, яку Ви стверджували в своєму романі «Я, Богдан»: думку про те, що Богдан Хмельницький створив українську націю...

П. З. — Це одна з думок, які я проводив у своїй книжці — що саме при Богданові оформилось українська нація, народився український народ. Хоч, звичайно, народ існував і до нього — століття або й тисячоліття, ми цього не знаємо точно, але я написав про вирішальну битву — першу битву в 1648 році. Я написав, що в ту ніч, ніч перемоги, народилася українська нація. З погляду марксистського це була ересь, і всі рецензенти, навіть ті, що хвалили книжку, писали, що тут Загребельний помиляється: не можна так писати! Всі нації створилися тільки у XVIII столітті, а до того, моваля, були тільки етноси, були орди, будь-що було, але тільки не нації. А я сказав — тільки нація, тільки український народ. Чому я так сказав? Мені здається, що саме поняття «народ», яке ми таки досить часто вживаємо, може стосуватися великої групи людей тільки тоді, коли цей народ об'єднується якоюсь надзвичайно важливою, можливо, — найголовнішою ідеєю — існування цієї людської маси. От для українців головною, визначальною ідеєю їхнього існування була ідея визволення з-під гніту чужоземного і створення держави. Це за часів Богдана Хмельницького почалося під Жовтими Водами, закінчилося після трагічної битви під Берестечком, — але навіть у цьому розгромі знайшли українці теж якусь нову силу, це був великий урок: практично з Богдана — від битви біля Жовтих Вод і до його смерті, у 1657 році, за якихось дев'ять років — була створена українська держава. В муках створена, на якомусь страшному розорінні, яке можна порівняти з розорінням часів Київської Русі, — після монгольської навали. І от минуло 400 років, і після того, як за часів Київської Русі існувала держава — створилася нова держава, держава, яка стала в ряд з іншими європейськими державами, які, — напівлегендарні, але є такі дані, — що навіть з Англії, від Кромвеля були у Богдана Хмельницького посли. Ми у нашій незалежній Україні радіємо з того, що Україну визнали сотні держав і створені десятки посольств іноземних, — так само радує й те, що було у Богдана Хмельницького іноземне посольство з Англії. Ну, я не кажу про те, що Богдан Хмельницький вів з іншими європейськими державами активні взаємини, переговори, що, перш ніж скласти цю угоду Переяславську, про яку так багато мови сьогодні, і яка і допомогла перший час, а потім принесла багато шкоди, — то Богдан Хмельницький думав: чи з'єднатися з Росією, чи з'єднатися з Швецією, чи з'єднатися з Турцією, — не було тільки мови про Польщу, тому що багато горя було сподіяно українцям і українці просто б не зрозуміли свого гетьмана. Хмельницький діяв у таких трьох напрямках: Турція, Швеція, Росія. І оскільки це був свій, слов'янський народ, зупинився на Росії. І, можливо, він не помилювався: ми не знаємо, у щоб обернулася угода з Швецією чи турками, так як згодом це робив його син Юрій, за якого вперше і останнє в історії турецьке військо прийшло на нашу територію, облягло Чигирин. Це син Богдана, Юрій їм дозволив. І звичайно, турки — не подарунок.

Л. Г. — А щодо кримських татар яку займав позицію Хмельницький?

П. З. — З кримськими татарами Хмельницький дружив, але вони не були такою великою силою, як ці європейські держави, з якими Богдан хотів оформити угоди, заручившись підтримкою надовго. Кримська орда в той час вимірювалась сотнями — навіть мільйона не було. Це були мобільні досить сили, — це була орда кочова, а кочівники завжди сильні, вони збирають всю силу в кулак, — помічниками у битвах Богдана татарські хани були прекрасні. Великий стратег — він одразу це зрозумів і першим послав послів у Крим, в Бахчисарай — уклав угоду з кримським ханом, і татари брали участь у битві під Жовтими Водами. Цей роман я писав, базуючись на історичних даних, я вивчав все, що можна було вивчити, — тож все, що можна було з татарами зробити,

Богдан використав. Взагалі, татар закликали до військових змагань українських, — той же Виговський, у Конотопській битві. І там татари якраз були представлені широко. Але це теж епізод, бо на другий день татари відчайдушилися від Виговського, переслідуючи свої інтереси. Так що ідеалізувати їх не варто.

Л. Г. — Ви автор багатьох історичних романів, і Ваші читачі, прочитавши один роман, беруться читати наступний. Одна із причин таких прив'язаностей — те, що кожен з нас знає: Павло Загребельний дуже багато читає, ретельно вивчає матеріали, і та інформація, яка закладена в творі, теж цінна — тобто, Ви маєте інформативний вплив на Ваших читачів. Яка інформація слугувала Вам в роботі над романом «Я, Богдан»?

П. З. — Коли я працював над романом, то прочитав усе, що у нас друкувалося, — хоч в радянський час мало що друкувалося, більше до революції. Але там така цікава річ. Ну, скажемо, по перше, що про Богдана ми маємо літопис Величка, літопис Грабянки, — літописи. Документальні дані, спогади сучасників, всі спогади, всі документи написані поляками — сучасниками гетьмана. Вони тенденційні, але в той же час вони несуть інформацію і цю інформацію треба використати. Я дізнався, що є такі щоденники — «Щоденники» Освенціма, «Щоденник» Радзівілла і «Теки» Нарушевича. Щоденник Радзівілла писався латинською мовою. Перед тим, як я почав писати цей роман, у Польщі вперше було перекладено цей щоденник польською мовою і поляки видали його у 3-ох томах. Я звернувся до польського консульства і вони — спасибі їм! — помогли мені і привезли ці 3 томи. Далі я кинувся добути «Теки» Нарушевича і за всіма даними він мав бути в бібліотеці у Львові. Я кинувся до Львова. В бібліотеці Стефаніка мене дуже гарно зустріли, вони підтримали мене, допомогли, чим могли, але сказали, що саме ці матеріали — і «Щоденник» Освенціма і «Теки» Нарушевича, які писалися польською мовою, — вони не видавалися, зберігалися в архівах. В 1948 році, коли Сталін робив «історичні подарунки» в Польську Народну республіку під егідою Кремля, розпорядився видати всі культурні й історичні цінності, які зберігалися в нас. Польська комісія приїхала до Львова і вони дивилися наші бібліотеки, дивилися архіви — вибирали, що їм треба і складали реєстр, — і в цей реєстр потрапило все те, що надруковано було, що було в оригіналі, — в тому числі і ці «Теки» Нарушевича і «Щоденник» Радзівілла. Поляки сказали, що це зберігається в Вроцлаві, в бібліотеці спеціальній. А звідки я довідався, що існують такі матеріали? Я це довідався ось звідки: до 300-ліття Возз'єднання України з Росією, яке відзначалося в 1954 році, вийшло 3-томне дослідження наших учених, де перераховувалися всі праці, і наші історики згадували про ці документи польські. Кажу: «Як же вони цитували, коли у них уже не було оригіналів?» А вони цитували з Грушевського, не згадуючи його, вони цитували з Костомарова — не посилаючись. Ніхто у поляків не був, ніхто не просив — отака історія! Я питаю: «Є зв'язки з бібліотекою у Вроцлаві?» «— С!» «— А ви могли б попросити їх про ці матеріали?» «— Могли б». Я їм просто ідею подав: ну ще ж комусь, крім мене, могли б знадобитися ці дані, — може є історики чесні, які будуть користуватися першоджерелами. Бібліотека Стефаніка зробила два примірники — для себе один і для мене, і подарувала мені діафільм цих «Тек» Нарушевича і «Щоденник» Освенціма. Якраз у «Щоденниках» я вперше прочитав, що цю кохану Богдана Хмельницького, яку Корнійчук і Натан Рибак звали Геленою, в дійсності звали Мотроною. А Геленою називав її Грушевський у своїй «Історії...», пишучи, що «за цю степову Гелену багато чвар і пристрастей розгорілося», маючи на увазі Гелену, за яку була Троїянська війна. Грушевський, як культурний історик, параболу кинув нашим малограмотним письменникам, і вони прочитали буквально. Так і пішла Гелена мандрувати, хоч її звали Мотроною. Анекдотичний випадок в роботі. Коли я вже дописався до кінця і хотів писати про Переяславську раду, — правда, я цей розділ надрукував тільки в романі «Тисячолітній Миколай», — але я у 9-му томі «Історії України-Руси» Грушевського про Переяславську раду нічого не знайшов — підходить до кінця 9-й том, кінчається, — і про Переяславську раду нічого немає! Я кинувся питати, дивитися, — звернув увагу, що

це «9-й том, частина перша». Давай шукати частину другу 9-го тому. Ніде немає! В колишній бібліотеці КІРС, в Академічній бібліотеці, в бібліотеці Стефаніка — теж немає другої частини. В таких бібліотеках і нема! Тоді я почав шукати в книгозбірнях. У Романа Федорів, у львівських своїх товаришів-письменників. У них пре-у львівських своїх товаришів-письменників. У них прекрасні бібліотеки, вони якраз історичні романисти, — 9 том є, 1-частина є, другої нема. Нарешті хтось мені сказав, що є в бібліотеках Спецфонд, куди треба спеціальні документи, пропуски, але й там, виявилося, цієї другої частини немає. Сказали, що є якийсь особливий Спецфонд, куди допуск дає тільки московська цензура, і треба їхати до Москви. Але в цей час дружина покойного письменника Івана Юхимовича Сенченка, доктор історичних наук Олена Компан, до якої я також звернувся, каже: «А ви знаєте, у мене є II частина 9-го тому» — потім і мені ця книжка дісталася випадково — о, чоловік, який зберігав Грушевського в засмоленому лантусі в 30-ті роки, а після війни уже внук його розкопав, знав, що я пишу про Богдана Хмельницького і дав мені покористатися на тиждень, на два. Я взяв і зробив ксерокопію. Є у мене тепер і ксерокопія II частини 9-го тому. Нині Грушевського видають, я не знаю, чи є у видавців II частина 9-го тому, але поки до 9-го тому дійдуть, то я, мабуть, і помру. І багато хто з нас помре, коли такими темпами видаватимуть — уже навіть Грушевського, у незалежній Україні за 4 роки ми не можемо видати!

Згадуються ось мої пригоди з пошуками джерел і пошуками II частини 9-го тому, яка видана в тридцятих роках, і думаю: чого ж її вилучили? Хтось у Москві дочитався, що там Переяславська Рада і там Грушевський навіть наводить факти з отих так званих Березневих статей — бо ми всі знаємо, що у Переяславі був — я б сказав, урочистий мітинг, в соборі оголосили «Навіки разом!» — і все. А, власне, який договір, які пункти цього договору — ніхто не знав. Після січня тільки в березні було спеціальне Богданове посольство до Москви, де були написані так звані Березневі статті, які практично, Росією не виконувалися взагалі, перекреслені були і нові статті вже укладені були всупереч Богдановій угоді. І це було так засекречено Москвою, що навіть і досі в цих посольських документах не можуть знайти цієї угоди. Як відомо, Горбачов пообіцяв Україні, що от він, мовляв, в Україну їх привезе — нічого він не привіз, — чи то їх засекретили, чи то їх знищили, — тому що їх не дотримувалися — жодної статті! — Москвою не дотримувалися, і тому їх знищили, і Переяславської угоди ми не маємо.

Л. Г. — Я думаю, що коли б вона була, і промовляла на користь Москви, її б уже використали в Москві...

П. З. — Так А Грушевський в цьому 9-му томі, в II-й частині якраз детально дає оцінку угоди. Це надзвичайно цікавий том, і потім уже цю тему розробляли наші учени, які емігрували з України і працювали в Українському університеті в Празі у двадцятих роках — це професор Щербина, професор Яковлев — вони на цю тему надзвичайно цікаво писали, і Грушевський, який видавав історичний журнал «Україна», друкував їхні статті, — кілька випусків було — з 1924 по 1929 роки, п'ять випусків було. Це надзвичайно цікавий журнал, надзвичайно цікаві історичні статті там уміщено, — він у мене теж є, я його у букиністів купив, — і там було уміщено стільки праць, що за наступні 40 років увесь наш інститут історії стільки не написав, — є багато істориків — кандидатів, професорів, академіків, — але ніхто з них нічого подібного не написав до того, що було створено нашою дореволюційною школою істориків, Грушевським.

Л. Г. — Павле Архиповичу, Ваш роман цікавий ще й тим, що ми, читачі, побачили Богдана в його неоднозначній людській іпостасі — в різних настроениях, в різних душевних станах... І мені хотілося би запитати саме Вас, — Ваші герої ніколи не бувають зниженими, — як особистості, як постаті. Так от: в українській ментальності, в українській історії, в українській пісні ми стільки оспівували героїв, які потерпіли поразку. А Богдан Хмельницький — це герой поразки чи герой перемоги? З яким відчуттям ви писали його образ?

П. З. — По-перше, коли він створив державу, то це

— герой перемоги. Ніхто не піднявся до таких вершин, як Богдан. Але це не означає, що він тільки на висоті, що він тільки гримить залізом, — так, як громи гримлять у небі. І я думаю, що кожна велика людина, велика й тоді, коли вона не лише у своїй величчї показана, але й у своїх падіннях, і в горі, і в її стражданнях, і її муках, стає ще більшою. Вона не принокується — мені докоряли, що я принокував Богдана, що я у дріб'язок його занурив, і так далі, так далі. Я в це не вірю і я дотримуюсь зовсім іншої думки: ті герої, які перебували тільки на вершинах, які ступали тільки по горах, — це, практично, не люди. Вони не адатні — і не розуміли простих людей. Якими вони стали? До Бога вони не дійшли, а до людей вони не спустилися, — це якісь холодні фантоми, і люди звичайні не можуть на них орієнтуватися, бо великі люди нам близькі тільки ті, які мали близькі нам почуття переживання. Вони здійснювали великі вчинки і тому вони герої. Вони були теплими, вони були гарячими, у них — червона кров як і в нас і цим вони нам близькі. В цьому я переконаний абсолютно. І тому коли я писав і про киянських князів, і про ту ж нашу нещасну і в той же час — величчу Роксолану, я керувався тільки цим.

Л. Г. Павле Архиповичу, коли Ви назвали свій роман «Я, Богдан», Ви хотіли виділити в своєму герої щось особистісне, особисте, лише йому притаманне?

П. З. — Я виходив з тих міркувань, про які я, власне, щойно говорив: тому я й взяв цю форму письма — від першої особи. Я не відкрив її, багато книжок написано від першої особи і про великих людей. Скажімо, є в англійського письменника Роберта Грейвса роман про римського імператора Клавдія; у французької письменниці Маргарет Юрсинар є роман про імператора Андріана «Замах святого ангела». Тобто, у світовій літературі така форма абсолютно узаконена, і ніхто цим письменникам цим не дорікає, — навпаки, Маргарет Юрсинар стала першою жінкою — академіком Французької академії після заснування її Людовиком XIV; ну, мене академіком не обрали, мені стали дорікати і критикувати мене; вихід роману збігся з тим періодом, коли була прийнята брежнєвська Конституція і там, в преамбулі до цієї Конституції є фраза, що «основой советского общества является трудовой коллектив». Не індивідуальність, не особистість, не «я», не «ми», не «ми», а «трудовой коллектив». І коли ми всі співали оцю пісню «мой адрес — Советский Союз», ні адреси у нас не було, ні дому, ні особистості...

Л. Г. — Але ж Ви у своєму романі «Я, Богдан» процитували іншу пісню — яку ми тепер називаємо «Гей у лузі червона калина»... Навіть в оцій деталі, подобиці Вашого роману мені вбачається якесь особливе передчуття...

П. З. — Я взяв цю пісню і мої редактори і цензори просто не знали, що на Західній Україні ця пісня народна «Розділили круті бережечки» має й інші слова. Хоча реакція у читачів була адекватна: мені з Караганди діти виселенців наших, які прочитали в романі цю пісню, написали: «колись з лісу приходили воїни, які співали цю пісню, і як це могло бути, що Ви її знаєте». Я цитував у цьому романі все, що можна було і треба було процитувати, — історичне тло працювало на насичення Богданової постаті. Постать Богданова, його образ формувалися не лише з битв і перемог, а із поразок, із страждань, із особистих переживань, з усього, чим жив тоді народ.

Л. Г. — І ще, на мій погляд, Ви зробили те, що до цього в українській літературі ніхто не наважувався робити з посталями такої історичної ваги: уславлений гетьман терпить і потерпає як людина, яка зазнала великого щастя любові. Я б хотіла тут говорити не тільки про цей Ваш роман: це характерно для Ваших героїв: їхнє особисте життя завжди дуже утасмичене і воно не є звичним, воно впливає на їхні великі і малі вчинки.

П. З. — Справа в тому, що я всі ці свої книжки, які звуть історичними романами, писав, не думаючи, що це історичні романи. І я їх ніколи сам не називав історичними романами. Я їх називав романами, — бо це — романи. Я не намагався деталізувати історичні події, іноді в мене там є якісь історичні «перескоки», — бо історичні факти викладаються в працях істориків, і письменник не може змагатися з істориком. Ніколи він не переможе його в цьому плані. У мене бували неточності деякі, на них вказували, що я неправильно якось там полки назвав — могло бути, і в історичній літературі бувають помилки, — неможливо все, до останньої коми уточнити і звірити. А для мене головним було реставрувати психологію, душу цих історичних героїв. Історик цього не може. Історик користується тільки фактами, а фактів таких у нас немає: що думав Ярослав Мудрий, що відчував Володимир, коли приймав християнство? А письменник це може домислити. Ось тому й з'являються ці романи, які звуться історичними. Інакше ці романи не потрібні, мабуть. Історичні книжки добре читаються саме тому, що вони є романами найперше про людину, а не про подію. А про людину можна написати тоді, коли ти намагаєшся розкрити душу цих людей — от я й намагаюся це робити, — чи то були киянські князі, чи то Роксолана, чи то Богдан Хмельницький. А говорити про душу людини значить говорити і про любов, і про ненависть, і зради, і про все те, чого зазнав цей чоловік...

Л. Г. — Я хочу задати Вам запитання, відштовхуючись від Ваших слів «втішання історією». Я Ваш постійний читач, і мені здавалося, що для Вас «втішання історією» це амінія з усього історичного шматку, яким пройшла Україна вибрати ті моменти, які б відповідали тому, що є чи що відсутнє в сучасному суспільстві і створити роман... А що Ви мали на увазі, коли говорили ці слова: «втішання історією»?

П. З. — Втішання історією — я мав на увазі оці великі візирі, які нам історія дає. Я вибирав великі душі: я писав про Ярослава Мудрого, про його внука Євпраксію, написав про Богдана. Це все великі душі, які сяють нам. Є ікони, перед якими ми молимося тисячі років, і так само вони нам дорогі, у своїй неповторності і таємниці. Оцю таємницю, бодай чомусь розгадаю — я не скажу, що я розгадав уже все! — але частково розгадати або дати хід для розгадання. Ось для чого, я думаю, ми пишемо книжки.

Коли я написав «Євпраксію» — я хотів дізнатися, якою була жінка в XI столітті. Далі, через п'ятсот років — Роксолана. Я думав написати ще третю книжку — про нашу сучасницю, про двадцятий вік. Я довго шукав, я довго думав... і нічого я не найшов. Про кого? Про Ангеліну? Про Терешкову — я бачив, як вона сидить у президіях, збираючи дивіденти...

Л. Г. — Павле Архиповичу, я думаю, що жіночі образи у Ваших романах — це окрема тема для розмови окремої, можливо, Ви заохочете колись про це зі мною поговорити. Але давайте не будемо тепер розповідати отой чар, яким Ви оточували своїх героїнь на тлі історії

Я б хотіла перекинути місточок нашої розмови до Вашого роману «Тисячолітній Миколай», який мене вразив: я вперше читала книжку, де письменник український взяв за поле дії тисячу років вітчизняної історії, в той же час — це роман про душу, яка хоче бути вільною, але весь час потрапляє в полон до релігії, до суспільства, до тих ситуацій, від яких вона також залежна...

П. З. — Це один з мотивів цієї книжки, бо це роман багатоплановий. Можливо, він не зовсім вдало скомп'юнований, компоувати було важко. Там десяте століття, потім — часи Богдана Хмельницького, потім — голод 33-року на Україні, і потім — післявоєнний період, аж до сьогоднішнього дня це доведено. Нашим часам там більше уваги відведено, — у перших двох частинах матеріал скондовано...

Л. Г. — Так, письмо там сприймається, як суцільна метафора, читання двох частин іде як читання поезії, а от наступні дві частини — інше письмо. Чому Ви, Павле Архиповичу, його обрали? Чому не заготили продовжити в тому ж ключі?

П. З. — Тому, що я прихильник тої думки, що проза повинна бути різної щільності. Проза, написана в одній тональності, в одному ключі — її просто неможливо читати. Є сьогодні молоді прозаїки дуже талановиті, скажімо, такі як Пашковський, і вони помиляються, коли пишуть від першого до останнього слова в одному тоні, в одному ключі — таку книжку важко читати. Треба, щоб проза була різної тональності і різної щільності. Не треба і лити воду, щоб проза була водянистою, — щож, може й в моєму романі в останній частині трішки забагато води... Але чому вона велика? Я там хотів написати про те, як ловили наших людей в Німеччині, — я це дуже добре знаю і не міг написати про це при радянській владі, — і я подумав: це зі мною вміє і ніхто не знає, і тому я написав це докладніше. Після цього я написав роман «Юлія, або запрошення до самовбивства», який я друкую у «Вітчизні» — можливо, це й буде третьою частиною триптиха про наших жінок; хоч я ні про комбайнера, ні про буряківницю, — про жінку писав, яку любив — і в цьому її привабливість, її глибина, її загадковість...

Л. Г. — Ваші жіночі образи нагадують іноді жіночку-міф із фільму Фелліні «8 1/2»... Жінка, яка з'являється, жінка, яка зникає, напів-реальна...

П. З. — Ну от зараз надрукували повідомлення газети, що у Фелліні була таємне кохання — римська аптекарка, в яку він був закоханий. І що і «8 1/2», і в інших фільмах — в різних героїнях і різних актрисах він втілював її образ.

І це тільки підтверджує слушність мого роману «Юлія», тому що образ який існує в уяві мого героя — це образ вічний. Це жінка, з якою він колись познайомився в Ташкенті в роки війни, — потім крізь все його

життя проходить образ цієї жінки. Щось навіть таке містичне є — один і той же образ бачить він в жінках, які з'являються і зникають в його долі. Тобто, відбувається те, що й з усіма нами — кожен з нас має якийсь ідеал, — про це говорять, але про це ніхто детально не сказав, — от я спробував оцей ідеал втілити. Таким втіленням була ця жінка, яку я описав у цьому романі. Образ вигаданий — в мене немає такої коханки, як у Фелліні була, — та й про його кохану я прочитав уже тепер, коли роман друкується, — та й не обов'язково усім знати, що було у Фелліні, — але це буває у кожного з нас: іноді цей ідеал недосяжний, іноді досяжний, іноді ми тільки мріємо, — кому щастить, то цей ідеал втілюється, і це, звичайно, найбільше щастя. Роман мій закінчується трагічно, тому що ідеал нашої жінки потьмарено всілякими нещастями і незгодами у нашому житті — життя наше пішло не так, як мало б піти, хоч, здавалося б, усі історичні передумови є, є можливості перед нашим народом і ми їх ніяк не можемо використати.

Л. Г. — Павле Архиповичу, я відвернула нашу розмову від «Тисячолітнього Миколая», — давайте звернемося до розділу про Переяславську Раду: читаючи ці сторінки, одразу повертаєшся до роману «Я, Богдан»...

П. З. — Цей розділ мав бути в «Богдані». Він в часі виходу роману надрукованим бути не міг, і я, переробивши його, включив у роман «Тисячолітній Миколай». Але звичайно, він читається як доповнення до роману «Я, Богдан». Тому що не написати про Переяславську раду я не міг, да й не мав права, — треба було написати. Трагедія, трагічна помилка Богдана Хмельницького не в тому, що він уклав цю угоду, а в тому, що він не міг тоді ще вгадати, — хоч уже треба було, — виходячи з історії Московського князівства, а потім уже Московського царства, — треба було бачити, знати психологію татаро-монгольської орди і візантійського імператорського двору. Знати від самого початку. Москва ніколи не виконувала жодної угоди — чи то з татарськими ханами, чи то із західними європейськими країнами, — на це уже заздалегідь була приречена і угода, яку уклав Богдан Хмельницький. Москва її не тільки не буде дотримуватися, а поламає на другий день, потопче, відречеться... І після Богдана — скільки Росія підписувала угод, наприклад, — три рази ділили Польщу! Катерина II ділила з пруським королем, австрійським імператором. Поділять — через 5 років знову ділять! Ніколи не дотримувались угод і договорів! І зараз — ось Росія стала самостійною і починає з того, що ламає всі угоди... Отже, Переяславська угода — це була трагічна помилка Богданова, і треба було про це написати, треба було сказати про безкінечне топтання цієї угоди, хоч ми її хвалили, говорили, як це добре... Звичайно, це було б добре, дотримування цієї угоди, якби Україна була самостійною державою — в складі імперії, але самостійною, — щоб автономія була державною, як ми кажемо тепер. Не було цього, на жаль, — навіть культурної автономії не дали, навіть церковну автономію забрали — метрополію уже через кілька років після смерті Хмельницького... При Богданові були у нас метрополія, Патріарх незалежний від Московської церкви, а потім у нас все це забрали, — і в цьому трагедія Богданова, що він не розпізнав віроломності московської... Ім це в спадок перейшло — від татарських ханів, візантійських крутіїв, і вже цього не витравиш — це характер держави. Держави мають характер як і люди. Коли ми візьмемо англійську імперію, чи США, — то там побачиш не тільки сядиво, але й тіні великі... Це назавжди і не кожен діяч державний може побачити. Я б сказав, що й зараз наш український уряд не дуже орієнтується: то туди, то сюди, то до Європи, то до Москви, то до НАТО. — це все несерйозно і неосвідомлено. Все ж таки, ми великий народ — хай ми бідні, хай нам тяжко живеться, але і в бідності треба мати гордість! Ось тут якраз самостійність проявляється. Кричимо про самостійність, а в той час кидасмося — кому ту самостійність віддати? Кому б її пожертвувати? Це просто принизливо дивитись. В той час, як літаки НАТО бомблять сербські села і міста, наш міністр закордонних справ іде і підписує з НАТО якусь угоду, яку можна підписати позавчора або післязавтра! Це просто дивовижні речі! І тому я сьогодні, — хоч у нас сьогодні безнадійні справи з літературою, — вірю саме в літературу; тільки література — мені здається, може дати людям надію. Політики такої надії не дають. Політики ошукують нас, інакше кажучи — брешуть часто, обіцяють золоті гори — через три місяці, через п'ять, через рік — потім рік минає — вони знову щось обіцяють... Так що на політиків надіятись нічого, вони теж жертви обставин, жертви своїх посад і обов'язків, — я до них ніяких претензій не маю — хай вони виконують свою справу, а література повинна виконувати свою справу — вона повинна давати надію людям. А одне із великих джерел цієї надії — наша історія. Це ті великі особистості, які сяють в історії як яскраві зірки, і яких ми не повинні забувати.

Л. Г. — Павле Архиповичу, я не хотіла б припиняти нашу розмову, бо я хочу задати Вам багато питань, які так чи інакше пов'язані з Вашою творчістю, виходять з неї і на які могли б відповісти тільки Ви... От в романі «Тисячолітній Миколай» ми маємо двох братів. Мені згадалась біблейська легенда про Каїна й Авеля, і аналогії до неї у нашому сучасному

Павло Загребельний, Михайло Стельмах, Микола Бажан

житті...

П. З. — Ще до двох біблейських братів, Каїна і Авеля, були інші протилежності. Було Світло і Тьма, і Люцифер, а по латині це значить «Носій світла», «Світлоносець». Так що оце протиріччя, — і це не випадково так нашими древніми предками написані Священі Книги і там саме починається з оцих двох протиріч, які ніколи не з'єднуються, а завжди тільки борються, — це перейшло і на людську породу, це, очевидно, закономірність нашої світобудови. І від цього все виходить: ми теж в цій світобудові, ми в ній, а не поза нею і ми підлягаємо її законам. А це — головний закон, закон протиріччя. І цей закон проходить і через сім'ї, і через братів, і він проходить навіть через серця людські. Серце людське теж розполовинене завжди, у ньому дві половини — темна й світла. І в кожному характері — дві половини, я вважаю. Я не вірю в одноманітні характери! Я не вірю в ангельські характери — їх немає! Навіть ангели білі й чорні. Є падші ангели й вознесені ангели. Так само й людина. І тому, звичайно, закономірна абсолютно ця ворожнеча людська, і ворожнеча між народами, і в самому народі — народ завжди поділений, і людина поділена, і душа її поділена. Це страшно, це трагічно, але, з другого боку, — так воно є, і не можна на це заплющувати очі. Коли радянських письменників 75 років дресировали щоб «показували» тільки позитивного героя, — і, не дай Бог, якусь там темну пляму в його характері показати, — одразу рушила на письменника лавина критиків. Недарма ж ми розплодили критиків стільки — ніде у світовій літературі нема стільки критиків — за всю історію літератури писано! Було 2-3 критики в нації. А в нас на тисячу письменників було 2000 критиків — членів Спілки! П'ять письменників — один критик, як у гаремах султанських: п'ять одалісок — один євнух, щоб слідував за кожним їхнім кроком... Отак і в нас за кожним кроком стежили і одразу на тебе накидалися: «Где вы видели такую колхозную лошадушку?!» Навіть конячку колгоспну не можна було зображувати слабою, дохлою, — вона повинна була, бадьоро задравши хвоста, бігти до комунізму!

Так, що були всілякі викривлення. Справжні письменники не піддавалися цьому, вони писали так, як це було, і саме вони користувалися популярністю.

Л. Г. — Павле Архиповичу, Вас цікаво слухати і читати це й тому, що Ви — письменник несподіваних ситуацій, ось, скажімо, в циклі оповідань, які так і названі: «Неймовірні оповідання», там є просто блискучі речі. Як вони склалися?

П. З. — Я написав ті оповідання навмисно. Просто — полемічно, я б сказав. За останні десятиліття у нас на Україні оповідання почало вмирати. Воно не вмирало фізично — оповідань написано багато, але такі, яких ніхто не читав — вони були нецікаві. Були талановиті письменники, яких я любив як письменників, — деякі з них писали буквально сотні оповідань, але на жаль, невиразних. І мені захотілося написати півтора десятка оповідань, які б люди читали. Нічого там такого неймовірного немає, але мені хотілося, щоб люди їх читали. Я не знаю — вдалося це мені чи ні, але це було таке суто літературне завдання, яке я собі поставив. Так я почав писати романи про Київську Русь. Я почав робити це тоді, коли їх ніхто не писав. Складенко написав два романи...

Л. Г. — Я хочу нагадати їх назви: «Диво», «Первоміст», «Євпраксія», «Смерть у Києві», а потім «Роксолана», «Я, Богдан»... Це були романи, які в сімдесяті роки читали буквально всі. Саме читали — ствердилось ім'я Павла Загребельного, історичного романіста...

П. З. — Я почав писати ці романи тоді, коли у нас стояв суцільний гамір: «письменники повинні писати про сучасність!» А я почав писати історичні романи свої, які, здавалося б, нікому не потрібні. Я вдавався до хитрощів, я писав так, як колись Довженко вчив кінорежисер Чаурелі: «Кадрик тот, что ты хочешь, еще кадрик, а меж этим кадрами — серпочки и молоточки...»

Л. Г. — «Серпочки й молоточки» — це були виробничі романи про Дмитра Череду?

П. З. — Так! Я писав один роман про Київську Русь, а між ними були «серпочки й молоточки», — роман про сучасність. І ні до чого було придиратись. Ці романи мої хвалили, а про історичні романи просто ніхто нічого не писав. І вперше про них сказали — як це не дивно — в Москві. Критик Оскоцкий, який учився на Україні і знав українську мову, — він прочитав роман «Диво» і почав писати, що ось є такий романіст на Україні — Загребельний. Мене почали видавати в Москві, тоді й тут почали помічати мої романи. А до цього наша критика мовчала, — боялась ідеологічних вождів, які схвалювали тільки сучасність...

Л. Г. — Павле Архиповичу, коли говорити про жанри, то Ви першим написали роман-розмову «Левине серце». Тепер ми маємо детектив з-під Вашого пера — «Ангельська плоть», романи про війну, роман-памфлет «Оголена душа»... Ви завжди працюєте багато і я б хотіла запитати, як викидають ці несподівані задуми...

П. З. — Вони й виникають несподівано. Це складна річ, я не можу навіть і пояснити, як це виникає задум нової книжки. Єдине, що в характері мого є, що я намагаюся, щоб кожна нова книжка не була схожа на

попередню мою книжку і на те, що пишуть мої співбрати. Я весь час думаю, щоб це було цікаво для читача, думаю про людей, які це будуть читати. Я про це не забуваю. Деякі письменники так захоплені своїм письмом, що пишуть, не дбаючи ні про що. Тому, можливо, їхні книжки й залишаються непрочитаними. Я дбаю про читача і про те, щоб книжка читалась. А вже те, як вона з'являється — чи то роман-памфлет, чи то роман-пародія, чи то епічна спроба — це вже як воно виходить. Це трудно пояснити, — як живеється, так і пишеться. Кожний період мого життя появляються якісь нові імпульси, — і так народжується той чи інший задум. А коли народжується задум — він починає обростати плоттю, чи то начитую історичну тему, чи думаю про деталі сучасного життя. А зараз я ось уже кілька років думаю над романом, який умовно зветься «Іконник», а може, так і зватиметься. Це про майстра, який пише ікони під Києвом, в монастирі, він пише ікони... Що можна написати про це? Але я задумав цей роман після Чорнобиля, коли мародери почали грабувати оселі людські, і перепродували ікони старовинні, книги... І я подумав, — що ось така дивовижна річ... Я над цим думав і раніше, коли писав романи про Київську Русь: тієї ікони, яку почали писати при Володимирі, при Ярославі Мудрому — нема. Тобто, нема Київської ікони. Є ікона суздальська, новгородська, московська, ярославська, — але київської ікони немає. Є Оранта, яка можливо, належить легендарному живописцю Алімпію, який похований в Лаврі. Оранту ще називали Ярославською Богородицею, але є такі дані, що це — письмо Алімпія, тобто, Київська ікона. Ще два-три образи є, — решти нема. Де вони? Ну, скажемо, загинули в 1240 році, коли Батий взяв Київ. Але всі ікони не могли знищити?

Олесь Гончар і китайський письменник Лю Нін в СПУ

Вони повинні бути. Оце перша загадка. Я говорив про це з церковними ієрархами. Вони не знають про це і навіть не думали. Історики мистецтва — теж не знають. Друге. Єдина ми нація, — ми і росіяни, у яких ікона пішла в домівки, в людське житло. Ніде такого нема. У католиків — скульптура релігійна, а в людським житлі — тільки в росіян та українців — ікони. Я сам виріс у селянській хаті, і на покуті були ікони, а перед ними — лампадка була. Це в кожній нашій хаті! Як ця ікона прийшла в наше житло? Не простежували, ніхто не знає! Це сприймається як даність. У Візантії — не пішла, в Греції, в Болгарії — ні, а в нас є. Я над цим задумався: куди поділася Київська ікона і як вона пішла в людські оселі? Історичну працю я не можу написати, а роман, свою версію подати — я можу, і на цьому я збудую роман. Теж я хочу знати, чи може писати людина святі лики, будучи грішною? Можливо, ми всі грішні, і ми справді — всі грішні, нема праведників на світі, і недарма Ісус сказав, що за одного розкаяного грішника віддасть 99 праведників... Тобто, розкаяний грішник завжди улюбленець Бога, і от пишучи свого «Іконника» я й хочу показати оці речі. Бо я подумав, що деєр, в оселях чорнобильської зони, можливо, і є ікони київськоруського періоду. Але ніхто цього не знає, крім тих мародерів, які там грабували, і яких ловили міліція, а всі відібрані ікони складали в одному селі, в одній хаті. Потім ця хата згоріла, і згоріли всі ікони, а одна ікона не згоріла, а стала білою. Це мене особливо вразило: чи то від радіації біла стала, чи то від пожежі, чи то чудо Боже? Фантастична річ! Багато ми знаємо ікон, які в давні часи гасили пожежу. Приносили ікону Богородиці і пожежа вгамовувалась... Ось цілий комплекс ось таких от речей і мене це наштотувало на ідею написати цей роман.

Л. Г. — Павле Архиповичу, пишучи романи про Київську Русь, Ви так чи інакше мусили звертатися до теми релігії, до теми Бога. Ви один з тих небагатьох письменників який читав Біблію в ті часи. Що є Бог для письменника, що є Бог для людини?

П. З. — Що є Бог — я не буду казати, бо це субстанція незбагненна, — до Бога люди йдуть все життя і тільки поодинокі наближаються до Нього. Я не вірю тим, хто б'є себе в груди, говорячи, що він вірить в Бога. Я не хочу бути зухвалим і говорити, що я так уже наближався до Нього, — що я йшов до Нього, тому що і саме життя було таке — безвірницьке, атеїстичне, страйне і дуже тяжке. А в мене життя особливо було страйне...

А з другого боку — що стосується Святого письма, Біблії і Євангелія... Ну, по перше, я повинен сказати, що я хрещений. Я народився 25 серпня, мене хрестили 29 серпня. У мене був релігійний рід, моя мати і дід були

дуже богомільними — ніколи не сідали за стіл, не помолитись. Мене малим водили до церкви, у нас в домі була Біблія і я, коли мені було 10 років, почав читати її — особливо мене вразило, як Мойсей переносив свєрів через Мертве море, — і запам'ятав це на все життя, так мене це вразило. Я навіть пам'ятаю де я читав — на вікні. У нас на Полтавщині були віконця такі маленькі у задній хатній стіні. На печі тепло, черинь тепла, я на печі, на вулиці мороз — і от я біля цього віконця читав Біблію, — на все життя запам'ятав! Згодом — а я маю філологічну освіту і учився я по справжньому, — згодом я зрозумів, що вивчаючи світову літературу, яка базується на християнстві, я не можу не звертатися до цієї книги. Тому я не тільки читав Біблію, я цитував її в історичних романах, я зібрав цілу бібліотеку біблій — у мене є українською мовою Біблія, російською, німецькою, латинською, польською, французькою, я зібрав навіть тому, що переклад не є завжди точним, мені було цікаво звіряти, скажемо, як буде звучати по латині «Довлет день и злоба его», — «Кожному дню належить його турботи», — поезія пропала в українському перекладі, на жаль, а як це звучить по латині в перекладі блаженного Ієроніма? Це мені було цікаво, для себе я проводив цілі дослідження такі. Всі ці книги я купував за великі гроші. Письменникам заздривали тоді, що вони заробляють великі гроші, — а ці гроші треба тратити, — я їх тратив на книжки. Ось лежить Біблія, в перекладі нашого митрополита Іларіона; ось видання Біблії столітньої давності, Лондонське видання, — воно цікаве тим, що тут буквально кожний рядок Біблії проілюстрований, — це фантастична Біблія взагалі! продюментована і проілюстрована, — а її теж купив ще тоді, в далекі часи. Я просив, коли хтось їхав за кордон, привезти мені Біблію. Скажімо, Павлишко колис був у Канаді — він привіз мені Біблію у перекладі Куліша — прекрасний переклад, між іншим. Мене з ним познайомив покійний перекладач Діодор Бобир, у нього був цей переклад і він звернув мою увагу на цю дивовижну мову! І я потім спокусив цим перекладом Миколу Лукаша, — ми з ним подові, бували в Ірпені. Я кажу йому: «А ось подивись, яка мова». І Лукаш читав «Біблію» два місяці і переписував в зошити собі. І згодом користувався мовою Куліша і Нечуя-Левицького, перекладаючи поезію, — скажімо, Гарсія Лорку. Так що без «Біблії» письменникові неможливо. Те, що література радянського періоду на 70% пустопорожня, — завдячуємо відсутності Біблії у тодішньому нашому житті, — письменники не читали її, і були легкі, як пір'їни, не було ваговитості у їхніх писаннях... Пробігли, протупотіли, прорвались їхні барабани... і все. А ця книга вічна...

Л. Г. — Є багато є речей, про які Ви говорили в своєму письмі, і які тепер спливали в нашому житті і якими ми тепер користуємось... Я маю на увазі ті кілька сторінок з роману «Роксолана», присвячені яничарам — про цю дикі і сліпу силу, яка була небезпечна навіть тому, хто її породив...

П. З. — Я спеціально написав про це в цьому романі, дослідження зробив про яничарів. По-перше, те що зараз українців називають яничарами — це історична параболо. Українці ніколи яничарами не були, яничари походили тільки з підданих Османської імперії. Це в християнських країнах, які входили до підданні Туреччини, існував «податок крові». Султанські башибазуки з Болгарії, Вірменії, Грузії брали дітей 4-5-літнього віку в яничарську школу. Іх учили турецької мови, різних мистецтв, військової справи. Іх багато чому вчили. Скажімо, великий будівничий, який збудував найкращі мечеті Стамбула, Сіан — вірменин, його вчили фортифікації, а він став найкращим зодчим всіх часів Османської імперії. Коли ми називаємо українців яничарами, то це за аналогією. Українці не були яничарами. Так само можна прочитати про яничарів, які на конях летять — яничари ж були піхотинцями, так само як козаки Богдана Хмельницького. Козаки — це була могутня піхота, найсильніша в Європі!

Ми вивчаємо історію не завжди як слід, і я б сказав, що це — історичні заблукі. Українці в яничарах не були — були поодинокі випадки, могли бути...

Л. Г. — Павле Архиповичу, я знаю, що багато наших читачів цікавляться Вашою думкою про те що робиться в суспільстві...

П. З. — Десять років три тому я давав інтерв'ю «Літ. Україні», і сказав, що політика тодішнього уряду викликає в мене безнадію. І на мене посилалися листи — як не дивно — від пенсіонерів, які писали: «Павле Загребельний, ви це побачите...» Я б хотів побачити, де ті пенсіонери, які писали лайливі листи? З того часу третій раз, здається, змінився уряд. Кожні 2-3 місяці міняється економічна програма, але великий змін я не бачу. Прекрасна нова програма уряду, але я боюсь, що за кілька місяців вона знов поміняється. Ще будуть якісь корекції, якісь зміни — і нема нічого обнадійливого... А становище яке у нас — всі його знають, всі його бачать. І я сьогодні можу тільки радити, що, як казав наш великий Скворода, «А мій жеребій з голяками». Такий, як і жеребій мого народу. Я сьогодні так само бідний. Я, практично, жебрак. Я маю пенсію, — хоч я ветеран війни і ветеран праці, і ветеран всього, що тільки може бути на світі, — я маю таку пенсію, як і прибиральниця. А на цю пенсію не можна не тільки прожити, а взагалі нічого не можна —

це абсолютне ніщо. І таких людей сьогодні 15 млн. на Україні. Від нас нічим не відрізняються й робітники, які місяцями нічого не отримують. І які надії? Я цього не можу зрозуміти. Як з найбагатшої республіки Радянського Союзу, з величезного виробничого потенціалу зробили «пшик», як в українському анекдоті? Я це можу зрозуміти, коли 4 роки говорять про структурну перебудову промисловості, коли цю промисловість треба було перебудувати за 3 місяці — перші 3 місяці нашої незалежності. Кравчук майже три роки був президентом — три роки говорив день і ніч, ось більше року — президент-прагматик, директор колосального заводу, здається, людина виробництва — теж нічого не зроблено. Заводи як зупинилися — так і зупиняються. Ніхто ж не каже, що ці заводи вивозяться і з них продається все, що тільки можна продати. Де Львівський завод «Електрон»? Там зараз голі стіни. І так на кожному заводі — вивезти все за кордон, продати за копійки, аби тільки покаталися на БМВ на цих роздубаних дорогах нашої нещасної землі — ті шосейні шляхи, які будувалися нами всіма з такими труднощами, за радянських Часів — тепер їх добирають на цих іномарках. Тому я й казав, що тільки література дає надію. Але надія це щось таке, а уряд повинен дати те, що ми візьмемо в руки. І, з одного боку, уряд не може дати, а з другого — він не може і віддати. Він і далі тримається за цю власність, за цю землю, — поки земля не буде товаром, а буде у власності голів колгоспів, ми будемо вмирати з голоду. Це нові помішники з'явилися і тримаються двома руками за цю землю. А директори — за заводи. І так і йде це все. Я цього зрозуміти не можу. Я розумію, що є там впливи великі, підводні течії, — треба з цими впливами кінчатися. Треба думати про народ, а не про ці угруповання.

Л. Г. — Павле Архиповичу, а як на цей період реагуватиме і реагує література?

П. З. — Я не можу сьогодні звинувачувати письменників і літературу, бо письменники сьогодні просто німі. Вони не можуть надрукуватися. Ніхто не знає, хто що написав сьогодні. Це слово не запитане, не фокіане нашим суспільством. Люди, можливо, і хотіли б читати, але письменник не може пробитися до свого читача. І я не хочу судити своїх письменників, своїх братів. Хоч і не всі витримали характер: деякі, після того, як славословили партію, перейшли на сатиру проти Москви, — і прозаїки, і поети. Я читаю своїх братів — прозаїків і поетів, і думаю зводки ненависті — просто до зубового скрежету — проти Москви? І я б хотів подумати про те, що література ніколи ненавистю не харчувалася. Література не була злобною. І хіба можна надрукувати їх в Москві? Ні, так само, як ми не будемо друкувати антиукраїнську літературу. Так само, як «Вогнем і мечем», її не треба було друкувати, а ми її надрукували. Справжня література — не є літературою ненависті.

Л. Г. — Павле Архиповичу, Ви завжди вміли наживати собі ворогів своїми емоційними, безпосередніми реакціями, але мені не хотілося б говорити про ворогів. Хочеться сказати Вам спасибі за те, що, очолюючи Спілку письменників, Ви робили для молодих, сприяли створенню обласних організацій, підтримували багатьох письменників, поетів... Що нині Вам особливо небайдуже?

П. З. — Я можу сказати, що сьогодні є нездорова тенденція перекреслити всю нашу літературу радянського періоду — протиставити нас письменникам діаспори. Хоч я можу сказати, що, письменники діаспори, маючи абсолютну свободу порівняно з нами «нічого такого» не створили. А коли ми чогось не знаємо, а воно є створене — хай вони нам покажуть.

Л. Г. — Можливо, тут діє отой зв'язок землі і таланту, без якого широкого полотна не створиш?

П. З. — І не тільки полотна — вони мали величезні можливості фінансові, вони й зараз ними козирять — он я десь читав, що дають письменникові молодому 15 доларів, щоб він собі окуляри купив, — це ганьба просто! Але якщо вони такі вільні, такі фінансово незалежні, у них такі можливості — де ж їхні переклади? Чому вони не перекладали українською велику літературу? Чому не перекладали «Іліаду» і «Одісею»? Чому не перекладали «Фауста» Гете, Данте, Бокаччо, всього Шекспіра — а перекладали їх ми, радянські письменники? Як же це можна відкидати? Ми працювали для українського народу, ми перекладали це для нього. Чому ми не сиділи в концтаборах? Не можна весь народ посадити в концтабір. Я був у німецькому концтаборі, але хто з моїх товаришів чув про це, кому я цим похвалявся чи дорікав? Це не заслуга. Це нещастя, трагедія окремої людини, трагедія її життя. Але не можна запакувати всіх в табір, зробити всіх каторжниками і потім сподіватися, що каторжники дадуть нам щастя. Ленін, Сталін, Хо Ше Мін, Фідель Кастро — всі каторжники. Що вони збудували? Яке життя? Тоталітарні режими. Я поважаю тих людей, які боролися за ідею, я співчуваю їм, я співстраждаю з ними і їх близькими, але це не значить, що треба кинути пляму на весь наш народ, який не сидів у таборах. Народ повинен жити своїм життям і треба навчитися поважати життя всього народу, і не зводити його до життя кількох мучеників. У нас ця тенденція ще з часів Київської Русі, між іншим. Перші святі, яких канонізували за Київської Русі, це Борис і Гліб, одному

19, другому 20 років. Їх убив Святополк Окаянний, хоч я вважаю, що їх убив Ярослав Мудрий. Їх убили, вони дали себе на заклання, жертвові уноші, і їх зробили першими святими. Для чого? Для того, щоб дати моральний урок народу — бути покірними, беззаступними, безропотними і оця мораль, оце борисо-глібство нав'язувалась нам 800-900 років, вони пройшли через всю історію. І нині у Вишгороді вирішено відбудувати храм на їхню честь і хто ж очолює комітет, що відбудовує храм? Письменник, художник, історик? Ні, вчорашній партократ, а нинішній керівник області Сінько. Бо для них сьогодні ці святі дуже потрібні — це святі для начальства. Так і на народ наш дивляться: що це жертва, що він повинен бути покірливим, що треба виховувати в ньому тільки жертвність. Ми не повинні бути борисоглібцями, ми були козаками, ми були гайдамаками, і в кожному українцеві живе козак і гайдамака! І треба цінувати українця не за його анекдотом, — яку, між іншим, так комуністи цінували і перевіряли, — а був після війни безправний 15 років! Тепер я повинен шкодувати, що не був у радянському — хоч і в радянському, берізьському таборі спецпровадки, а теж був — після німецького. Це неприродна ситуація, такого не можна допускати! А я вважаю, що треба бути на своїй землі, щоб мати право говорити про її долю історичну. А коли ти відкидуй твої предки втекли — вони не витерпіли її долі, значить і не мають права нас повчати. Ми поважаємо українців діаспори, це наші брати, але не треба нас повчати.

Л. Г. — Павле Архиповичу, я хочу щоб Ви сказали про своє покоління...

П. З. — Ми трималися чим — у нас були літературні авторитети. Я входив у літературу, коли були живі Тичина, Сосюра, Малишко, Бажан, Панч. Це була велика література. На превеликий жаль, я майже всіх їх хоронив — я був відповідальним секретарем Спілки, тобто мав займатися їх похоронами — це трагічні речі були. З ними відходило щось таке, що ми ставали сиротами. Залишався один-єдиний з літературних велетнів — Олесь Гончар, і ось коли він пошов, мені здається, що ми вже зовсім стали сиротами, ми втратили те, що є невідшкодуваною втраченою. І я тепер боюся за нашу літературний загаль. Та навіть і перед цим: Спілка розкололася, почали відколюватися від неї молоді. Я казав Мушкетеру: «Чому вони десь бігають, ці молоді? Не хочуть вони бути членами нашої Спілки — дайте їм половину приміщення, хай хоч приміщення нас об'єднує!» Ні, не дають, не пускають. Дайте їм редакцію, дайте журнали, хай вони пишуть, хай вони показують. Ну не можна ж так, щоб тільки журнал «Сучасність» друкував їхню літературу, ніби її ніколи й не було, а тільки тепер народжується. А вони вже там дописалися, от один автор пише, ось я мав написати 230 сторінок, а написав всього 15 сторінок, і я їх друкую. Я подумав: а що було б, коли б так Шекспір писав? Замість своїх п'єс кинув нам кілька рядків сонета? А Сервантес, замість свого велетенського роману «Дон Кіхот» кинув би нам через століття якусь таку літературну подачку — 12 сторінок? Це — падіння літератури, це — вмирання літератури, і це її нищення! Ну хай ці молоді не розуміють, але ті метри літературні, які видають журнал — вони повинні розуміти, що вони роблять: вони вбивають літературу! І це робиться «в піку» старшим письменникам — ось, мовляв, як треба писати!

Л. Г. — Павле Архиповичу, але це — авангард, і Ви, здається, завжди цінували авангард в літературі...

П. З. — Поняття «авангарду» таке саме, як поняття «старі й молоді письменники». Хто знає — старий чи

молодий Рембо, який написав геніальні поезії в молодості, а потім став чиновником і помер від гангренни ноги в 39 років? Це — класик! А Бодлер, який помер в 47 років — він молодий чи старий був? Він авангард був чи ні? Він і досі авангард! Кращих віршів, ніж Бодлер ніхто не писав! За життя його не вважали поетом, його переслідували. Авангард! Це поняття вигадане людьми безталанними які хочуть свою порожнечу приховати за цими всілякими гучними визначеннями: — авангард, постмодерн, література андеграунду. Література це там, де все велике було великим! От я все посилався на такий приклад: був такий художник, Веласкес, один із світових геніїв. Що писав Веласкес? Принців, принцес, королів, маркізів — тобто, це був типовий соцреаліст, писав живих вельмож. За нашими мірками — його треба закрити і нікому не показувати, а він став великим. Очевидно, важливо як показуєш, який у тебе талант. А коли в тебе ніщо і ніяк написане. То це просто знущення над людьми. Можна й «Отелло» поставити в басейні, втопити Дездемону, — але все це не авангард, а піна.

Л. Г. — Павле Архиповичу, вже майже підсумковуючи нашу розмову, я хочу сказати, що завжди Вашими героями були українці, завжди дія романів розгорталася в Україні, і коли доля й закидала їх в інші світи, то вони поверталися додому, на білі дніпровські піски, золоті полтавські лани...

П. З. — По-перше, я люблю самих українців, тому я й писав про них — це в мене була така (сміється) ідеологічна установка — через те, що я вважаю, що наш народ талановитий, красивий народ і сам себе я завжди відчував українцем. Чому ж я повинен робити німців, євреїв чи африканців героями своїх творів? Практично всі порядні письменники завжди писали про своїх людей. Це перше, в чому я переконаний. І коли мене сьогодні питають, в що я повинен вірити, то завжди треба вірити тільки в наш народ. Спасіння тільки в цьому! А народ безмежний, народ мудрий, народ — геніальний. Далі — я сам народився і виріс на Дніпрі. На Дніпрі моє село стояло, і тому мені здавалося, що Україна — це Дніпро, і це перейшло в мою душу. А там, де Дніпра нема — ніби й не Україна. Це, звичайно, якийсь дніпровський шовінізм, а це розумію, але він мені пробачиться, бо це наша головна ріка, ріка моего народу, і це ріка Шевченка, і Дніпро — це Україна. Хоч пісенна у нас ріка Дунай, але мова надніпрянська — найкраща мені здається, — і я все життя тільки й роблю, що згадую мову свого дитинства, своєї матері, своїх селян і я досі не згадав усіх слів! А ця мова — це фантастика, в жодних словниках таких слів нема! У мене беруть слова, яких ні в кого не було і цитують їх в 11-томному словнику — це слова моего села. І тому оця закоханість, залюбленість у мій край, в цих людей перейшла і на мої писання, і від цих талановитих людей я приніс свої почуття. Ні, не якийсь там Валютний фонд нас порятує чи інвестиції. Народ врятує себе сам, але якийсь поштовх, якийсь порух, десь подати руку чи підставити плече — треба обов'язково. І культурою не треба керувати — їй не треба заважати. Я колись наводив слова Сковороди: «Не вчи яблуню родити яблука, а краще обгороди її від свині». Якби оце нас від свиней відгороджували — якби хоч це зробили, а той й від свиней не відгороджують! На літературу нашу накинута — оці так звані скоробатки — продали заводи, кинулися до видавництва, до літератури, уже якийсь нікчемний процент українських книжок видається на Україні. Тобто, уже прийшли по нашу душу. Треба берегти душу — оце найголовніше. Берегти душу.

Зліва направо: Юрій Збанацький, Натан Рибак, Володимир Сосюра і Павло Загребельний. Фотографії з архіву Ігоря Яіцького

Жовтень північного року, без сумніву, назавжди увійде в історію українського православ'я: Собором Української Православної Церкви Київського патріархату обрано Патріарха Київського і всієї Руси-України — Філарета.

Одночасно відбувся відхід чотирьох єпископів з Київського патріархату.

Патріарх Філарет одним з найголовніших своїх завдань ставить об'єднання українського православ'я в єдину Помісну Українську Церкву і готовий розпочати діалог любові з усіма православними церквами України.

Політики і політикини, віруючі і атеїсти нині часто втручаються у справи українських посполитих: одні аби допомогти, інші — щоб зашкодити. І над всіма світить поминальна свіча спочилого в Бозі Святійшого Патріарха Володимира.

Сьогоднішні наші публікації — не лише данина пам'яті цьому великомученику совєцьких таборів, але й намагання застерегти — не погасить свічу Його, що світилася для молитви за Україну та її народ, за його віру і духовність.

Іван ДРАЧ

СВІЧКА ДЛЯ ПАТРІАРХА

Уривок з поеми

Боже це я Господи
Це ми Господи ми українці
Стаємо собою із малоросів
Стадом ідемо гуртом
Отарою за баранами
Це ми повстаємо зі стада
Стаємо людьми з овець
Але ще надіялись на кожного барана
Дивний собор Володимирський
Російська еліта старалась
Врубелем Суриковим Васнецовим
Йому гнути брови по-своєму
А доля сучасна скрутилася
І в'язи йому звернула
Для проклятих мазепинців
Кравчука Філарета і Лупиноса
І ти тут лежиш гуцуле
Патріархом неканонічним
І мучеником навіки
Боже це ми українці
Виходим за ним із храму
І там де треба праворуч
Повертаємо до Софії ліворуч
Маршрут цей на небі складено
Не в Кабінеті міністрів

Перегнулись будинки київські
Балкони висять запитально
Дніпро хоче вистрибнути
І подивитись на Володимирську
Дзвіницю Софії мазепинська
Стріпує орла двоголового
Але ніяк не стріпне не скине
Боже це ми до тебе
Звикли ходити на похоронах
Ідемо до тебе Софіє
Боже це ми Господи
Овіяні пшиком «черемхи»
Пробиваємось за унсовцями
Нестерпно немилосердно
Під вичовганим асфальт
Свою душу сьогодні ховати
Може цей мур Софії
Стане Стіною Плачу
Стане Муром Скорботи
Як в сивому Єрусалимі
Для поганьблених українців
Дивись — Президент проїхав
На білоруському велосипеді
Подарованому Лукашенком
І каже вустами Табачника

- Н у от, сказала мама, — прилипли до того телевізора, наче мухи до меду. Казочки дивляться! Маленькі!

Сказала ніби сердито, а насправді вона зовсім на них не гнівається. Ну, чого б вона мала на них гніватися, коли вона їх обох любить: і доню, і тата. Це вона так собі, ніби грається в таку строгу маму.

— І маленькі! — огризнулася доня. — Я ж у третьому класі, це молодший шкільний вік. А татові треба відпочити, бо в нього робота дуже відповідальна.

Доня теж ніби огризнулася, але насправді вона зовсім не хотіла прогнівати маму. Це теж була така собі ніби гра в нечому доньку. Бо насправді вона була кохана, чепина доня і зовсім не хотіла спричиняти клопотів ні татові, ні мамі.

Мама пішла на кухню мити посуд після вечері, а вони з татком продовжували дивитися «Вечірню казку». Сиділи, тісно пригорнувшись одне до одного, як звикли сидіти завжди. Коли доня була ще зовсім маленька, то вона любила бачити заховавшись під батькову руку. Тепер вона вже виросла і не вмещалася, але згорталася в клубочок, підтягувала коліна аж до підборіддя, і тоді татко охоплював її всю своєю великою і сильною рукою, а голову вона клала на татове плече, і так їй було затишно і спокійно.

Кожна дитина любить хвалитися своїми батьками, але їй таки справді повезло. Мама в неї красуня, не марно ж її взяли працювати в новий великий магазин, де продають всякі речі для елегантних жінок. Отож і продавщиці всі там мають бути гарні й елегантні. А ще повинні вміти привітно усміхатися, а такої усмішки, як в її мамі, напевно, ні в кого нема.

Ну, а тато, як і належить чоловікові, високий, з широкими плечима і дуже сильний. Він її однією витягнутою рукою над собою піднімає, наче пушишку. І ще він дуже відважний. На такій роботі як у нього, інакше не можна. Він бореться зі злочинцями, розбійниками і всякими ракетами. Ні, не так! О — рекетом! Якби всі так боролися, як її татко, то в нас ніякої злочинності не було б уже давно. Але ж не всі такі.

Доні хочеться глянути на татове обличчя, яке воно гарне, але строго, всі оті рекети, напевно відразу його лякаються. Але її голівці так затишно на батьковому плечі, їй зовсім не хочеться відірватися. І татові, видно, теж так пріємно тримати доню під своєю рукою, що вже й «Вечірня казка» закінчилася, почалися якісь зовсім нецікаві для доні «Вісті», а вона все сиділа ніби нерухомо, аж ніби трішечки гоїдалася в такт колискової

пісні, яка, зрештою, вже давно закінчилася.

На телеекрані урочисто й поважно йшла похоронна процесія, ховали когось дуже важливого, якогось патріарха. Доня хотіла запитати тата, що це воно — патріарх. Але тоді знову ж таки треба було відірватися щоким від батькового плеча, а їй цього ніяк не хотілося. Нехай — потім запитася. А зараз дивилася, як процесія виходить з вулиці і ніби розливається по порожній площі. Все-таки яке це диво — телевізор. Адже площа наскільки більша від екрану телевізора, а от — вся на ньому вміщається. Ні, тепер уже лише шматок...

На передньому плані раптом виникла людська фігура. Оскільки всі люди були значно далі, то цей чоловік проти них здавався велетнем.

— Ой татку, це ж ти! — вигукнула

МОВЧАННЯ

НОВЕЛА

Миколі Струку, який з похоронів патріарха Володимира потрапив у реанімацію

раптом доня.

Батько зробив рух, щоб звестися і вимкнути телевізор, але доня міцно в нього вчепилася і він на мить загаявся, а кадри на телеекрані змінювалися блискавично швидко, і далі вже було пізно. Бо чоловік на телеекрані змахнув гучним гумовим кийком і побіг. Серед площі він дотнав якогось невисокого худорлявого хлопця, який марно намагався захиститися витягненими руками. Удар кийком по руках, підіймає — і хлопець лежав на землі. Тато — так, це був тато, його обличчя на екрані було крупним планом одну мить, але достатньо, щоб упізнати, — нагнувся, ще раз оперезав того, що лежав, і вже хотів бігти далі, але від рвучкого руху в нього з голови злетів картуз. Отож він вернувся, підняв картуза, похапцем надягнув і знову кинувся бігти туди, де вже наспіхом, напаштовуючись одне на одного, тікали перелякані люди.

— Татку! — не своїм голосом вереснула доня, а він нарешті зірвався, струснув її зі свого рукава, наче кошеня, зробив тих кілька кроків до телевізора і просто вишмикнув шнур з розетки. Екран погас.

Коли ж він повернувся обличчям до дивану, то побачив, що його доня дуже повільно, як в кіно з уповільненою зйом-

«Слава Україні» — це ви хохла
Боже це ми Господи
Боже це ми українці
Самознищась самокатаєсь
Самовбивась розпинаєсь
Лушпарять по митрі щоб знав
Американського митрополита
Чи Клінтон почує з Москви
Удари київ із Києва
Чи справді Єльцин дзвонив
Шепотом патріарха Алексія II-го
Чи все це легенди для бідних
Коли душа української влади
Сама знає субординацію
Боже це ми хохла
Боже це ми хохла
А це хто сховався за ЮНЕСКО
Заліг всередині Софії
Єльцин з Ічкамовою і Курасом
І «черемхою» дихав на Україну
Чи це Алексій II з шевченкознавцем
Сободаном
Дмухав на Філарета і малоросів
І «Беркут» дихав Соловками
18-й тролейбус з ідилічним маршрутом
«Площа Шевченка — Майдан Незалежності»
Щодня проїздить шанобливо
Шануючи Патріарха байдужістю
Побиті кийками національними
Трусні газом національним
Національно здихаємо
Боже це ми хохла...

кою, зсовується з дивану. Вона впала на підлогу, як ганчір'яна лялька, потім по ній від голови до стіп, як хвиля, пробігла судом і врешті вся її маленька постать напружилася і вигнулася луком. Переляканий батько кинувся її підіймати. Обличчя в доні було біле — ні кровиночки, очі заплончені, уста міцно стиснені, а в кутиках цяточка пини.

— Що трапилося? — кинулася від дверей перелякана мати, яка заглянула в кімнату на крик — Вона впала? Вона забилася? Куди ти дивився?

— Замовчи, — кризь зуби сказав батько, — скорше викликай «швидку допомогу». І раптом закричав, як ніколи не кричав на неї, за всі прожиті спільно десять років: — Ну?! Я що сказав?

Мати тремтливими руками ніяк не могла набрати двозначний номер, пальці, ослабші від страху, були не в змозі повернути диск, а потім потрапляли не в ті дірки, і доводилося починати все з початку.

Сонячні промені пробивалися крізь віття дерева, яке росло за вікном, і від цього по стіні палати бігали сонячні зайчики. Дівчинка нерухомо лежала на ліжку, і лише очі її слідували за грою зайчиків.

— Бачите, — притишено сказав лікар, — вона вже починає звертати увагу на довколишній світ. Це добра ознака. Це подас надію, що повернуло на одужання. Видно вона перенесла якусь психічну травму чи чогось дуже алякалася. Підійдіть до неї ближче, близькість батьків завжди заспокоює дитину.

— Донечко, — чомусь теж пошепки, ніби боялась її розбудити, сказала мама, — донечко, як тобі? Краще?

Доня не чула, її погляд все не відірвався від сонячної рухливої плями на стіні. Тоді вони обоє обійшли ліжко і стали з того боку, куди був звернений її погляд.

— Доню, — сказав батько, — доню, пробач мені.

Її погляд на мить затримався на його обличчі, а тоді почав втрачати осмисленість, наче вона нічого не бачила, наче замикалася стулки черепашки, а за ними ховалося оте невловне, що називають душею людини.

— Доню, — плакала мати, — донечко...

Батько, міцно стиснувши вилізи, мовчав.

Галина Гордасевич

СОФІЄ!

Скотилося сонце... в холодну долоню.
І світ розколовся над Жалібним Шляхом.
Софіє!
Чого Твої Дзвони не дзвонять
В час похорону Патріарха?!

На Середо-Хресті скрижали із крапель.
Що вже скрижались. Від болю. І страху!
Софіє!
Ти бачиш, як топчуть наш Прапор?!
— В час похорону Патріарха!

Та цвіт синьо-жовтий нікому не стерти.
Не раз його кляли на Красну плаху.
Софіє!
Ти чуєш, як гребують смертю?
— В час похорону Патріарху.

Хрести загорнулись у дику похмурість.
Чи знайдеться місце Святійшому Праху?..
Софіє!
А, може, втрачається Мудрість?
В час похорону Патріарха!

Здрігнувся Славута. І знітилось Місто.
Страшний парастас. Із таких епітафій!
Софіє Святая!
Гріхове блюзнірство!..
В час похорону Патріарха.

Свічки обпеклися в своїм восковинні.
Вся кривда — од фальші. А зло — від Зло — Радства!
Скажи нам, Софіє, як жити Україні?
Опісля... того святотатства.

Як очі здійняти до Світлого Бога?!
Осквернення літер. На темнім амвоні.
Дорога Безчестя. Велика Тривога!
Софіє!
Чому Твої дзвони не дзвонять?!

Антоніна Листопад

Йому немає місця у землі...
Чому нема? Хто ж ті мужі всісілі,
що й досі душі — і великі, і малі —
сичуть нагайками, висотуючи жили?!
Йому немає місця у землі...
Хоч та земля весь вік його любила.
Тут, під Софією, у дощовій імлі
лежить владика, розпростерши крила.
Стоїть народ при непохованій труні.
Періщить дощ — спинить його несила.
І рать стоїть. Як в божевільнім сні,
стоїть велика рать синьомундира
і поховать владика не дає
вона. Ота. Сірошинельна.
Боже!
Народе плач! Бо це проклятіє твоє
ніхто крім тебе знять з душі не зможе...
та ми вже вирости із страху і ганьби!
Хоч знов ганьбою нам цяхають душі.
А над Софією — біблійні голуби.
Над Україною — ганьба стоїть і душить...
...Усе, як вчора. Тільки інший рік.
Правителі — ті ж самі, що учора.
Лежить під небом божий чоловік
і досі непохований.
Де діти сором?
Де діти, Боже, нам ганьбу свою?
А ви синьомундири раті, — кайтесь!..
Він увійшов уже в небесну течію.
Одне блага —
поховати
дайте...

Наталія Клименко

Духа не гасіте.
(І Павла до солунян, 5)

Іван Дзюба стверджує, що акт протесту у столичному кінотеатрі «Україна» проти інтелігенції в серпні — вересні 1965 року уже став міфом. До певної міри це справді так: про деталі тієї події широким масам відомо дуже мало. І мас цілковито рацію Вячеслав Чорновіл, квапллячи шістдесятників писати історію шістдесятництва як течії, відкладаючи на час навіть вельми важливі службові представницькі обов'язки. Бо напишуть інші. Не виключено, що й «німці». Як писали вже не раз. Тоді справді нащадкам залишаться міфи.

Не знаю, якої реакції від залу чекали організатори вечора з нагоди 30-річчя акту протесту, але він не викликав, як можна було сподіватися, патріотичного пафосу, численних рвливих вставань тощо. І це вселє надію. Це означає, що любних українському серцю подій вистачає не лише для екзальтації, а й достатньо вже для осмислення та оцінок. Зал чекав саме цього. Ширшого кола учасників та свідців події, більшої їх підготовленості до розмови і глибшої самої розмови. Громадськість непомітно виїшла з мітингової фази і перейшла до наступної — пізнавальної, аналітичної. Ми звикли і до рідної символіки, і до слова «незалежність», ми викричали на мітингах те, що віками замовчуване, колом стояло в горлі. Можна сподіватися, скоро нам захочеться закотити рукави й почати творити, опановувати ніші державності, в яких сьогодні паразитує стара партноменклатура.

Молоді в залі було до цього мало. Не виключено, що вона тим часом заробляла «бакен». Це аж ніяк не докір ані студентству, залишеному державою напризволище, ні безробітним молодим спеціалістам чи школярам, яким батьки не в змозі купити зошити.

Виклопнулося на сцену й роздратування, — його сьогодні надто багато в засміканому, акрай зубожілому суспільстві. Не сказати б, що для нього немає підстав, та відомо: роздратування — не порадинок і не помічник. Дратуючись на когось, треба пам'ятати про колоду у власному оці.

У скрутні часи найвипробуваніший і найефективніший хід — знайти ворога. На нього можна звалити результат власних недоліків і прорахунків. Скажімо, Президент і парламент звинувачують одне одного у погіршенні ситуації в країні, але про них не скажеш, що мають захарчований вигляд чи гардероби доперебудованих чачів. З чого можна зробити висновки, що нищили ситуацію особисто їх влаштовує повністю, а галасують, щоб збити спантелику народ: хай крутить шиєю, хай обурюється, мітингує, підтримує одних, критикує інших, аби лиш не думався розігнати й тих і тих.

ПЛОДИ ШІСТДЕСЯТНИЦТВА

Але ворог, як вигаданий, так і справжній, розбещує. Не бажаючи помічати й виправляти власні недоліки, можна, чого доброго, увірвати й самому, що винен... хтось — обставини, суспільний лад, одно слово — ворог.

Був ворог і в шістдесятників. Та ось він подоланий. Шлях вільний. Будуймо свою державу. Тут і виявляє себе ворог найстрашніший — внутрішній: лінощі, неперебірливість у способах збагачення, відчуття всездозволеності тощо. Незначні поблажки до себе, незначні компроміси з совістю там, де потрібне горіння і самозречення, морально розкладають демократичний рух, роблять його паралізованим, неідеальним. І тут з'являється спокуса... знайти винного, знайти ворога. І знаходять. Якщо дуже припече, то й серед друзів, навіть серед колишніх співкамерників.

У молитві, якою починає і завершує день кожен християнин, є слова «не введи нас у спокусу». Спокуса — це найстрашніший ворог людини. Саме вона спричинила падіння людського роду. Демократичне середовище вчить людину самостійно боротися зі спокусами, постійно маючи напоготові віками формовані і рівні для всіх моральні норми та механізми регулювання стосунків як у середині суспільства, так і між ним та державою. Людина ж, вирощена у тоталітарній державі, де єдина спонукка дотримуватися певних норм — страх, морально не тренована. Вона у своєму житті боялася не Бога (совісті), а — ката. І ось ката не стало. А совісті немає. Звідси — та небачена анархія в посттоталітарному суспільстві, вакханалія розкрадання, дика нестриманість в усьому. Суспільство, що не має моральних заборон, — страшне суспільство.

Саме в такому суспільстві ми й опинилися. На землі був лише один Чоловік, що устояв перед диявольськими спокусами. Тому будемо терпимі й поблажливі. Але ж потрібно щось і робити. Іван Дзюба навіть знає, що потрібно: «Активна діяльність і особистий приклад кожного, компетентність, культурність».

Була й розмова на вечорі. Були спогади учасників акції протесту. Було щире замилування ними. Які вони! І які прекрасні. Б. Антоненко-Давидович заперечив би проти вживання тут цього слова. Але були вони справді прекрасні. Мають, не лише я, дивлячись на Сверстюка, Дзюбу, Чорновола, Шевченка, та маючи перед очима ще багатьох-багатьох інших, бачила їх молодими. Засмучувало лише якесь помітне відчуження між ними. 30 років тому у цьому ж залі їх об'єднував єдиний порив, сьогодні — лише буденна потреба провести вечір. Наш український індивідуалізм свідчить про самодостатність особистості, про повноту духовного існування. Але поки що дозволити його собі можуть хіба що поети. Бо ж і досі «горстка нас, малесенька шопта» — як писав В. Стус, один з основних учасників тієї акції.

Врівноважений, просвітлений, мудрий Євген Сверстюк назвав 60-ті роки періодом становлення цивільної відваги — такої, на яку штовхають не «заградбатарійни», а категорії моральні — честь, гідність, совість.

Могутній інтелектуально, але чомусь (таким він мені бачиться завжди) зворушливо беззахисний Іван Дзюба дав

коротку характеристику тих років, зазначивши, що боротьба з шістдесятниками розпочалася не у серпні — вересні масовими арештами інтелігенції, а значно раніше: досить згадати кампанію проти так званих «модерністів» — поетів, які мислили і писали нестандартно, «проробки» студентської молоді, наукових працівників, заборону літературних вечорів, кабінетські вакханалії 22 травня біля пам'ятника Шевченку тощо. Іван Дзюба назвав поіменно тих, хто був заарештований. «Не будемо героїзувати подію, перебільшувати вплив і резонанс», — закликав він, вказавши дві причини, які перешкодили їй резонувати достатньо мірою. Це — страх і трагічна вузькість кола свідомої інтелігенції.

Імпульсивний і задержуватий Чорновіл, хоч і придбав лужде, та, здається, змінився найменше. Він не розгубив безпосередності і не навчився дипломатичності. Вячеслав Чорновіл поділився спогадами про ту далекую подію, розповів, як усе було.

Не варто, напевне, переказувати те, що відбулося в пам'яті двох чи трьох людей. Треба зібрати свідчення всіх учасників і очевидців акції, вивчити архів КГБ. Де-де, а там усе зафіксовано повно й скрупульозно. І неодмінно дослідити ті резонанс і значення.

30 років тому ми були колонією безправних рабів, у якій лише жменька сміливців усерйоз мріяла про незалежну Україну, та й то в далекому майбутньому. Нині маємо свою державу. Тризуб, яким кілька років тому ще дітей лякали, — виявляється, це навіть і не тризуб, а трийця, що сяє своїм корінням таких глибин, про які деякі амбітні старші брати можуть лише мріяти; і цей тризуб — наш герб. Те ж саме можна сказати й про прапор.

Рух опору не переривався в Україні ніколи, хоч часто опинявся у глибокому підпіллі, а ще частіше змальовувався ворожою владою чорними фарбами як звичайний бандитизм. Майже вся Україна ще й досі здригається при слові «бандерівець» і ностальгічно зітхас за партійними секретарями. Правдива історія цього руху повинна бути доступна, як колись газета «Правда», щоб не глузували з нас нахабні брати, буцімто вони сп'яну чи з похмілля подарували нам свободу.

А легальний опір у найпохмуріший період історії російської імперії — більшовицький — започаткував саме й цей відкритий протест української інтелігенції проти політичних арештів шістдесятників. «Це був перший відкритий протест проти тест у Союзі», — сказав В. Чорновіл. Тож є підстави вважати, що резонанс такий був і значення події величезне. Досить лише сказати, що наступне покоління — трагічне і повчальне — покоління сімдесятників, про яке ніхто сло-

вом добрим не обмовився, ліпило себе з них, зі своїх кумирів-шістдесятників. Та якщо вони увійшли в історію хто героями-смертниками, хто — героями-вождями, то нас заморозило у зав'язі. Ми не встигли (виняток становить хіба що мій однокурсник Василь Овсєнко) ані «нагрішити» стільки, щоб загірміти в Сибір, ані настільки виявити себе творчо чи навіть професійно, аби посісти певне становище в суспільстві. Нам лише і дісталось, що постійна щільна опіка органів, постійний терор і залякування, злидні від анінайменшої можливості рухатися по службі.

Шістдесятникам хрущовська «відліга» дала виявитись, вони встигли щось зробити і були відомі на той час, коли розпочалися арешти й терор. Так чи інакше вони рухались: хто — по етапу на безіменний цвинтар, хто — до творчого визначення і слави, хто — у високі кабінети. А нас система ковтула, не давши розкритись, ковтула цілком. Нам не дали в повну силу засвітитися й припалити наступних. Цього не могли за нас зробити шістдесятники, бо для восьмидесятників вони вже були далекими, як Павка Корчагін. А молодь себе ліпить з тих, хто поруч, з ідеалів «вуличних».

Мало того, що сімдесятникам трагічно перекрила кисень система, від них відреклися ті шістдесятники, хто зажив слави і мав вплив у суспільстві. Вони порозумілися з системою, щось виторгували у неї, щось вона виторгувала в них. І всі були задоволені. Хоч тепер, звичайно, кажуть, що вони ні, задоволені не були.

Хто є кумиром для сьогоднішньої молоді? З кого вона ліпить себе? Зі штучних претензійних восьмидесятників, які, по суті, також глибоко нещасні: через відсутність кумирів, які б сформували їхні ідеали, вони змушені все життя ридитися в чужке і абого грати чужі ролі, більш чи менш талавовито імітуючи горіння.

Відтак нинішня молодь взагалі у вогонь не вірить і ліпить себе з «крутих» — бандитів, гвалтівників, злодіїв.

Шістдесятництво залишилось в історії. Нині є звичайні політики, літератори, наукова інтелігенція зі звичайними людськими вадами і недоліками. «Дерево пізнається з плоду». Щоб чесно визначити резонанс і значення шістдесятництва, майбутнім його літописцям варто буде керуватися саме цією формулою: оцінювати його не за окремі риси або вчинки, як хороши, так і погані, а за наслідками тих вчинків, «з плоду». Маємо державу — це чудовий плід. Маємо втомлений, значною мірою бездуховний народ, — у чому шістдесятництво як течія і як окремі постаті недопрацювало, де заспокоїлось, чим спокусилося?

Щоб не довелось вкотре дивуватись і плакати, що знову втратили державу, потрібно усвідомлювати свої не лише крахи, а й перші національні риси і чесно пробувати викорінювати їх. Щоб не довелось Президентові розгублено придумувати ідею, яка б об'єднала народ, національна інтелігенція повинна не про портфелі та чини турбуватися, а про неперервність благородного вогню, національної ідеї і духовної традиції, пам'ятаючи про те, як важко їх насаджувати заново, особливо на випаленому полі душ, під камінням Армагедону.

Галина ПАЛАМАРЧУК

Анатолій ПОГРІБНИЙ

БОРОНІМО БАСТІОНИ

(на трибуну форуму)

Чи й могли всі ми припускати, де, наприклад, 80-х — на початку 90-х рр., що вже виборонили незалежність, де, аж на її п'ятому році, усе ще житимемо в ось цій непогамовній тривозі, що замість зміцнення самостійності своєї Держави матимемо усе нарастаючу загрозу її втрати? Відтак не час, далеко ще не час для творчих усамітнень: та національно-суперечна, за якої — «як в нації нема пождів, вождями є її поети», у минуле усе це не відійшла: місія письменників як духовних поведирів нації, її будителів лише набуває додаткової ваги, бо хто знає, чи не до виринання випробувань саме нині, саме сьогодні ми підходимо...

«Як в нації нема пождів»... Але є незалежність у нас, є Президент, Кабінет Міністрів, Парламент...

Тільки ж даруйте, панове: складається враження, що і тривожних, і навіть розпачливих криків ТАМ не хочуть чути, або ж так звикли вже до них, що видаються вони їм вже цілком нормальним аккомпанементом для вершини верховно-державницьких справ. Те ж і щодо звернень — у ліпшим разі, напрошується висновок, цілі стоси їх хіба що проглядають дрібні чиновники і просто складають.

То ж до кого апелюємо, маємо апелювати зараз, збравшись тут у найбільшій тривозі? Найперше, звичайно, нехай пройнявся б нашою тривогою кожний свідомий громадянин України, котрому дорога наша Держава, котрому болить її доля. Усі ж свої стурбованості, протестативні субпротести тих чи тих державницьких процесів адресуємо насамперед Президентіві. Він бо гарант державної незалежності, він очолює й урядово-виконавчу гілку у Державі.

Отже, перше, на чому слід наголосити. Упродовж ряду років нам усе було неясно, яку Україну ми будемо чи маємо памір будувати. Добре, що більшість парентів роз'яснює стосовно економіко-соціальних орієнтирів, з більшістю яких ми готові згодитися. Але ж так саме вже зовсім стало ясно і щодо засад національно-культурного, духовного, мовного облаштування Держави, які і викликають напевно й найбільш гострі запитання. Стало бо очевидним, що є поважна загроза збудувати Україну навпаки, сиріч — НЕУКРАЇНСЬКУ Україну, до того ж злиденну, жебрацьку. Боляче усвідомлювати, що з кожним новим днем успішні у будівництві такої України нарастають.

Ось деякі прикмети України навпаки.

Це — держава, на величезній частині території якої українство відтискується, ущемляється, зневажається, переслідується.

Це — країна, де урядово-виконавчий бал переважалою мірою правлять вірні слуги і сини колишньої метрополії, — персоні, проросійськи навчені й зорієнтовані, з перідою зоологічною пенансією до українського національного відродження.

Це — країна, де мовніст-обруститель не тільки не відчувас жодних державних стримувань чи упокорень, але й звільняє українців з праці за їхню відданість своїй Державі, за патріотизм, а то й видає наказ про масове побиття, покалічення українців.

Вдумаймося, що ж сутнісно сталося 18 липня ц. р. на Софіївському майдані. А сталося те, що було бито там саму Україну, саму Українську Державу, саму українську ідею, саму українську віру, саму українську мову, — все, власне, що об'єднується у слові «українство». Хто спростує, що то був цинізм, поглум з боку окремих службових осіб — будничих і т. п., а саме з боку, може, й нечуваної в історії модифікації держави — саме з боку України навпаки?

Я сказав: може й нечуваної... До-

дам: і унікальної. Бо то ж, справді, унікальна та держава, яка підтримує те, що її розхитує, руйнує, і навпаки — бере під підозру, знепокожує те, що її зміцнює, посилює.

Унікальна, наприклад, держава (хоча чого там! — розділила московськими пахолками нещасна Білорусь з її успіхами у лугашенізації зовсім по сусідству, поряд!), яка замість брати на щит свого творення національну ідею, голосами своїх верховників дилетантськи лише примірюється до неї, твердячи, що, мовляв, і не підходить (це ж самий Тарас Шевченко як батько, творець української національної ідеї не підходить!), і треба попускати, і треба доповнити, і т. д. і т. д. (і всі ці обережні коментарі — лише дипломатична форма відкидання, заперечення національної ідеї — не більше).

Унікальна держава, яка не надає державної підтримки своїй же державній мові. Складається навіть враження, що якби Верховна Рада колишньої УРСР не проголосила у 1989 р. державності української мови, то незалежна «Україна навпаки» цього просто не зробила б.

Тривога наша в тому полягає, що від часу Вашої інаугураційної промови, Пане Президенте, нашої державній мові (а державна мова — ніщо інше, як цемент нації, цемент держави) почувається в Україні все гірше й гірше. І зрозуміло чому — тому що пона є чужорідною для більшості з Вашою адміністрацією, для більшості міністрів, інших високопоставлених чиновників, не кажучи вже про ту українську посадову-чиновницьку братню на місцях, яка ледь не стовідсотково цілісненько зберігає під імперським режимом (просто як густінь переповна у повопроголошену Державу, що й була взята останньою під дбайливу охорону!).

Отже маємо нині: у Києві, в інших містах знову почали оглядатися на осіб, котрі говорять українською (державною!) — і це не держава навпаки? — і це не державна навпаки? мовою. На 1 вересня ц. р. кількість українськомовних видань складала лише 3,1 відсотка, зменшившись за три місяці аж на 4,8% (було ж на 1 січня 1992 р. 40,7% — вдумаймося: які ж вони є нині — наші незалежницькі темпи самозміцнення? Ще з минулого року у ряді областей пішла на спад кількість шкіл і класів з державною мовою навчання).

Так саме фактично зупинився процес зросійщення і паної вищої школи. До літа 1994 р. кількість студентських груп, котрі вчилися українською мовою, з 4-5 відсотків, що їх ми мали в часі СРСР, зросла до 37 відсотків. Та чи багато лишилося від цих 37% нині, коли не один ректор роз'яснює своїм викладачам, що мовне питання більше не стоїть, що хто якою мовою хоче, нехай такою і читає. Багато викладачів, котрі раніше розуміли необхідність підготуватися до викладання українською мовою, тепер, обличивши цей намір та знову психологічно переорієнтувавшись, зітхнули з полегшення, а певна частка тих, котрі вже читали лекції по-українськи, виразно зачували «нові війни», теж вернулися «на круги своя».

Цинізм та нестримність зросійщення набувають, здається, вже апогею у розробці Міністерством у справах національностей, міграції та культур проектів та державної програми збереження і розвитку російської культури в Україні («програма», зокрема, пропонує в обов'язковому порядку в усіх українських школах, починаючи з «-го класу, вчити російську мову, драма то, хай із тактичних міркувань, проти мовного примусу виступав комуністичний бог Ленін, та орієнтує на вивчення з курсу світової російської літератури —

мовляв, сусідство з іншими світовими для цієї, уочевиди, надлітератури образлив, тому в українських школах всі її мусять вивчати як окремий предмет), а також у намаганні комісією Верховної Ради з питань державного будівництва провести через парламент зміни і доповнення до Закону «Про мови в Українській РСР», після прийняття яких — не сумніваюся — дихання паної мови на більшій території України стане і зовсім судимим.

До речі. Ще в 1993 р. тодішнім Кабінетом Міністрів було сформовано урядову комісію у складі представників міністерств освіти, культури, юстиції, фінансів, національностей, економіки та ін. для внесення змін і доповнень до Державної Програми розвитку української та інших мов на період до 2000 р. Упродовж багатьох тижнів тривала дуже неслиска, напружена праця цієї очолюваної мною комісії, наслідком якої була підготовка кількох документів з питань мовного будівництва (в т. ч. була створена нова редакція Закону про мови, було запропоновано механізм адміністративної відповідальності за його порушення). Усе це було передано до Кабінету Міністрів (М. Жулинському), до Верховної Ради. І ось вже аж сьогоднішні, але далеко не вперше запитання: то де все те ділося? Чи, може, вже й виникне зовсім «за неадаптованістю» у зв'язку з мовляв, коригуванням Державною відліта 1994 р. своєї мовної політики саме у дусі політики «держави навпаки»?

Хотілося б, до речі, запитати і про долю утвореної свого часу комісії Кабінету Міністрів для контролю виконання Державної Програми розвитку української та інших мов. До приходу до влади В. Масола ця комісія встигла пару разів зібратися, та відтоді, як її керівництво пішло з урядових будівель, вона фактично не існує. Добре — а що ж тоді існує сьогодні на урядово-виконавському рівні для контролю над мовним будівництвом? На жаль, нічого. Для розкручування маховика сьогоднішнього зросійщення України, безпрецедентного спосіб брутальності, створено найліпші умови.

Вельми тривожно, до речі, що недруги українства за надихаючий приклад у своїх домаганнях супроти української мови прагнуть брати не тільки припани лугашини та згвалтовану Білорусь, а вже, після недавнього референдуму, також і Казахстан, який проголосив за казахську мову як державну та за російську як офіційну. Не піддаваймося, однак, на демагогію: для Казахстану, корінне населення якого складає менше 50% (здається, 37%), такий варіант — то, можливо, і вимушений вихід, аби назавше не втопитися у російському морі. Та чи підходить він, цей варіант, для нас, коли нас, українців є близько 80%? Гадаю це питання є тільки риторичним.

І ще на тему унікальності держави, яку будемо.

Вона у тому виявляється, що національно-державницькі орієнтовані організації, партії, рухи на більшості її території перебувають повсюди під підозрою, під косим оком (запитується бодай членів «Просвіти», як їм ведеться у їхніх намаганнях бодай відстояти те, що було досягнуте з кінця 80-х рр. і по 1994-й), і навпаки — підверто антиукраїнські, антидержавні, всілякі громадянські конгреси, інтернаціональні двійженні, інші проімперські, проросійські, прокомуністичні об'єднання свою працю проти України ведуть зовсім вільно (навіть, як то в Донецьку, вони комфортно розтановані на де-небудь, а в будинкові міськвиконкому чи в колишньому будинковій політосвіті КПСС-КПУ). Ворожі,

повторюю, для Української держави партії й організації, та — диво з див як на іншу, нормально влантовану країну — держава їх безперешкодно реєструє, вільно випускає для ведення руйнівної, підіривної, злочинної діяльності.

Унікальність також у тому, що ця держава проголошує (насправді то — тільки фарисейство) рівність як тих релігійних конфесій, що працюють на зміцнення держави саме як Української Держави, так і тих, котрі її розхитують, нищать, тягнуть до московського ярма.

Унікальність ще і в тому, що ця держава плекає армію, про яку в повній коломийці сказано: оборонці України — армія Українська. Дітищина тут советська. А мова російська, причім антиукраїнські тенденції з призначенням міністерства оборони і набирати і набирати обертів. Парадоксально, але виховання наших воїнів у дусі відданості козацьким традиціям України видається цьому міністерству, цій унікальній державі просто безбезділлям.

Нарешті, унікальність ще й у тому виявляється, що навіть до паспортів нового зразку тобто, українців, навіть якщо ти цього й не хочеш, силоміць зроблять записи мовою іншої держави — лубонь, щоб не забував ти про своє «єдинство» та «родство» із нею (хто хоче вдумуватися, яке то є приниження і глум!).

Хотілося б, звісно, привертати увагу президентських і кабінетських структур також і до кількох гігантських масштабів заблукань, не позбавлених яких Україна не зможе вийти на дорогу значно швидшого і вільного розвитку.

Перше заблукання — то явне недооцінювання, ігнорування, відкидання того, що охоплює національно-духовна сфера. Мовляв, слід спершу витягнути економіку...

Так, безперечно слід, адже вже давно дійшли до ручки і продовжуємо стрімко падати дозину. Тільки ж — чи є хоч частка правди у цьому протиставленні: спершу — економіка, а вже згодом ідеологія, культура, мова? Я переконаний — нема. Хочеться повторити: усі складові нашої державотворення немислимі без сильної, наскрізної національної ідеї. У тому числі не тільки культура, освіта, політика, але й сама мова, та, на котру усі модимоси, — економіка. Я успішний: якби її з самого початку вміло, наполегливо окрилювала тактовно спрарогована національна ідея — подібного запевдань ми не мали б і, може, вже й приватизацію, що про неї стільки говоримо, вже встигли б завершити.

Мовлю зараз про заблукання, пластине не тільки декому з президентсько-урядових структур. Провина у його широкому поширенні цілковито лягає і на деяких наших націонал-демократичних лідерів — тих, котрі, будиши сліпими на наявність ситуації виразного психологічного лама суспільства у 1991 - 1992-му роках, уперто вимагали до часу, доки не «зміцнилося», «заціпітало» питання, пов'язаних з ідеологією, мовою etc. Мовляв, не дай Боже роздрозжити проросійські, проімперські сили. Та чи закріпилися ми підтоді, додержуючись подібної запобігальної тактики? Навпаки — ослабли, розхиталися...

До речі, великою фальшою є твердження, буцімто у нас нема необхідної ідеології. Ні, найважливіші принципи ідеології українського державотворення у нас є, вони вистраждані багатьма поколіннями, окроплені кров'ю тисяч і тисяч борців за волю України. Тож чому не піднімати їх на державний щит, чому не вводити до повсякденного пропагандистського вжитку держави, починаючи, звісно, від Президента (замість повсякчасного просто уникання цих проблем високопосадовцями країни), чому, зрештою, так зіцуюлюватися після кожного окрику кожного гордохвата-мовніста, котрий, і справді, бере більше голо-сом, а не сілаєм?

Розумію цілковито — національно-духовна сфера є достатньо делікатною, потребує і

такту, і великої розважливості, однак безсумнівно, що рух до національно-державного відродження мусить мати цілеспрямований, неухильний, твердо волевий характер саме на рівні держави. Її найвищих посадовців. Від них насамперед мали б іти потрібні для зміцнення держави ідеологічні імпульси, вони мали б підтримувати провідну роль, аби ідеї відродження нації, держави глибоко западали у свідомість мас, аби маси переконувалися у необхідності, неминучості, природності національно-відроджувальних процесів.

Та чи чуємо ці слова підтримки, заохоти? Ні. Є, повторюю, цілковито протилежне: потурання на рівні держави цілковито порожим для цієї діля. Хтось напослідливо каже, що подібного ціною уберігається міжсвітний мир. Тільки ж яка педагогічність! Та й лицемірство, фарисейство яке! Справді: утиски, ущемлення, не знає у нас жодна з етнічних груп, за винятком корінної, української... Хтось усе р'їозгадає, що у подібний спосіб зміцнюється її миролюбивість та що виховується пона в наші дні у дусі «дружби народів»?

Друге велике заблукання — то обстоювання регіонального підходу до принципів гуманітарної політики держави. Звичайно, ніхто не заперечує: прахонувати особливості регіонів, насамперед етнічні, потрібно. Та подібна вищонадальні, основні принципи гуманітарної політики для усієї Держави мають бути єдиними. Інакше — то несесяжна річ — соборність, унітарність, інакше — лише підживлення сепаратистських прагнень не тільки на сьогодні, а й на майбутнє. А це вже не стільки й заблукання, а прямо кажучи — злочинство, що, на жаль, на рівні президентської структури дістає підтримку.

Третє заблукання (хоча чи заблукання?) — то віднаходження державними органами, в т. ч. президентською адміністрацією, екстремізму явля за хибними адресами. Парадоксально, але факт: найперше бачать екстремізм саме з-поміж патріотів Української Держави. Чи трапляються такі? Трапляються. Але ж не треба заблукати, що прагнення до відродження та утвердження українства — то є природний процес, що його державі належить послідовно підтримувати. Інакше ж, протилежне прагнення — не допускати, протидіяти Україні й українству — ото і є правдивий екстремізм у національній сфері, що мав би діставати з боку держави і відсіч, і осуд. На жаль, в «Україні навпаки» маємо саме останнє — навпаки.

Нарешті — кілька констатацій-висновків у зв'язку з характеристикою культурно-мовних процесів у сучасній Україні.

Перша. Сьогоднішнє духовне життя в Україні характеризується стрімким наростанням антиукраїнських настроїв та посилення проросійських, прокомуністичних ренанційних тенденцій.

Друга. З огляду на те, що зросійщення України набуває подальших темпів, як і на те, що наслідки винародження, денационалізації українців дістають виправдання на державному рівні, маємо всі підстави констатувати, що т. з. ірландизація — то вже не загроза для України, а реальний процес, що дедалі посилюється.

Третя. Всупереч потребам зміцнення соборності та унітарності Держави в Україні на повну силу діє заохочувальний і пропагандистський вплив згубний регіональний принцип стосовно гуманітарної політики.

Четверта. Прийнятий у часі СРСР Закон про мови не тільки не діє, не виконується, але й розцінюється владними структурами вже незалежної (і в цьому парадокс!) держави як надто радикальний: існує реальна небезпека його ревізування на шкоду українському національному відродженню, отже, на шкоду інтересам України.

НА ЧАСІ

З БРИГАДОЮ ІМЕНІ
ВАСИЛЯ КРАВЧЕНКА —
ДО ВОЇНІВ

Як ми вже повідомляли в інформації із Житомира, тамтешня обласна «Просвіта» проводить значну роботу по національно-патріотичному вихованню людей — часто заблуканих на роздоріжжях демократичних, соціалістичних, комуністичних і всіляких інших. З цього приводу ми й повели розмову з головою Житомирського обласного об'єднання «Просвіта» імені Тараса Шевченка, письменником Анатолієм Журавським.

Кор. Як відомо, Вам є що сказати про співробітництво «Просвіти» з військовими частинами...

А.Ж. Тут широке поле для розмови. Коли наше обласне об'єднання більш-менш стало на ноги, ми організували просвітницьку бригаду, яка виступає в різних аудиторіях, і насамперед у військових частинах. Головна мета виступів — доносити до наших милих хлопців у погонах славу історію національного українського війська. Яка ж це багата історія! І дуже вона давня. У контексті шкіль козацький рух і бандерівська подвійницька боротьба за незалежність України — це вже порівняно недавня історія.

Кор. Ось я бачу на Вашому столі книжечку «Історія українського війська»...

А.Ж. До речі, ця праця про історію українського війська ще раз свідчить про наше цілковите взаєморозуміння з воїнами і їхніми командирами. Прочитайте, будь ласка, напис на цій книжечці. Ось...

Кор. «Житомирському обласному об'єднанню «Просвіта» імені Тараса Шевченка. На добру згадку про зустріч з воїнами військової частини. Прийміть нашу глибоку подяку за Вашу благородну працю на ниві просвітницької роботи по відродженню української державності, вагомий внесок у справу патріотичного виховання військовослужбовців на кращих традиціях нашої держави. Командир військової частини...»

Ширі слова і це радіє. Анатолію Федоровичу, а хто входить до Вашої просвітницької бригади?

А.Ж. Хочу передовсім сказати, що бригада — рішенням правління — носить ім'я провідника крайової «Просвіти» початку ХХ століття Василя Кравченка, славетного етнографа, який ще в 20-х роках залишив могутній слід на житомирській землі. Будемо вважати, що він почесний член нашої просвітницької бригади...

Ну а нині найкращі, кого люблять воїни Житомирського гарнізону, — це члени правління обласної «Просвіти» Михайло Волинський, Микола Скорський, Василь Оверчук, кобзар Микола Нечипоренко, народний художник України Микола Максименко, письменники Олександр Швед та Данило Окиниченко, аспірантка Ганна Опанасюк. Хай дарують мені ті, кого я не назвав. Це, бачте, не штатні, так би мовити, працівники, а люди (митці), а їх багато — які впливають на нашу поїздку то в ту військову частину, то в ту... І, до речі, хочеться сказати слово подяки нашому славному ансамблю «Львів». Такі виступи у нас регулярні. Про це свідчать хоча б три похвальні грамоти «Просвіти», підписані високотитульованими армійськими начальниками.

Кор. Чи є серед активістів «Просвіти» військовослужбовці?

А.Ж. Ну, певно ж! Вони — наша велика підтримка в просвітницькій роботі, і, ясна річ, ми всіляко їм допомагаємо. Воїни Української Армії були й делегатами останнього Всеукраїнського з'їзду «Просвіти», брали активну участь у його роботі.

Слід сказати добре слово про викладача Житомирського військового училища, підполковника Олександра Трегуба. Він виступає з нами і дуже цікаво. Це людина, яка вміє в своїх виступах об'єднати правдиву історію України, її війська і здоровий спосіб життя сучасної людини. Наш надійний помічник і майор Михайло Верболюк...

Доречі, в нас склалася цікава співпраця з часописом «Армія України». Військові журналісти не раз писали про нашу роботу.

Кор. Що ж, напишемо і ми. Дякую за розмову.

Інтерв'ю взяв
М.РЕВУЦЬКИЙ

30 жовтня ц. р. відбулася чергова звітно-виборна конференція Всеукраїнського товариства «Просвіта». Показово, що два роки конфліктів і протистоянь серед українських національно-демократичних організацій дали себе знати в прояві нездорових пристрасей типу «я — патріот, а ти — провокатор» і на цьому високому зібранні. Член Центрального правління ВУТ «Просвіта» ім. Т. Шевченка Микола Нестерчук ділиться своїми враженнями з читачами нашої газети.

НЕ ТАК СТАЛОСЯ, ЯК
ГАДАЛОСЯ...

Конференція готувалася заздалегідь. Їй передували звітно-виборні конференції районних та міських об'єднань, які згідно з установленою нормою 1:10 обирали делегатами своїх членів.

Витяги із протоколів зі списками делегатів є підставою для видачі їм тимчасових запрошень на обласну конференцію. Ці документи були подані обласною правлінням від усіх районних та міських об'єднань, крім Сімферопольського міського товариства (голова п. Захарова).

Напередодні конференції я особисто поцікавився у Захарової в чому справа. Мені відповіли, що списки делегатів дадуть на реєстрацію в день конференції.

Чергові пропускати в Будинку офіцерів, де проходила конференція, лише запрошених. Захарова з'явилася не з 12 делегатами, а із натовпом людей 50-60 чол., які кричали, свистіли, ламалися в двері і вимагали їх пропустити на конференцію. Тут же були й журналісти, які надали цій ситуації розголосу. Як з'ясувалося згодом, це п. Захаровою свідомо була влаштована така ситуація.

А причини її ось в чому. Нині багато партій і рухів намагаються використати структуру «Просвіти» у своїх вузькопартійних інтересах, і не лише в Криму.

У зв'язку з цим IV з'їзд «Просвіти» було вирішено, що члени політичних партій не можуть бути в керівних органах об'єднань.

На теренах Криму найбільш впливовою громадською організацією є «Просвіта». Об'єднання її діють майже у всіх містах і районах Криму, це понад 10 тисяч членів Товариства. Бракує коштів, приміщень, транспорту, але робота йде. На конференцію прибули делегати від 19 міських та районних об'єднань.

А от в такій організації, як «Крим з Україною», є кошти, гарний офіс у готелі, а структури нема.

Отже і вирішили використати «Просвіту». Взяли на гачок міську організацію м. Сімферополя і почали диктувати свою волю.

Приблизники Захарової зчинили неймовірний галас. Правління негайно розглянуло цю ситуацію і вирішило під відповідальність Захарової за списком пропустити людей до зали.

Перш за все, коли були зібрані перед початком конференції голови райоб'єднань, щоб уточнити деякі організаційні питання, то дехто в залі вирішив провести конференцію без звіту і без президії. Як не дивно, замість благословення, повів священник місцевої церкви мову про вибори керівних органів.

Але коли до залу зайшли члени Правління, голови райоб'єднань, то він зі сцени зійшов, і почалася конференція.

Під час звіту, з якими виступали в о. голови Павло Власенко та голова ревкомісії, група підтримки Захарової переривала доповідачів криками з місць, а п. Литвин всівся у президію і весь час заважав роботі — бігав по сцені, викрикував.

Прозвітувала мандатна комісія. Її доповідь була затверджена конференцією. Ні в кого не виникло претензій щодо порядку ведення, було затверджено порядок денний та регламент.

Взяла слово і п. Захарова, яка присвятила свій виступ читанню заяви-посквіля на Павла Власенка. Це збудило зал так, що делегати лише через півгодини вгамувались. Але закінчили обговорення і прийняли ухвалу... Приступили до виборів керівних органів. На голову «Просвіти» було запропоновано такі кандидатури: — професор Сімферопольського у-ту Гарчев Петро, Барзут, Власенко, Потапенко, Савенко. Кожному дали по 3 хв. виступити. Троє (Власенко, Савенко, Потапенко) зняли свої кандидатури на користь Гарчева. За Гарчева проголосували всі 172 делегати, крім 12 делегатів від Сімферопольської «Просвіти». Зал встав і почав аплодувати. В цей час п. Захарова із п. Литвином покинула президію, а на трибуну вийшла п. Барзут і сказала: «Ми виходимо з «Просвіти» і йдемо в КУН». Сімферопольська делегація покинула зал (12 осіб). Президія, секретаріат, мандатна комісія конференції переконалися, що кворум збережено — більше 2/3 делегацій були в залі.

Конференція була продовжена. Обрано правління обласного об'єднання в кількості 9 осіб, рев. комісію — 3 особи, ухвалено заяви та звернення. Всім було надано право в кінці конференції висловити свої зауваження та пропозиції.

Підпорядкувати кримську «Просвіту» силам із організації «Крим з Україною» та іншим не вдалося. Структура збережена, нове керівництво здатне подолати ці тимчасові труднощі.

На жаль, це така реальність: емоційність і прагнення влади не раз ще стануть на заваді. За єдність, за консолідацію необхідно боротись кожен день і кожен час, усім, бо на нашій просвітницькій дорозі лежить гнилою колодою самоїдство, вождизм, заздрощі. Замість дружної роботи один на одного нападаємо, з'ясовуємо стосунки. Це лише на руку недругам нашим. Запам'ятаймо це добре...

ПРОСВІТЯНСЬКІ НОВИНИ

ТВОРЧІ ПОЇЗДКИ

Центральна «Просвіта» організувала творчі поїздки двох відомих хорових колективів у південний край України. Народний фольклорно-етнографічний хор «Гомін» під орудою відомого мистецтвознавця, фольклориста і композитора Леопольда Яшенка успішно виступив перед мешканцями міст Іллічівська та Одеси, а Київський хор «Просвіта», яким керує Раїса Марченко, побував на Херсонщині. Такі живі контакти з людьми безпосередньо за їх місцем проживання приносять радість, щирі посмішки, надію. У цьому ми, просвітяни, пересвідчилися, побувавши в райцентрі Бериславі та в Зміївському степовому Херсонського краю, де мирно й дружно проживають люди вісімнадцяти національностей. Шведи й німці були переселені сюди ще за часів Катерини другої, а наших рідних українців із Львівщини було депортовано у придніпрянські степи тоталітарним сталінським режимом.

— Ми тут навчили добре господарювати й інших, — з гордістю говорить сивочолий коваль Микола Куричак-старший, бо ж син його, також Микола, став учителем, виховує й гартує шкільну молодь змін, організовує й сам здійснює зі своїми спортсменами велосипедні переїзди по європейських країнах, зокрема, як було нинішнього року — до Румунії. У нього також міцне господарство, всюди чистота, порядок, а ще пан

Хор «Просвіта»

Микола Куричак очолює місцевий осередок «Просвіти».

З цього знайомства між столичною «Просвітою» та осередком «Просвіти» з Херсонщини зав'язалися тісні ділові контакти. В секретаріаті Центрального правління було закуплено для вчителів та учнів сільської школи чимало видань, наочних матеріалів про державних та культурних діячів України, домовилися про те, щоб на День незалежності Київський хор «Просвіта» виступив із святковим концертом. Аж ось і сталася ця подія. Кодишні переселенці зустрілися з Лауреатом Міжнародного фестивалю 1993 року «Травнева калина» Київським камерним хором «Просвіта», яким упродовж п'яти років керує досвідчений хормейстер Раїса Марченко.

Цієї ж сонячної днини за домовленістю з німецькою громадою віруючих, ми відвідали Кірху, що зараз реставрується, послушали їхнього пастора про історію лютеранського культового собору, а о вісімнадцятій годині хоровий колектив давав святковий концерт для мешканців історичного міста Берислава. На згадку про цю зустріч заступник відповідального секретаря ВУТ «Просвіта» ім. Тараса Шевченка Микола Нестерчук вручив представникові райдержадміністрації просвітнянське чудове видання «Кобзаря», а для нас, учасників хору «Просвіта», подякою були тепла зустріч, щирі посмішки та аплодисменти бериславців.

На заході сонця, коли ми повернулися до Зміївки, на нас чекала переповнена зала селян. Півторигодинна концертна програма сприймалася змішчанами зацікавлено й захоплено.

На честь цієї першої творчої зустрічі київські просвітяни вручили господарям села великоформатний «Кобзар» Тараса Шевченка та пам'ятні сувеніри, а для нас Зміївський хор виконав ряд народних пісень та колядок.

Досвід діяльності Зміївської «Просвіти» Херсонщини повинен стати зразком для всіх просвітян Всеукраїнського товариства, яскравим прикладом патріотичного виховання молоді, а разом з тим шанобливого ставлення до рідної мови, історії, до своїх батьків та пращів.

Петро Шultz,
Головний спеціаліст з питань лекційно-просвітницької роботи ВУТ
«Просвіта» ім. Тараса Шевченка.

РОДИННІ РЕЛІКВІЇ

СВІПЛИНА ПОЧАТКУ НАШОГО СТОРІЧЧЯ

Уперше в українській історії 12 вересня 1995 року в селі Германівці на Обухівщині відкрито пам'ятник видатному політичному і військовому діячеві, державотворцю, Гетьману України Івану Виговському. Славний лицар нашої землі закликав вигнати чужоземних воявод з України, відкрито виступив проти московського уряду і навіки закарбував у історії 7 липня 1695 року — саме цього дня козаки на чолі з Іваном Виговським виступили проти 100-тисячної російської армії під Конотопом.

Автор цього чудового пам'ятника — молодий митець Михайло Горловий, а ініціатором та активним організатором спорудження й відкриття його став голова Германівської селищної Ради Анатолій Шафаренко.

ІВАН ВИГОВСЬКИЙ З ГЕРМАНІВКИ

Ім'я видатного політичного і військового діяча, державотворця, гетьмана України (1657–1659) Івана Остаповича Виговського, зв'язане із нашим краєм. У царській «жалованній грамоті», датованій 12 липня 1654 року, стверджується, що генеральному писарю Війська Запорозького Виговському надаються «маїтності, оприч козаків» у містечках Трипільлі й Стайках «со всякими доходами і со усема угодами, к тому ко всему належачими». В 1656 р. царським пожалуванням Київський полковник Антін Жданович здобув «пустіє местечка» Обухів і Германівку, а генеральний писар Іван Виговський — Копачів, маїтність, яку нащадки Виговського тримали аж до початку нинішнього століття.

Іван Виговський походив із стародавнього роду дрібної української шляхти Київського воєводства: замолоду вчився в Київській академії, пізніше служив писарем при комісарі, Штембергу, який правив Україною. Тут він і познайомився з чигиринським сотником Богданом Хмельницьким. На початку Української революції в битві під Жовтими Водами (6 травня 1648 р.) Виговський, що воював на боці поляків, потрапив до татарського полону. Літописець пише, що в якогось татарина Хмельницький Виговського «за сдиу виминил шкапу». Тоді Богдан і взяв його своїм генеральним писарем. Цю посаду Іван Остапович обіймав 9 років, аж до смерті гетьмана.

Після смерті Богдана (6 серпня 1657 р.) гетьманство перейшло до його сина Юрія, але будучи малолітнім, той поклав булаву, тож 25 серпня 1657 р. козаки наставили Юрієвим опікуном Івана Виговського і затвердили гетьманом.

Виговський продовжив політику Б. Хмельницького: основне прагнення його було забезпечити Україні повну самостійність. У державотворчих зусиллях Виговський спирався на старшину, шляхту, ігноруючи козацькі низи. Почалися міжусобиці. Претендентів на гетьманську булаву виявилось більш ніж досить. В боротьбу за неї втрутився і Юрась Хмельниченко, підтриманий запорозьким кошовим Іваном Сірком.

Після Богдана московський цар весь час намагався обмежити автономію України. Виговський поспішив з укладанням угоди з Польщею, щоб мати вільну руку супроти Московщини. 16 вересня 1658 р. під Гадячем укладено з Польщею договір. Зміст його був такий: Київське, Брацлавське і Чернігівське воєводства мали творити одну цілість, що входила до складу литовсько-польської держави з своєю автономією. За знаменитим Гадяцьким трактом Україна мала укласти союз із Польським королівством і Великим Князівством Литовським від імені Великого Князівства Руського. Україна забезпечувала собі повне внутрішнє самоврядування, усі посади, разом з гетьманом, мали обійматися українцями. Велике Князівство Руське повинне було мати всі державні установи й чини, свої суди, монету, військо тощо.

Заключення Гадяцького договору було гаслом до початку відвертої війни між Україною і Московією. Цар Олексій видав грамоту до українського народу, в якій оповіщав гетьман Виговського зрадником і закликав народ не слухати його. Із свого боку український уряд розіслав маніфест до всіх європейських дворів, у якому стояло: «Ми, все Військо Запорозьке, заявляємо перед цілим світом, що цар московський не виконував обіцянок, а нарешті задумав знищити Білу Русь і Україну, почав сіяти усобицю, піддержувати бунти проти гетьмана і наступати на Україну оружною рукою».

Своїми універсалами гетьман кликав вигнати воявод і гарнізони з України: «наміри підступної Москви видно в усьому: вона готує нам ярмо — насамперед домашньою, громадянською війною, тобто нашою власною зброєю, без ніякої нашої вини». Нарешті, після Конотопської битви (8 липня 1659 р.) де сотисячна московська армія зазнала нищівної поразки, вояводи самі вивтікали до Путивля. Після перемоги під Конотопом гетьман в універсалі закликав: «краще жити у вольностях, здобутих кров'ю, ніж у залізній московській неволі». Але Виговський не зміг використати своєї перемоги. Проти нього виступила опозиція, підтримувана московськими вояводами. Почалося народне повстання; жертвою його впав автор Гадяцької трактації Юрій Немирич.

Прийшли страхоття громадянської війни. Воевода Трубецький знову зібрав свої полки і вирушив на Україну, займаючи місто за містом, і приводячи всіх до присяги на вірність.

У видписі 30 серпня 1659 р. Київський воевода Василь Шереметєв повідомляв царя: «...холопи твої Василя Шереметєва з товарищи челою бють. Гетман Івашко Виговской, забыв страх Божий т вою великого государя милость и присяги свои, тебе великому государю изменил; а к нему пристали полковники, и сотники, и атаманы, и старшина, и все козаки, и во всех городах и в местечках мешчане, и вся чернь тебе великому государю изменили же и учинились непослушны; и я холоп твой Васька, прося у Бога милости и к пречистые Богородицы помощи, посылаю товарищей своих, князей Юрия Баратинского и Ивана Чаадаева с твоими великого государя ратными людьми на изменников под города: под Гоголев, под Триполье, под Вороньков, под Стайки, под местечка: Макарова, под Бышев, под Бородинку, под Горностай поля: а под иные местечка и села и

деревни по обе стороны Днепра, посылаю я холоп твой Васька подполковников рейтарского строю Семена Скорнякова-Писарева да Ивана Шепелева, и голов с сотнями, и милостью, государ, Божию и пречистые Богородицы помощью, и твоим великого государя царя и великого князя Алексея Михайловича, всея Великия и Малыя и Белья Росии самодержца, и сына твоего государева, государя, нашего благоверного царевича и великого князя Алексея Алексеевича, всея Великия и Малыя и Белья Росии, счастьем, те города и местечка взяли и выжгли и высекали...»

З особливою жорстокістю московські «государевы люди» познувалися над повсталими проти них Трипільля і Стайками, що були надані у володіння Виговському царем Олексієм у 1654 р. Про цю серпневу каральну експедицію знаходимо запис у дослідника Б. Гринченка «те військо попало й зруйнувало вкрай містечка Гоголів, Вороньків, Трипільля, Стайки, Макарів, Горностай-поле, і багато інших містечок, сіл і хуторів, а людей, і жінок — усіх до ноги вибили, і так побито було дуже багато народу нічим не винного». Цим жахливим погромом Шереметєв викореняв серед мирного населення «супротивников», прибічників «злохитростного зменника Івашки Виговського — клятво преступника і розорителя веры христіанской».

Не покладаючи рук, Москва працювала, щоб знищити діло гетьмана Виговського. До Трубецького пристали козацькі полковники Цицюра, Золотаренко, Сомко. Одночасно запорозький кошовий Іван Сірко підняв повстання на півдні, проголошуючи гетьманом Юрія Хмельницького. Виговський опинився у тяжкому становищі. Його вороги дуже зручно агітували, що побито він «запродав Україну ляхам» і хоче запровадити колишні польсько-шляхетські порядки. Народна маса не могла оцінити користей Гадяцької унії, а сама думка про поворот під верховенство польського короля була для неї страшною і нестерпною.

Сірко і Хмельниченко підступили до Чигирини. Виговський залишив столицю, вирішивши заапелювати до козацької ради. Радю було скликано 11 вересня 1659 р. в містечку Германівка. На неї прибули два ворожі табори — Виговського і Сірка з Хмельницьким.

Радю в Германівці Виговський мусів залишити втечею до Білої Церкви. Там збиралася нова рада, де він склав гетьманську булаву. Історик М. Костомаров пише: «Так сумно скінчилося гетьманство Виговського, а з ним скінчилося й Велике Князівство Руське. Українці показали, що вони не в стані зрозуміти й оцінити цей продукт голів, які стояли вище від рівня цілого народу».

Гадяцький тракт залишився для нащадків великим пам'ятником козащини. Тоді він не був оцінений, але згодом козаки раз у раз поверталися до цієї угоди, як до певного політичного ідеалу: вона зробилася на значний час українською національною програмою. А її ініціатор гетьман Іван Остапович Виговський крізь століття охасня, постає мудрим державцем, патріотом, який школи не слоганив свого імені коштом свободи свого народу.

Рада в Германівці перетворилася в шалену міжусобицю биятику. Вона піддала полум'я в пожежу тридцятилітньої громадянської війни, що увійшла в історію під назвою Велика Руїна.

Юрій ДОМОТЕНКО,
краснавець,
м. Обухів Київської області

Василь ГЕРАСИМ'ЮК

1745 — ПЕТРІВКА

Сили у корчмі. А Федько — на під.
Той і в негурі вздрить: хто і куди.
Орфенюк, Баюрак. Корчмар Давид.
Запитально виходить. Довбуш: «Сиди».

Історичні постаті. Крім Федя і корчмара. Хоча ні: корчмар — Давид. В нього — збір, коли в землі піде гаддя, чи то пак, «гадде», як казав мій дід.

Та гадде гаддем. Я не про те. Я про трійцю руську, гуцульську, круту, що в корчмі при дорозі план плете, чим би ще ошасливити бідноту.

Аби пан із хлопа Дідушком не став, бо не видав той Дідушко страму — в Білий Черемош молоко виливав, тому — Білий, а Чорний — Чорний чому?

Від «проклятих питань» гуде корчма і Давид робить те, що робить Давид, бо в гуцульській трійці стриму нема, а Федько як Федько — спати виліз на під.

Там історію він і проспів. Але ж ці! Ці ще вшварять, хоча... Я ж не про те, що полпросить Довбуш на топірці вже у серпні... За ним Орфенюк піде

ще у цьому році... Лиш Баюрак погуляє в цих горах дев'ять літ і на страті попросить у поспіх станіславських — сопілку. Й заплаче Давид!

Я ж таки не про те, а про те, що трьох цих любили. І нікого — отак, як цих! То для польської шляхти опришок — лотр, але був поет Карпінський Франциск —

мав би зватися Олексієм. Та яка вдячність польської пані? — відомо яка. Спас Олекса опришка у пелюшках, чи то пак, поета — для Баюрака.

що пригубить сопілку у небесах тих жалів, яким тісно на цій землі... Скорбний буйвіл зі свачами на рогах в ніч поета стоятиме на скалі.

Спас опришок поета. Поет не спас. Церква Спасу на іншій скалі стоїть. Та Петрової ночі завше враз-з-змах сокири — гра поета злетить,

чи то пак, опришка. Що в тім нове? — четвертує кожного кат в акурат на коронний розподіл Павла Беное: де яий виставляти тла шмат.

Тільки голову — у Космач на храм. Як розбиник, вдихну петрівку вночі. Без Павла — мов язичник, знаю сам: Я не можу стартіти у Космач.

Хто з води Чорногори — одна кєрва — йде у землю. А з кожним хоч лєдь живим розрахується хрємова голова, стерши простір осклилим оком рудим.

Трішки нічки-петрівки. Вдихнув — нема. Тільки сколють легені зорі злі. Впустих протяги плоть, мов стара корчма при дорозі на цій заклятій землі.

чи то пак, перекопаній... Де скарби? Між рукою і серцем — рукояті. Благодать, кажуть, сходить на ці горби. Безкінечна, Господи, благодать.

Чорні хлопці, Черемош вас колисав, тому — Чорний. Він потече назад, лиш ватажок на ніжку б не налягав: «Не каліч мене, брате. Ти ж рідний брат».

Хлопці, в домі Давида суддя один. Та приходить Довбуш — ніби не вмере. Ніби приїде в ці гори Божий син і знову тільки розбиника забере.

Тріє царі пр сили в корчмі. При дорозі. Під зорями. При свєчках. А що далі буде, знають самі. Скоро серпень. Олексо, — як сойчин мах!

Так у грудях млосно й прозоро, що аж! Запах сні бавить запах ожин. Аж застане вві сні на горішій страж, бо він Довбуша любить, бо скурвий син.

Бо на світі мусить бути гуцул, що орел го носив, а любов у б'є. Й не втекти в Трансильванію до дракул, бо нема в горах правди, а Давинка є!

Та хіба я про те? — я шукав корчму. Він ще є. Хоч вже ясно: хто і куди. Не до мене на Спасу буде йому. Прощайте, опришки. Довбуш: «Сиди».

Не допоможуть. Олексо, мої псалми. Ні найтяжче з прозорінь, чи то пак, похміль. Бо гадде — в цієї землі під грудьми — опустив карабін мій дід Василь.

Знав Федько, чого вилізати на під — він над ними проспів рівно двіста літ. А вони сидітимуть — доки світ, і наразі це знає тільки Давид.

Це, власне, не якась-там геолого-історичне дослідження, а радше довільний виклад незвичайної теми, порушеної у прибутій праці «Рання цивілізація Му» (1931) американського природознавця мандрівника Джеймса Черчворда (James Churchward, 1852-1936). На його переконання, давно знищений землетрусами суходіл був прабатьківщиною земної цивілізації, і всі держави світу стали спадкоємцями тієї високої культури.

З-поміж її нащадків — і Україна.

Та якщо про загадкову Атлантиду, що загинула слідом за країною Му, бодай вряди-гори ведуться розмови в легендарному освітленні, то колиски людства, принаймні, в нас, навіть не згадують жодним словом. А там же, на думку автора, закоренилися підвалини нашої свідомості.

ТРИЗУБ ПРАДАВНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

КОЛИСКА ЛЮДСТВА

Давно колись, у незапам'ятні часи, серед Тихого океану існував неосяжкий суходіл, який називався Му. П'ятнадцять тисячоліть тому його затопило водою, й він опинився на дні. Та цей таємничий континент відкрив для нас англійський полковник Джеймс Черчворд.

Ще в молодості, 1868 року, він прибув до Індії, щоб рятувати населення від голоду. Там і заприязнився з «ріші» — верховним жерцем одиєї з монастирських шкіл, і той показав йому кілька старовинних глиняних плиток, що оберігалися як святині. Він же втаємничив британця в загадкові символи, викарбувані на них, та навчив його читати наакальською мовою, якою, на думку індусів, уперше заговорила людина.

Це спілкування між ними тривало понад десять років. За допомогою того «ріші» Черчворд зумів розшифрувати тексти табличок, й тоді він зрозумів, що в тих письменах мовиться про якийсь зникнутий у сиву давнину материк, та наполегливо почав шукати його сліди. 1880 року дослідник одплив на Королінські острови в Південному морі. Виявивши тут наскельні написи та відчитавши їх, подався у пошуках невідомої землі до Тибету, де в монастирському літопису Лхаси знайшов вагомий доказ на користь існування країни Му. Потім мандрівник об'їздив усю Центральну Азію, побував у Єгипті й у музеї Каїру надбав загублені надписи про те, що «єгиптяни походять із материка Му, який, залитий вогнем, провалився в безодню, й нині те місце під хвилями океану». Подальші пошуки привели Черчворда до сибірського краю, а там на острові Лахова напроти гирла Лени. Звідти він дістався до Уралу, де й зникли будь-які прикмети Му.

Розчарований дослідженнями, науковець облишив свої мандри й поїхав до Австралії залагоджувати якісь комерційні справи. Та родичі намовили його відвідати Нову Зеландію, де знову з'явилися археологічні ознаки давньої цивілізації. Він зацікавився долею Полінезії, особливо її «уламками». — Маркізькими островами, Самоа, Таїті й Тонго. І тут йому якраз поталанило віднайти ланку, якої бракувало у відкритій ним історії держави Му, що процвітала 20-200 тисячоліть тому. То була земля високої культури, з якої після руйнації, виросло дикунство.

Захоплений учений із речовими доказами в руках приїхав до Америки й, осівши в Нью-Йорку, почав пильно вивчати матеріальні залишки загиблої цивілізації. Колись Невен розкопав у Мексиці поховання під попелом і намулом стародавнє місто, він негайно вирушив на Юкатан у Центральну Америку, щоб обстежити ті місця та зв'язати нові знахідки із своїми відкриттями в єдину картину.

ЗАГИБЕЛЬ ІМПЕРІЇ СОНЦЯ

Багато тисячоліть тому, у вирі Тихого океану, де зараз тільки вода й небо, лежав безкрай суходіл, од якого лишилися одні острови Південного моря. Своєю північною частиною він дотикався Гаваїв і слягав островів Великодня й Фіджі. З півночі на південь цей материк простягався на 5 тисяч миль, а в поперечнику мав більше, ніж 3. Його складали три частини, розмежовані між собою вузькими каналами або морями.

Це була поспіль тропічна низина, поросла травами й посмугована полями, без гір, лише з невеликими пагорбами. На річкових плесах із тихою течією буяли квіти лотосу. Всю рівнину вкривала зеленим килимом розкішна рослинність. Шляхи були викладені бруківкою.

У цьому квітучому раю мешкало десять народів, а всього жило 64 мільйони населення. Всі вони підпорядковувалися одному урядові. А ними правив обраний король, що до його імені додавали прикладку «Ра». Тому він і всі наступники називалися в державі володарями — Ра Му. Сама країна мала наймення Імперії Сонця.

Поклонялися народи Му єдиному божеству. Вони вірили в безсмертя душі. Їхня пошана до верховної сили була така велика, що ніхто не смів вимовляти імені божества, а зверталися до нього лише через символ.

Панувала на цій землі біла раса — винятково вродливі люди з темними очима та смолянистим волоссям. Жило між ними населення й іншого кольору шкіри — жовтого, брунатного й чорного. Але воно не втручалось в державні справи.

Мешканці Му відзначалися мореплавськими здібностями. На своїх судах вони плавали навколо світу. Серед них були архітектори, що зводили храми й палаци із каменя. Сім головних міст континенту вважалися осілком науки, освіти й релігії. Були й інші зелені місця. Особливо в гирлах річок, де виникали осередки торгівлі й виробництва.

На цьому суходолі зосередилася вся цивілізація земної кулі, решта країн належала до колоній Му. Їх сполучали між собою кораблі, які перевозили пасажирів і вантажі та забезпечували міста продуктами споживання.

Тоді, коди держава Му досягла найбільшого розквіту, її спостигла перша катастрофа. На зміну відчутним збуренням у надрах землі почалися невинні землетруси. Південні береги залили океанські води, багато міст і сіл було поруйновано стихією. Вибухаючи, вулкани викидали на поверхню вогонь, попіл і лаву, яка не пливла масою, а застигала на місці, утворюючи шпилі, яких сила-силенна у вигляді островів на півдні Тихого океану. Коли природа заспокоївалася, населення Му бралося за відбудову своїх жител.

Спливло чимало часу. Люди майже забули про лихо. Та їх знову стали турбувати коливання землі, суходіл почав прогинатися, і все, що було створено людськими руками з каменю — палаци і святині, вмиль розлетілося вщент. Залишилися хіба що купи руїн.

Зрештою із земних глибин вирвалося нестримне полум'я, прогрукотіли жахливі громи з блискавицями — й квітуча країна перетворилася на пекло. Впродовж однієї ночі океан поглинув цілий континент. Над водами стриміли тільки невеличкі шпилі, й матірня земля людини, з її величними містами, визначними пам'ятками культури й науки, з гордим працьовитим народом, стала спогадом минулого.

Нещасне населення, рятуючись од клеоту розбурханого океану та голодної смерті, оселялося на невеличких островах, молилося своїм божествам та щоб вижити, дедалі опускалося в своєму побуті до найнижчих форм варварства.

Лише в колоніях Му ще довго утримували високу культуру, запозичену в метрополії. Та й вона з часом стала занепадати без стороннього підживлення.

РУЇНИ ХАРА-ХОТО

За китайськими переказами, в Азії існувала колись велика імперія Угор, яку за 17 тисячоліть до Різдва Христа знівечили землетруси й потопа. Це цілком узгоджується з геологічними даними.

Та імперія була заселена народами арійського походження. Її сліди відбилися на теренах Франції й на Балканах. Адже вона простягалася від Тихого до Атлантичного океану. В ті часи вся Центральна Азія, разом із Гімалаями, була суцільною рівниною з родючими ґрунтами, озерами, річками й лісами. Всі відрізки збудовані міста з'єднувалися між собою шляхами. Ще й досі в пустелі Гобі можна розгледіти ознаки каналів, річкових та озірних чаш. Серед людності процвітала наука, мистецтво, медицина, містобудування та вироб-

ництво шовкових тканин.

Знайдені в Тибеті глиняні таблички, що налічують до 70 тисяч літ перед Різдом Христа, доводять, що імперія Угор була заснована колоністами Му, спершу на березі Жовтого моря, а далі вона поширювалася на землі Гобі й до Каспійського моря, та з часом — на Центральну Європу аж по Атлантику.

Китайський літопис, датований 500 роками до нової ери, засвідчує, що населення Угор складалось із світловолосих людей із голубими очима та з білою, як локо, шкірою. Столицею цієї імперії було місто Хара-Хото на півдні нинішнього Байкальського озера-моря. Там на глибині 5- стіп, під намулом, виявлено не тільки руїни, а й знайдено гроші й коштовні речі колишнього високого мистецтва.

Літопис одного тибетського монастиря оповідає, що головне місто Угор було знищене потоком, який, захопивши східну частину країни, сплюндрував усе живе на своєму шляху. І справді під час розкопок у Хара-Хото помітили, що шар землі, який лежав на руїнах, містив гравій, пісок і намул. Вал води без криги ринув на північ, заливаючи всю поверхню. Ще й нині в гирлі річки Лени, особливо на острові Лахова, трапляються величезні поклади мамонтових кісток, занесених хвилями з півдня. Потоп стався ще до загибелі Му. Лід з-під екватора океан вкинув аж у північні межі України. Саме тоді почалася в нас льодова доба.

В тундрі Північно-Західного Сибіру розкопано чималу кількість скрижаних тіл мамонтів і носорогів. Їхнє м'ясо збереглося в такому стані, що його можна їсти. Потрошені кістки й рештки неперетравленої рослинності в шлунках цих тварин — це доказ того, що катастрофа і зміна клімату настали раптово.

Друга частина Угор зазнала трагедії із загибеллю Му, яка не вистояла перед нищівними землетрусами. понині в Тибетських монастирях у долинах, відмежованих горами від усього світу, зустрічаються мешканці, які мають пам'ятки з найдавнішої доби та дотримуються світогляду, вірувань і вміння керувати космічними силами.

З плином століть понизився рівень світового океану, клімат на планеті різко змінився. Серед скель виникли підземні річки, а околиці колись квітучих міст позано-сило піском, під яким тече вода. Знищений край поволі стали заселяти люди жовтої раси, які, змішавшись із білими уюртцями, утворили китайську расу. Провідні верстви населення ще й досі відрізняються своїм виглядом од звичайних кулі-робітників, бо в їхніх жилах ще пульсує кров білої раси.

Під час розкопок у столиці Угор археологи натрапили на чудово намальований портрет цариці цієї країни з її чоловіком. Символіка в зображенні переконує, що цей край та його володарі перебували в залежності від Му. В руках у цариці — скіпетр у формі двобічного тризуба (два з них, вцілілих, містяться в Британському музеї Лондона).

Цю емблему мали правителі Му, бо їхній суходіл складався з трьох частин. Пізніше цей знак запозичила династія Посейдонів з Атлантиди, а звідти він перейшов до греків, щоб зустрітися в Україні з правічною традицією, як це видно із карбів на цеглі Десятинної церкви та грошей Володимира Великого. І то не жарт, що українські дослідники-землекопи знайшли мамонтове ікло з вирізьбленим на ньому тризубом. То неспростовна правда, бо наша національна відзнака найдавніша у світі, а ми, по праву, її справжні спадкоємці.

До речі, в Камбоджі й сьогодні царський скіпетр («держава») існує у формі тризуба.

ЗАМІСТЬ МОРСЬКОГО ДНА — НИЗИНА

Відвідавши Тибетські монастирі, Джеймс Черчворд побачив глиняні таблички, які за прискіпливого розгляду видалися картами різних частин світу. На одній із них, навіть із датою, він пізнав Південну Америку. Інша була мапою неба із зображеннями сузір'я та положення окремих зірок. Астрономи, ознайомившись із цими табличками, сказали, що такий вигляд мав небосхил 25 тисячоліть тому.

В Південній Америці на місці Амазонської низинидесь 70 тисяч років назад хвилювалося море, що на сході сполучалося протокою з Атлантичним океаном, а далі лежала якась незнама земля. Напевно Атлантида. На заході море відділялося від Тихого океану смужкою суходолу, через який було прокопано канал, де стояло місто без назви. На південно-західному березі оселя мала назву «Місто самоцвітів». Десь приблизно напівдорозі вздовж південного узбережжя вглиб краю було поселення, що називалося «Золоте місто». Без сумніву, це казкове місто Маноя, яке розшукували іспанські конкістадори. Інше місто лежало далеко на півдні вздовж океанського берега на місці Ла Пляти (також без назви). Написи на картах переко-нують, що ці міста збудовані кара-маями — предками стародавніх греків.

Далі буде

Микола ШУДРЯ

Як не дивно для пересічного громадянина прогнозування не є основним завданням астрології. Головна мета астрології — це попередити про тенденції негативного розвитку особистості або суспільства, підказати, коли вони помилуються, щось не доробляють у своєму еволюційному розвитку.

На жаль, на сучасному етапі розвитку людства поняття духовності настільки перекручено, (аби не говорити, що втрачене), що часто добро сприймається як зло, а зло як добро. Тобто людина (суспільство) не може визначитися у своїх діях (немає духовної підказки). Схильність мислити переважно матеріальними категоріями приводить тільки до тимчасового ефекту, не даючи можливості вирішити проблеми в цілому, що дуже небезпечно у майбутньому. Таким чином, ігноруються об'єктивні закони розвитку людини (суспільства), які ретельно контролює Космос. Звертання грішника за допомогою до Бога дає теж тимчасовий ефект. Ну не можна постійно грішити, йти проти законів Космосу і просити в той же час прощення цих гріхів і допомоги. І у Отця-Бога часто опускаються руки... Закон Карми жорстокий, але справедливий!

Приведемо декілька прикладів, хоча їх вже накопичилося безліч. За законом Карми право свободи вибору, тобто свободи прийняття рішень, є основний Закон еволюційного розвитку людства. І якщо людина (народ) втрачає це право, не захищаючи його, не виборюючи, то це призводить з часом до дуже важких наслідків для цього народу. Такий народ асимілюється і зникає як етнос. Що за біда, скаже дехто. І так прожигемо! Але такі мудреці забувають, що розплачуватись прийде за це не тільки йому, але й нащадкам.

Якщо об'єднання з Литвою у 14-му столітті і надія на допомогу Москви у 17-му ст. не переконала хитромудрих, то можна засвідчити, що бездуховну людину історія нічого не навчить. Але розплати від цього не уникнути.

Другий приклад, більш тривіальніший і простіший. Введення нових українських паспортів є законним і необхідним атрибутом державності. Але відсутність графі про національність відбрало просте право людини на вибір національності. Хитромудрі законодавці

таким чином вирішили помирити, заспокоїти національну меншину в Україні. Людей можна на деякий час обдурити, але Космос — ні в якому разі. Чому у татарина, росіянина, або в українця забрано право відчувати себе належним до того чи іншого етносу? Вже ж був приклад з «совєтським» народом у СРСР. Це теж був один із чинників, який вплинув на розвал СРСР. Безумовно, розплата буде обов'язково. В якій формі? Це воля Космосу. Але цих законотворців вона сягне упершу чергу, потім державу. Бо це шлях досягнення тимчасового ефекту (прагматизм переважав).

Тепер повернемося до проблем прогностики. Попереджати про ті, чи інші події духовно незвинуте

АСТРОЛОГ ПРО УКРАЇНУ БЕЗДУХОВНУ ЛЮДИНУ ІСТОРІЯ НЕ НАВЧИТЬ. АЛЕ РОЗПЛАТА НЕ ЗАБАРИТЬСЯ...

суспільство є справа невдячна і навіть шкідлива. В сам процес вирішення будь-якої проблеми завжди включається елемент свободи вибору рішення. Цей елемент прогнозувати важко (невідомий духовний рівень виконавця). Але самі обставини можна прогнозувати з достатньою вірогідністю.

У політичному плані, починаючи з жовтня і закінчуючи травнем наступного року треба очікувати великого політичного протистояння на Україні, яке може привести до непередбачуваних наслідків для держави. Насуваються політичні перемиї. Можна очікувати дивних обставин з корпоративними

фінансами, податками. Осінь буде поворотним моментом у вирішенні проблеми з флотом. Це і період виникнення тасмних груп і організацій, спрямованих на підірив держави, керованих Москвою. Але це сприятливий період для розвитку мистецтва і науки.

Листопад — грудень принесе глибокі емоційні вибухи, які будуть продовжуватись до початку літа наступного року. Не виключено кровопролиття. Це період смут і втрати владою контролю над масами. Політичні цілі будуть розмиті. Виникне сильне незадоволення мафіозними структурами. Сильно загостриться ситуація з флотом. Не виключені військові погрози і дії з сторони Росії, яка постарается використати емоційні вибухи на Україні у своїх імперських інтересах під приводом захисту росіян. Вирішення цих складних проблем буде залежати від чітких і рішучих дій уряду. Зараз, як ніколи, не можна підіривати авторитет Президента.

Апогей проблем з енергоносіями випадає теж на листопад — грудень. Не виключено, що Росія припинить на деякий час постачання нафтою і газом. Тому потрібні власні резерви. Взагалі, аналіз історичної і сучасної астрологічної карти України показує, що державі потрібно терміново розробляти свої нафтові і газові родовища. Нафти і газу на Україні є в достатку і, як би це було скрутно з фінансами, треба, в першу чергу, вкладати гроші в цю галузь.

Переговори з Росією будуть напруженими і запуганими. На самій Україні закликатимуть маси до порядку буде важко, бо будуть переважати емоції з обох сторін. Виникне питання про двомовність. Серйозно посилюється інформаційне втручання Росії у внутрішні справи України. Не виключені ультиматуми, заяви.

Можна впевнено сказати, що ця осінь і зима будуть переломними для української держави, якщо уряд не розгубиться. Це момент, коли вчинки і маневрування виконавчої влади можуть дати зворотний ефект і нашкодити державі.

Початок літа наступного року укріпить президентську владу, можливі зміни у керівництві, буде прийнята Конституція. Реформи підуть швидкими темпами. В цілому для України це буде сприятливий період. Але очікуваної стабілізації економіки та фінансів треба очікувати не раніше кінця весни 1997 року.

Прогноз склав Валерій Московченко

ВЕСЕЛИМ ОЛІВЦЕМ ТА СЛОВОМ ІРОНІЧНИМ

ПАЛИЦІ НА ДВА КІНЦІ

Дід Микола — сталініст,
тихою ходою,
По ліваді гнав козу,
вниз до водопою.
І угледів Юрася,
що ловив там рибку.
Як побачив, то скрививсь,
аж дивитись гидко.
— Знаю — знаю, сучий сину,
знов вірші складаєш?
Самостійну Україну
мабуть прославляєш?
Повернувся б батько Сталін,
вернулося б врем'я,
В порошок би вас зітерли —
усе ваше плем'я.
Незалежності схотіли!
Націоналісти!
Вже кози мої, сердешні,
нема чого їсти!
— Сталін прийде, — озвався Юрась,
— мені вже казали.
Тільки буде українським,
щоб Ви, диду, знали:
Вас, за Ваші теревени,
за різні словечка
Розкуркулять, не залишать
і пів жмені гречки.
Заберуть все, не залишать
навіть Жучки й кицьки.
Співчуваю я Вам, диду, —
дасть Вам жаба цицьки!
Бо й самого Вас виженуть
із власної хати
і поженуть, під три чорти,
Макара шукати.
Козу ж Вашу, як спільницю
ворога народу,
В зоопарку крокодилам
укинуть у воду.
Змовк Юрась. Дід сполотнілий
все човгав ногою
і трусився якось дивно,
разом із козою.
А по хвилині пішов мовчки
до своєї хати.
Чи так чогось, чи вирішив
щось може сховати?
А мораль тут очевидна:
Сам не хочеш лиха?
Не клич його з минулого.
Паси козу тихо!

Олександр Степаненко,
учень 5-го класу,
м. Деркачі, Харківської області.

«Слово Просвіти»
Засновник - Всеукраїнське
Товариство "Просвіта"
імені Тараса Шевченка
Відповідальна за випуск
ЛЮБОВ ГОЛОТА

Шеф-редактор Павло Мовчан
Редколегія: Юрій Бадзьо,
Ярема Гоян, Анатолій Журавський,
Анатолій Погрібний,
Олександр Пономарів, Іван Юшук

Адреса "Слова Просвіти" - 252001, Київ-1,
Завулок Музейний, 8, Всеукраїнське Товариство "Просвіта"
імені Тараса Шевченка, тел. 294-41-51
Індекс 30617
Виготовлено з готових фотоформ на комбінаті «Преса України»